

Irodalmi tükör /szépirodalom

Győri László: A vesztés, Szégyen, Papírgyár	3,4,5
Madár János: Eltűnik a föld, A teremtés emlékeivel, Árvul a lélek, József Attila, Lélek, harang	6,7
Vicei Károly: Álomnapló – Toronybiciklizés, Utam a vesztőhelyig, Éjjeli temető (Útirajz 91.-ből), Az ellenhalott	8
Halász Albert: Szavak, igék, lelkek őrzője	14
Gál Csaba Sándor: Angyalü üdvözlét tűzvészben, Ateista volt-e Einstein Dzsungelharc helyett kapálás, Minden a szándék	16,17
Bene Zoltán: Akár a dodó madár Mauritiusról – Részlet a C.H.G. főjegyzései című regényből	18
Simon Adri: Amikor a lélek, Pakol, kukáz	22
Fenyves Marcel: Félkész lovag, Ismeretlen Bosch-vázlat, A dohányhoz (Szepesi Attilának), Egy házra	23,24
Fa Ede: Ezredforduló 1. Kényelem, Fogyasztói társadalomban él(j)ünk, „Párbeszéd” egy kövel	25
Lechky Dushan: Idegen földön	27
Lancsák Zsófia: A sziklaszelídítő ajakápoló, A reményvesztettség demetriája	34
Tóth Imre: Menedékjog, Brahmanoid	35
Bence Lajos: A jövő pusztítóinak, minden technokrata uszítóinak, rombolóinak, Apokalipszis itt, Isten áldd.	36,37,38
Király László: Vallomások Zaláról	39

Esszé /kritika

Hagymás István: János király (Vaknap) II. rész	43
Székely Géza: Poetriák a kies Keszthelyen – Kazinczy Klára és Vajda Marietta	51
Vilcsék Béla: Az életközépi fordulat költője (Varga Imre „zen-dülése”)	61
Szemes Péter: Értékek köztársasága (Szakolczay Lajos Valóságlátomás című könyvéről)	66
Bakonyi István: Péntek Imre Emlékpőrbája	70
Kelemen Lajos: Közelebb a rózsához! (László Noémi föld című kötetéről)	73
Csik Veronika: Végtelenben a végest, végesben a végtelent? (Bubits Tünde Hollókék című kötetéről)	76

Képzőművészet

Benedek Katalin: Kedély, nyugalom (Osztrák biedermeier festők művei a balatonfüredi Vaszary-villa tárlatán)	78
Arató Antal: „Isten éltesse, drága Manna...” – Kő Pál kisbronz kapcsán	82
P. Szabó Ernő: Központ és periféria – új értelmezésben – Az Ars Pannonica „vándorlása”	84
Péntek Imre: Tárlatról, tárlatra – Áthatások, átjárások kísérletei Hadnagy György és H. Póka Emőke tárlata a zalaegerszegi Gönczi Galériában Grafikai elvarázslások – Frimmel Gyula tárlata a zalaegerszegi Városi Kiállítóteremben	88 93
Kostyál László: In memoriam Gábrriel József	98

Szerzőinkről

100

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebő Tamás (Newcastle, Írország) - főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs
Gelencsér Milán (Budapest) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Somogyi Zoltán - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Kaj Ádám - fiatalok, pályakezdekők

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Magyar Művészeti Akadémia
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
támogatásával.

nka

MM
MAGYAR
MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

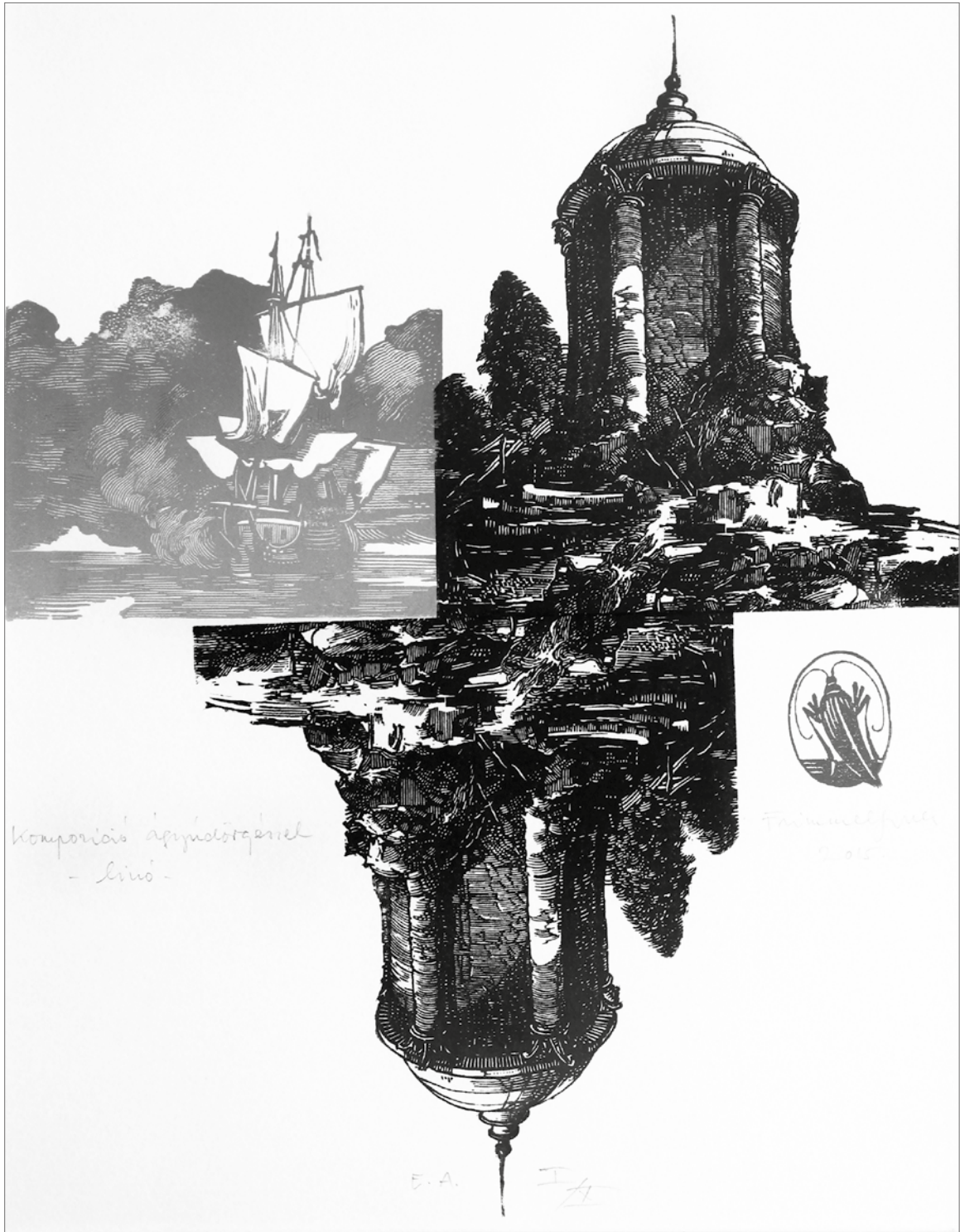

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannonfold@gmail.com
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számaszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 1000 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 3000 Ft.

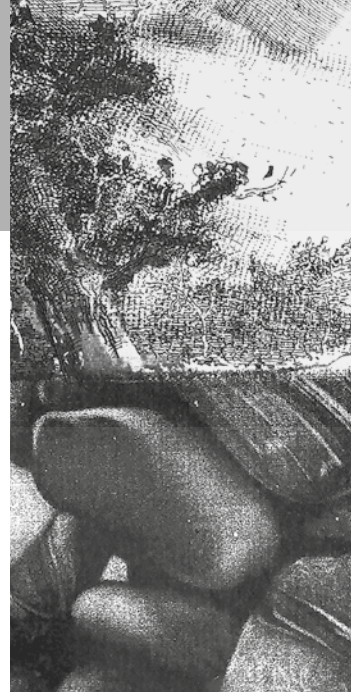
ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Göcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Frimmel Gyula: Kompozíció ágyúdőrgéssel – 2015

Győri László

A Vesztes

A jó életbe, újra kizsebeltek,
pedig azt hittem, hogy biztos az a cipzár.
Ki vagyok fosztva, rémes az egyenleg,
ez, ami azóta dühösen birizgál.

A jó életbe, ma is kizsebeltek!
Üres a váltáska, odavan a kincstár.
Rám volt-e írva, hogy a pénz ma felvet?
Ez, ami azóta dühösen birizgál.

A jó életbe, folyton kizsebelnek!
Aki gyalogos, az a villamoson így jár.
Az autóst – ő, milyen végtelen kegy –,
refináltabb módon fosztja ki a lingár.

Hogy adóba is mennyi pénzem elmegy,
s hogy folyton egyre nő, már nem is panaszlom.
Belenyugszom, hogy folyton kizsebelnek:
tűrök, úgy élek, a nyugalom a hasznom.

Szégyen

Megalázták az oroszlánt,
a szó bármilyen kicsi,
az a kicsi is gyalázza:
a *husi* – a *lőhusi*.

– *Lőhusit* kapott – gügyögte
a nő, aki eteti.
– Így édelgett, s én szégyelltem,
hogyan illyet mer mondani.

Mintha plüssoroszlán volna,
a szava is csupa plüss,
az a plüss szó nyögdecse,elve,
álul, hamisan derűs.

A szó alázza, nem az, hogy
olyat marcangol, amit
helyette a tagló üt le,
és úgy fal, hogy etetik,

nem hogy a kőre hajítják
a kivénhedt, rossz gebét,
a lábszárat vagy a májat –
a hitvány szó, ami sért.

Hogyha végleg így adódott,
hogyan már idestova csak
holmi vadaskerti látvány,
üssétek azt, aki rab.

És etessétek oroszlánnal
a kerti antilopot,
csonttal, velővel, hússal, vérrel,
rágjon csak rajta is a fog.

Gnú, impala faljon oroszlánt,
erőtlen faljon erőst,
a szavakat is tépje széjjel,
hadd lássam végre a hőst

szemtől-szemben, csak marcangolja
szét a foglyot, a rabot,

minek rab, hogyha nem akarta
enni azt, amit kapott.

Úgy enni, mintha szabad volna.
– Az vagyok. Mi végre fáj
az a rekeszték, az a ketrec,
az a lábszár, az a máj,

az a hitvány, az az egyetlen szó,
amit elszórt valaki
csak úgy, s talán nem is akarta,
de kibírta mondani.

De mit mondott? Elfelejtettem.
Nem emlékszem, hogy mit is.
Miről beszélt? Az oroszlánról?
Vagy vicc volt? Valami vicc?

Valami fájt, valami kínozott,
valami az óta sért.
Kaptam rajta, és nem tudjátok,
hogyan az a szó mit mesélt.

Papírgyár

Vidéken esett, régecskén,
valamikor a hetvenes évek vége felé.
Író-olvasó találkozóra hívtak
a papírgyárba egy másik helyi költővel,
aki bányász volt egykor,
de aki egyszer csak rádöbbsent,
hogyan lehet, hogy szabad verset írni,
és rendületlenül írta munkás élete verseit.
Rokkant nyugdíjas lévén volt ideje bőven,
s ő bőven kielégítette az ihlet kívánságait.
Sokat kívánt az ihlet,
naponta egyszer leborult vele,
s gyűltek újabb meg újabb gyermekeik.
Ő meg én, a másik helyi költő,
igen, ezt a címet büszkén vállalom ma is:
helyi költő voltam,
s mi uraltuk néhányad magammal a megyét,
író-olvasó találkozókra jártunk,
s az egyik alkalommal tehát
a papírgyárba mentünk.
Körbe vezettek a gyáron,
láttuk a gépeket, a foszlató kádat,
hengerek zúgtak,
s láttuk a raktárat is,
ahol tonnaszámra állt a géppapír.
Volt másféle termék is,
de az én szemem a géppapír tornyait
nézte csak elbűvölve.
Aztán a találkozó is elkövetkezett.
Két szocialista brigád előtt
olvastuk fel a verseinket.
Szép nevük volt bizonyára.
A brigádnaplók gondosan följegyezték
a művelődés eme pillanatait.
A pokolba kívántak bizonyára,
nem lehetett megállapítani,
hogyan jár a fejükben.
Nem kérdeztek, ő, pedig hogyan vártuk!

Akkor még komolyan kezeltük a verset.
A két brigád szétszéledt, s minket megkínált
a szakszervezeti bizottság.
Borral talán és a szokásos tepertős pogácsával.
Ő, azok a felejthetetlen akkori pogácsák!
Szedelőzködtünk, s ekkor átnyújtották
részvételünk, fáradozásunk, egész költészetünk
ellenértékét, a honoráriumot:
egy tekercs WC-papírt.
Rájuk írtam tehát a verseim.
Mikor földi pályájuk véget ért,
patkányok betűzték
méltó helyükön, a csatorna mélyén.

Madár János

Eltűnik a föld

A vers, az ének
csillagok, csontok őre.
Fény hajlik minden szavamból
tengerre, mezőre.

Fűszálak édes árnyékában
beomlik a rög, sírni tanul.
Eltűnik a föld – – –
szívemből hangtalanul.

A teremtés emlékeivel

Elfogy lassan ereinkből a tiltakozás,
hogy a jég fénylenyomatát mégse.
S jön reánk a síráshoz menekülő fagy,
beszakadt hegyek hidegletése.

Didergéssel megrakott ég alatt
nem tud fölegyenesedni az ember.
Nagy, hatalmas pelyhekben
– – – – – hiába hull december.

A hóval torlaszolt út sem a régi.
Ismeretlen tél viszi földünket, anyánkat.
Idegen szél tépi, vágja szét –
álmokból megmaradt koponyánkat.

Hallgatásunk émelyítő gond.
A csönd végtelen szagába fulladt a Nap.
Néma tűz kiált forradalmakért.
Győzedelmes lángjaink elmúltanak.

Idő, kényszer hűl minden tettünkre.
Történelmet csináltunk s kivel?!
A múlt születése belénk égett.
Élünk a teremtés emlékeivel.

Árvul a lélek

Szavak ítélete.
Csönd tanít élni ellened.
Nézd a csillagok
végtelen vonulását!

És az utolsó árnyékot
szemedről el ne vedd!
Mert minden mocorgás
szívünknek koppan.

Kavics lesz a bogár is végül.
Fejfák, temetők zúgnak.
A gyász rettentő sírása
arcunkkal kiegészül.

József, Attila

Már születése is átlátszó szikra volt.
Csillagból épült paraszában a hit.
De lehúzta a földig égő, drága kényszer.
Vérét cipelte máglyától máglyáig.

Izzó vonatkerekek ütemében élt.
Vasra vert, vérző, láng ölü ember.
Tűz és víz ölelték egymást ereiben.
Szeme bezúzott tenger.

Lélek, harang

Szülőföldem volt ez a didergő táj.
Hazám már csak kihűlő csönd és alom.
Kövek szótlanágától fehérlik a Nap.
Néma lett minden irgalom.

Vicei Károly

Álomnapló¹

Toronybiciklizés

Arra leszek figyelmes, hogy egy tizenöt évesforma lány óbégat a belvárosi úttesten, ahol furcsamód nincs járműforgalom. Az emberek négyesével-ötösével kupacokba verődtek össze, és tárgyalják az eseményeket. Már mindenki tudja, hogy a parancsnok leleplezte azokat az ügyeskedő katonáit, akik a toronybiciklizés gyakorlatozásával voltak megbízva. Azok ugyanis úgy ravaszkodtak, hogy a csökkentett magasságú toronyba arányosan zsugorított biciklivel hajtottak föl. A turpiskodók akkor buktak le, amikor máshonnan ide vezényelt legénység a régi, eredeti nagyságú kerékpáron iramodott fölfele a torony belső falán, ám egy idő után a parancsnok döbbenet tapasztalta, hogy immár kétszázan bennszorultak túlméretezett járgányukkal.

A rekedt, reszelős, boros hangú, adomázónak, kefebajszúnak, atyaián jóságosnak, joviálisnak, sőt, tréfaértőnek is elképzelhető főtiszt mosollyal az orra alatt elrendelte a szabály ellen vétők megfigyelmezését, és a fal menti járdán már állt is az íróasztalok hosszú sora, ahol nagyüzemben folyt a delikvensok kihallgatása. A vizsgálóbíró és az ügyész szerepében középkorú vagy idősebb férfiak és nők a megkérdőjelezhetetlen hatalom számon kérő képviselőiként zord ábrázattal, megvetően méregették az eléjük citált „vádlottakat”, a kopottas, nyikorgó, ócska kocsmái székre leültetett terepruhás, honvédsatyakos, tagbaszakadt, megszeppent sihedereket.

– Ne bántsák apámat, engedjék el! Mi lesz velem?! – sipította a lányka.

Kínos volt elviselnem ezt a bántóan giccses sirámat, de be kellett látnom, hogy ez a szerény képességű kislány volt az egyetlen, aki fennhangon mert tiltakozni.

Jelen van a kétségbeesett gyermek anyja is, összezárt ajka dacot mutat, ő ugyan nem nyafog a hivatalnokok búrabaszi szolganépségének. A gyarapodó tömeg melléje taszít, immár a belső asztalok közé, és láthatom arcán az átszüremkedő tegnapi szépséget. Az állam lázas ügyintézői mit se törődnek velünk, reménytelen, hitehagyott várakozókkal, bámészkodókkal. A sűrű emberpép részvétlensége hínárként telepszik rám; semmi fenyegetettséget nem érezve tiszta szívemből felkaczagok, felszabadultan hahotázom magam az ébrenlétbe.

¹ Sokszor káfkainak szokás minősíteni egy-egy álmot, avagy Kafka írásait álomszerűnek. Nem arról van szó, hogy a nevezett szerző művei befolyásolják különös, nyomasztó látomásainkat; ennek épp a fordítottja igaz: írónk a zürzavaros álmvilágtól leste el (részben) az ábrázolási technikát. Még sok-sok író, festő merít mindannyiunk közös forrásából; az alvás közben látott és megélt képsorokból, kesze-kusza történetekből.

Életünk egyharmada alvással, álomban, álmodással telik. Évezredek óta álmoskönyvek tömkelege foglalkozik álmunk megfejtésével, de csak a 19. század utolsó évétől – Freud doktor 1899-ben megjelent *Álomfejtés* című munkájának nyomán – beszélhetünk az álom tudományos megközelítéséről. (Erről a „tudományosságáról” a 20. század második felében sem vesz tudomást értelmező kézisztárunk, amely így szól az álomfejtésről: „Valamely álmunk babonás magyarázata. ...vele kapcsolatos jóslat.”)

A lélektan valamikor a 19. században a több ezer éves irodalom emlőjén cseperedett önálló tudományá, amely – érthető módon – irodalomelméleti, esztétikai fogalmakat is felvett, beépített eszköztárába. A lélekelemzés fontos terepe az ébrenlét béklyóitól megszabadító álom, a pszichoanalitikusok pedig kényelemből alkalmazzák Freudnak azt a tanítását, amely szerint az álmodás szimbólumok halmazából áll, s innen kezdve a következtetések

levonása gyerekjáték, pláne ha rendelkezésre áll az álomszimbólumok lexikona. A lélekbűvár ugyanúgy ismeri a szimbólumrendszert, mint a kártyavető asszony a tők ásز jelentését. Kettejük elemzésének, ítéletének értéke, megbízhatósága se sokban tér el egymástól.

Az álom nem műalkotás – csak avatott művészi, írói, festői „megmunkálás” teheti azzá –, nem vonatkoztathatók rá az esztétikai ismérvek, és nem fejthető meg a műelemzés módszereivel. Márpedig sok botcsinálta álomszaki az irodalomtól kölcsönzött szimbólumokon lovagol.

Elismerem, hogy az álom sok tekintetben fontos támaszt nyújt az állapotfeltárásban, de határozottan kétségbe vonom, hogy az irodalmi avagy a köznapis szimbólum az álomban is annak tekinthető. Mi szükség az álomszimbólika szemérmes virágnyelvére?!

Álomnaplómat bárki – író és olvasó is – folytathatja, de minden naplózót óvok attól, hogy megmásítsa, cicomázza, szalonképessé tegye álombeszámolóját. Felvetéseimet minden álmodó megtoldhatja, a lelki élet tudósai pedig – a szakbarbár fennkölségének homálya és bonyolult kitérői nélkül – megfogalmazhatnak egyszerű és közérthető válaszaikat.

Utam a vesztőhelyig

Az emeleti helyiség szeglet környéki falain térdmagasságban nyílt egy-egy kis ablak, mögöttük fényben úszó iroda, folyosó vagy lépcsőház lehetett; onnan rivallt rám a fogdmegek fiatal barátrője vagy munkatársá:

– Semmi remény, hogy innen élve megmenekülj, lepuffantunk!

Üldözőimet nem ismerem. Csak annyit tudok róluk, hogy az épületben működő televíziós szerkesztőség emberei, egyúttal fegyveres hatósági személyek, afféle őrző-védő szerepben.

Még egyiküket sem látom, és viszonylag biztonságban érzem magam a mozi zsúfolt és sötét nézőterének közepén, jobbomon egykori kedvesemmel, Ágikával. Érzem, hogy több irányból puskacsövek merednek rám. A nézők meghökkentő hirtelenséggel kerek oldanak, már csak négyen vesznek körül, mintegy testőrként. Egy hang engem hibáztat a vetítés félbeszakadásáért, s alighanem így véli a megpattant közönség is, meg az a néhány ottmaradó. De már fészkelődnek és a távozást választják. Velük tart, lelép, otthagynőm is, teret engedve kilövetésemnek.

Az utcán már csak egy őrlépked mellettem, a fiatalos tévészerkesztők közül az idősebb. Komor és gondterhelt, azt a látszatot keltve, hogy ő sincs könnyű helyzetben; felelősségteljes feladatot teljesít. Elismerem, hogy művem talán nem is méltó a közreadásra, nem érdemel nyilvánosságot. Kísérőm mogorván hallgat.

Homályosan feldereng tudatomban, hogy a régebbi hasonló esetekben sokan, nagyon sokan rokonszenvvel álltak ki mellettem, végül ki is húztak a bajból.

Ám most mérhetetlen szégyen éget, hogy talán mégis hibáztam, elkövettem valamit, oda a tömegek irántami hite, belém vetett bizalma; egyszerűen: eljátszottam a becsületet, de még azt a balekságot se bocsátom meg magamnak, hogy hagytam magam elkapni.

– Nincs okuk feltételezni, hogy behatolni akartam a székházba. Ellenállást sem tanúsítottam.

Őröm némasága méltatlankodó monológom folytatására késztet. Valamilyen folyó menti erdőben haladunk.

– Azt sem állíthatják rólam, hogy terrorista vagyok.

Mentegetőzésem hatására az előállításomat végző alak elbizonytalanodva eresztile az őrizet jeleül derekamra fonódó karját, amely alatt addig lázas forróságot éreztem.

A másik hitehagyottságát tapasztalva védekező szájalásom támadásba fordult át.

– Önök elkövették a jogtalan fogva tartás bűnét!

Még egy szó és elenged a zavartan motyogó illető, amikor ott terem a fényes bilincset csillogtató mogorva társa és mérgesen rivall:

– Ezt már a mozinál rá kellett volna tenni, hogy a húsába vájjon, a fenekébe meg botot.

A pribék megjelenése eloszlatta szabadulásom pisla reményét, annál is inkább, mert a ritkás erdőből már odalátszott a folyópart százak halálára emlékeztető egykori vesztőhelye.

Nincs menekvés, bevégeztetett; már mit sem kockáztatok azzal, hogy szitokáradatot zúdítok hőhéraimra.

A pattogó káromlást akkor sem hagyom abba, amikor udvaromból vizslám megnyugtató feleselése eszméltet föl nyitott ablakú szobámban.

Éjféli temető

Útirajz '91-ből

Ezerkilencszázkilencvenegy a magam és a tágabb Balkán életében is eseménydús volt. Most csak a nyár némely részletét idézem föl.

Nekem még borzongtató újdonság volt, hogy másfél évtizednyi útlevélmegvonás után megint utazhattam és közönség előtt szerepelhettem. Tari István barátom már akkor sem győzött eleget tenni a meghívásoknak; helyette vállaltam el a székelyudvarhelyi fellépést a – bálványosi rendezvényesorozat előzményének számító – szejkefürdői szabadegyetem és diáktábor keretében.

A telt színházterem közönsége nagy tetszéssel fogadta egy budapesti fiatalos parlamenti párt két, nullásra nyírt főemberének együtt tartott, humorral fűszerezett előadását. Sikere volt még annak súlyos költő személyiségnek, akit Szócs Gézában tiszteltünk, és hencegés nélkül állítom, hogy a déli végek magyar irodalmáról összeollózott beszámolómban is lekötötte a hallgatóság figyelmét.

Napközben az esti program kopasz, sziporkázó showmanjeivel strandoltam; egyiküket, Zsoltot már '85-ből ismertem, amikor egyetemistaként meglátogattam zentai otthonomban, másikuk nevét pedig egy mártír miniszterelnök újratemetésekor mondott beszéde alapján jegyeztem meg a tévéből. A medence szélén elmondta nekem az ürge, hogy a sír fölötti megszólalásnak több jelöltje is volt, végül neki kedvezett a szerencse. Három év után, most – levetkezve a közszereplő kötelező pozírságát, kis időre elhajtva a politikusi vaskalapot – önfeledt talpasokkal csattan a víznek, míg neje, Anikó, kacsintó szigorral rá nem szól: „Ne hülyéskedj, Viktor, ma holnap te leszel a miniszterelnök!”

Pár hét múltán már bő ezer kilométerrel nyugatabbra, az Óriszentpéteri néptánc-tanácskozás táborában találtam magam, inkább Tarinak és kapcsolatainak köszönve, semmint a téma okán. A közeli Magyarzombatfán íróként színre kellett lépniünk Csurka István és Szunyogh Sándor társaságában. A kiruccanáson velünk volt még Klára, az érettségi küszöbén álló gödöllői gimis lányka, egy érett, bájos kamaszlány, mivelhogy – hacsak tehettem – szemre való portékával dekoráltam ferraripiros hős Dyane szekere belsejét.

Amikor pedig a Lendvára haza induló Szunyogh felvetette, hogy kísérik el a háborún épphogy átesett, a jugó hadsereget furfanggal leverő Szlovénia határáig, a kis nő is velünk tartott. Egy elhagyott átkelőnél vidáman lefényképezkedtünk, a határsorompón lógázva lábunk. Végül ráakadtunk arra az őrbódéra, amelynek legénysége is volt; jobbnak láttuk, hogy hivatalos szervektől látta-mozott passzussal lépünk vend földre, mert akkorra már besózva terveztük, hogy meg sem állunk Ljubljanaig. (Évekkel korábban útlevelés mizériám oda is elvezérelt; hírneves belgrádi ügyvédek

sugallatára felkerestem az ugyancsak jó nevű jogtudort, aki a hozzám hasonló politikai delikvenseneket védte, köztük a Mladina hetilap „felforgató firkászait”, és különösen azzal vált népszerűvé, hogy a hivatalosnak számító államnyelvvvel szemben kizárólag anyanyelvén volt hajlandó részt venni az eljárásban, ami miatt székestől kivitték a katonai bíróság tárgyalóterméből. Ez az ember azt tanácsolta nekem, hogy jelentkezsek be egy szlovéniai lakcímrre és aztán folyamodjak útlevélért. Így is tettem, Szunyogh Sándor édesapja befogadott, lett lakcímkártyám, ám a hivatalban azzal lohasztottak le, hogy az úti okmány kiadásához helyi munkaviszony is szükséges...)

Amikor a délutáni tűző napsütésben átszeltük a fővárost, már távolabbi úti célok hívogattak; Triesztnél elérve a tengert a rakparti sétányon még erős fénytől hunyorogtunk a fénygép lencséjébe, majd alkony tájt kikötöttünk régi törzshelyemen, a szálláshelyül kiszemelt isztriai Solaris óriás pucértáborban, Parenzo és Citta Nova között. Ahol korábban nekem csak sátorhelyre tellett, s az ülés mögött leponyvázva csempésztem be több útitársamat, ott most potom tíz márkáért válthattam lakosztályt magunknak, mert a háború előszele távol tartotta a turistákat. A szlovéniai learatatlan búzamezőkön s a kukoricatáblákban vészjósln veszteglő, keletről benyomult tankok tévében mutogatott képe megtette hatását; nyolcezer férőhelyes üdülőtelepünkön alig lézengtek néhányan.

Portyánk végállomásáról másnap dél tájt indultunk vissza, de előbb megmártóztunk a medúzarajos tengerben, ismételten fényképezkedtünk, tudván, hogy hosszú időre búcsút kell mondani az általam kedvelt partszakasznak. Estélig szerettünk volna újra begördülni az előző napon ötletszerűen odahagyott őriszentpéterei táborba, de a visszaút marasztaló látványosságai, az öblök és félszigetek ékszervároskái, Umago, Pirano, Porto Rose, a fotózás és fagyizás stációi alaposan késleltettek a haladásban. Csak jóval napszállat után hagytuk magunk mögött Ljubljánát.

Pistuka fáradhatatlanul navigált a hátsó ülésről; hírlapíró korában az országot járva rögzült benne az útismeret, én pedig vakon rábíztam magam. Amikor azonban egy ésszerűnek javasolt leágazásra tértem, megszűnt körülöttünk a forgalom, minden fény elfogyott, sőt, „elfogyott”, véget ért az út is! Keresztben előttünk hatalmas kőfal torpantott meg, a fényszóró méretes PAX feliratra vetült, ami aligha a tankoknak szólt, mert szerte komor márványoszlopok adták tudtunkra, hogy egy temető mélyére tévedtünk. A felismerés borzadályát csak tetézte, hogy a másik pillanatban bőgve, vijjogva, villogva katonai és rendőrautók tűntek föl mögöttünk, fegyveresek ráncigáltak a falhoz bennünket – ez hát a vég, földi pályafutásunk vége?! Mint a félkegyelmű Miskin hercege avagy Josef K-é? – závár csetten, érces parancs hangzik: „Nyugalom, ne mozdulj, ide az iratokat!” Semmi kétség, mi, férfi utasok egy ellenséges ország polgárai vagyunk, a kocsni rendszámablaja is árulkodó, a miatt is tapadhattak ránk a közegek kilométerekkel előbb.

A jármű gazdájaként asszisztálnom kellett a kutatáshoz. Hamar belátták, hogy semmi veszélyt nem jelentünk számukra, s amikor az egyik motozó kezébe került címtáram, a keményfedelű vasos pepita füzet, már lovon éreztem magam. A firtató kérdésre magabiztosan lapoztam egy-egy névhez: „Ez itt a jugoszláv eszmében kételkedő ismert szlovén filozófus, itt van a pörbe fogottak legendás ügyvédje, ő pedig a védenc – lakcímmel, telefonszámmal... – az önök most kinevezett hadügyminisztere, de lesz ő még kormányfő is”, mutattam Janšára a vonalas füzetben.

Immár a teljes bizalom birtokában barátságos rendőri felvezetés mutatott nekünk helyes útirányt.

Az ellenhalott

Vademberek szigetére került egy jugoszláv hajótörött. Miközben a rotyogó kondér felé tuszkolják a bennszülöttek, megkérdezi tőlük: „Emberek, van-e maguknál öngazgatás?” „Nincs!” – felelik. „Akkor mitől vadultak meg ennyire?!”

A nyugati balos bölcsek, szellemi és politikai vezérek szemében is nagy becsben tartott társadalmi „vívmányról” mond ítéletet a balkáni népléleken fogant iménti vicc. Az alattvalóknak az a tömege figurázta ki a legszabadabbnak címkézett jugó szocializmust, amelyik állítólag élvezte a hatalom-megosztást az élet minden területén.

Előbb csak azok kerültek vezető tisztségekbe, akik élen jártak a „forradalmi” és „népfelszabadító” öldöklésben, majd értelemre és képzettségre való tekintet nélkül mindenkit megilletett az igazgatás joga – papíron; a tankönyvekben és a híreszközökben. Az egykori partizán intézmény- és gyárigazgatók vagy a pártiskolán gyorstalpalt későbbi funkciók se nagyon igazodtak el a termelés, a piac, valamint a kultúra útvesztőiben, és most **öngazgatás** címen ezekhez a balekokhoz csapták hozzá a teljes népet, az összlakosságot, a laikusok seregét. A társadalomirányítási képletben ez a lehető legrosszabb kombináció volt. Elméletben és a kinyilatkoztatások szerint a dolgozó nép kormányzott minden szinten, a valóságban viszont a kisezer kiskirály és az állambiztonság érdeke érvényesült. Ámde az észszerűség és a szakmaiság nem tette lehetővé, hogy mindenütt betartassék a törvény betűje, mert mi lett volna, ha az egyetemi klinika munkástanácsának elnöke – aki történetesen takarítónő – pénzpazarlásnak minősíti az agysebész Londonba szóló tanulmányi kiküldetését? Nyilván a munkásgyűlésen felszólaló orvostanár sem intette hallgatóságát a toalettpapír mérsékeltebb használatára.

A délvidéki magyar értelmiségiek maguk között önzgatásnak nevezték a sajátos prolidiktatúrát. A néphumor magyarul is fürge és csattanós válaszokat adott az életkörülmények változásaira. Az állandósuló létbizonytalanságra ez volt a fanyar kacaj: „Hallottad, hogy új pénz kerül forgalomba? Egyik oldalára a ledér kedvenc, az országos híró kocsmai rockénekesnő, Lepa Brena képe, a másikra meg Rózsa Sándor képe kerül; jelöl annak, hogy kurva betyár idők jönnek.”

Ugyancsak magyar elméből pattant ki, a mi nyelvünkön fogalmazódott meg az a – tapintatot nem ismerő, kíméletlen – népi élcs, amelynek ihletője a végórát élő, nagybeteg, agg uralkodó volt. A nyolcvannyolc éves Tito marsall hirtelen testi romlása immár eltitkolhatatlan volt, amikor cukorbetegsége (önpusztító szivarozása és szeszélése...) következtében amputálták egyik lábát.

„Az elnök már nem a régi; fél lábbal a sírban van!” – mondta a kárörvendő. Így védelmezte a másik: „Épp azt a lábát vágták le!” „Akkor is ő már csak sán**Tító**.”

Tito hosszú haldoklása 1980. május 4-én ért véget; az államfő elhunytát a délután három órakor országszerte megszólaló szirénák adták az emberek tudtára. Azon a vasárnap délutánon sietve felkerestem tanyai elvonultságban élő egykori rabtársamat, Gordos Jenőt, és a hangfogó bukszusfalak között kuncogva, elítélni való durvasággal és cinkosan suttoztuk: „Megdöglött, túléltek...!”

A tüstént kiadott „Tito után Tito” jelszó szellemében még hosszú évekig parázslott az önvédelmi hisztéria; a hídfőknél és az útkereszteződésekben fölállított őrbódék hosszú évekre ott felejtve szinte belenőttek a tájba. Zentán a bírósági épület (a monarchiás időkben: Eugen Kávéház és Szálloda) emeleti ablaksora alatt kifeszített vásznon húszméternyi hosszan harsogott az (egyen) esküszöveg, szerbül és magyarul: „Tito elvtárs, megfogadjuk neked, hogy a te utadról le nem tér a néped!” (Ahogy a gulágos Szovjetunió valamely gyűlésén a Sztálin nevére felcsattanó tapsorkánból csak élete árán szállhatott ki az ember, úgy mifelénk se akadt senki, akinek mersze lett volna eltakarítani a transzparenszeket; azokat végül az idő rohasztotta rongyos cafattá, s velük együtt enyészett el a titoizmus is.)

De maradjunk még a nagy ember végtisztessége körüli napokban! A ceremóniamesterek jól vizs-

gáztak; lehetett elég idejük és mintájuk az intézkedőknek. Kossuth turini gyászvonata (1894), majd a Marseilles-ben 1934-ben lelőtt Sándor király földi maradványainak split-i bevagónírozása után most Tito koporsóját utaztatták az államfő Kék Vonatán Ljubljánából Belgrádba. Mire megérkezett, elkészült a mauzóleum, a dél-magyar avantgárd költőktől is megverselt Virágház.

Mi viszont, Gordossal, áristommal hitelesített, ellenséges elemekhez illően átröhögcséltük a gyászhír délutánját. Estefelé otthonról tárcsáztam újvidéki gimnazista barátnóm számát. Akkor pedig olyasmi történt, ami tán soha senki életében nem fordulhat elő. Azt már rég megszoktam, hogy az ügyeletes fülelőhöz leágazó kábelecske különös hangzást idézett elő a telefonban, szinte érezni lehetett a kopó visszafojtott szuszogását. De most nem erről volt szó, ám lehetséges, hogy a belügy műszaki ügyeskedése okozta két vonal összecúszását, méghozzá úgy, hogy az egymással beszélőket jól hallhattam, és azok is engemet. Ilyesmi megeshet bárkivel, de az már nem, hogy általam nagyon is ismert személyek tárgyaltak a dróton: az újvidéki K. Ifjúság hetilap főszerkesztője felindultan utasította hírlapíró beosztottját, hogy társával sürgősen utazzon Belgrádba...! Ekkor reccsentem közbe elváltoztatott hangon: „Vigyázz, mit csinálsz, Dore, nehogy azt hidd, hogy terád nem figyelünk!” Csak ennyit mondtam, dörgedelmesen.

Addig se volt könnyű dolga a lapfőnököknek; a pártvonalhoz kényszeredetten próbált igazodni, miközben a megrögzött ellenzéki munkatársak folyton gúnyolták. Feszültségét alkohollal oldotta, de őrlődésének kórházi kezelés lett a vége. A különös telefonincidens másnapján a főszerk földül-tan nyitotta meg a szerkesztőségi ülést. Mindenkít figyelmeztetett, hogy a belügy figyelme most fokozottan rájuk irányul. Rettegett, nehogy valami végzetes hibát vagy csínyet kövessenek el az olykor szeleburdi, ugratásra kész, szépírói pályán is működő könnyelmű munkatársak. (Lám, milyen bonyodalmakat okozott a testvérlap Magyar Szónál egy bizonyos képaláírás, amelyben a „Tito hadvezér...” helyett „vadvezér” állt, máig se tudni, mi okból, pedig a belügy nagyon firtatta, és fejek is hullottak.) Tudván, hogy már Sándor király temetésekor is kíméletlenül büntették a kocsmai zenél-tetőket meg a nyilvános helyen hahotázókat, lapvezérünk attól szorongott, nehogy akaratlanul is kegyeletsértést kövessen el; mindent megtett, hogy helytálljon felelős posztján. Ekkor emelkedett szóra az egyik törekvő firkász, teljesen jóhiszeműen, azzal, hogy méltatlan dolog lenne szó nélkül hagyni a neves szabadkai festő Sáfrány Imre – Titoéval egyidejű – elhunytát, mire a főszerkesztő síró hangon toporzékol:

– Értsd meg, Titót gyászolja az egész ország, és vele szemben te most ellenhalottat akarsz állít-tani!?

Halász Albert

Szavak, igék, lelkek őrzője

Mindenféle áradat zaklat mostanában, száz éve
evé, falva mindenfelé százával esendő lelket, szerzeményt,
mindenféle veszendő teremtményt, írott, mondott terményt.
Ezt nézi itt, ni, a tájbús arcú falva, kéménykalapos háza,
nézi az ugar, megtébolyult elme lángészt mímelve.

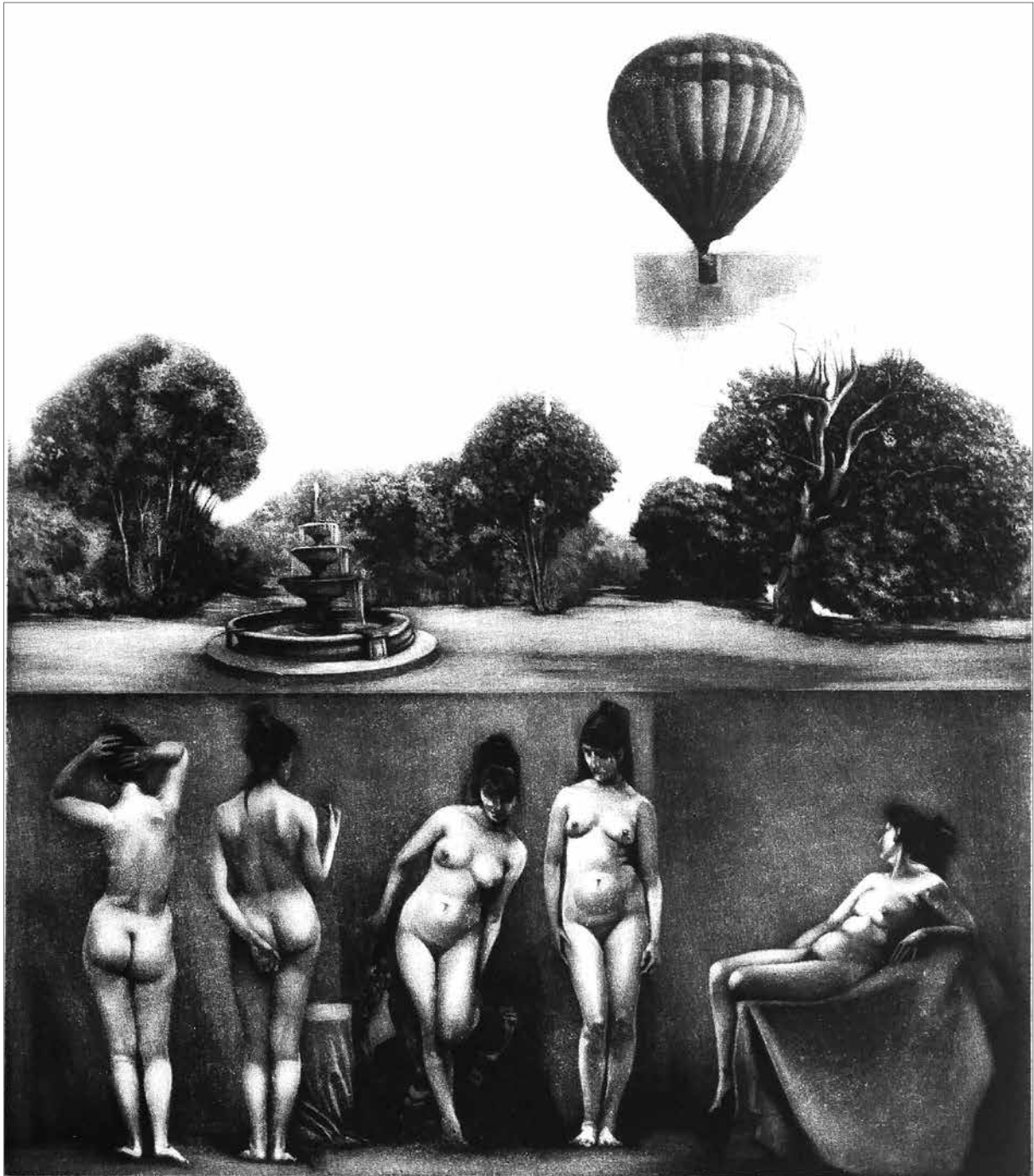
Zavarodott, sírást színlelő arcon lecsorduló cseppekből,
vágott terekből fröccsenő, kiöklendett áradás sodorja,
a még maradás leckéje és a megmaradás parancsa közt
kanyargó, vonagló parttalan medrében a szót, mossa el azt,
most lassú sodrás, néha bűzösköd, pára, ár újra és újra.

Újra mossa, hígítja, mi itt termett újra és újra,
parttalan létét, tetemét, temetetlen igéjét, a szót.
Amely ma oly sokszor velejében romlott és (...) aszott.
Egykoron pap mívelte, múzsa ihlette, ha elhalt, csitult,
százévente porából termette a szó magát újra.

Ma fölötte korpusz tar árnyéka, elette a kor pusztá,
szürke kopozottja, hogy majd az ágyéka, az ágyéka
szürke iszappal bélelje azt a feneketlen étvágyú,
mindenféle áradat bélpoklos fenegyerekeit,
akik mostanában az őrzőket fenyegetik itt. Itt. Itt.

Az őrző? Kinek az öntelt, hájagyú, bárgyú kalmárait és
megalkuvó betűvetőit ütné, verné szájba furkósbotja!
Kopozottja? Ki senkiházi, kinek elzavartak hűlt helye
az ünneplő gúnyája, ki bélpoklosok szülöttje és szülője!
Szónokol, éljenez, tömjenez magát, anyja lágyékát!

A kor hályog ülte pupillája merev, látása sekély.
Szavak, igék, lelkek őrzője, ne csüggedj! Kór: amnézia.
Mint hangos harkályt, a bőszen urakat fakukac-hasa hajtja,
ki magának szobrot emelni nem tud, másnak nem akarna;
de ne add fel őrző, hisz ó, tiéd lesz az igaz, végső szó!

Frimmel Gyula: Arnold léghajós elutazása – 2015

Gál Csaba Sándor

Angyali üdvözet tűzvészben

el kell menni egy erdőbe
ahol ősz van és köd
elégetni leveleket
amik a múlthoz kötnek
sétálgatni a tűzvészben
ha szembe jönnek
illedelmesen köszönni
angyali üdvözet

Ateista volt-e Einstein

panteista volt-e Einstein
a válasz természetesen nem
bé válasz természetesen
cé képletesen
mert mióta kész a képlet
nem kérdés hogy
ebben a szép antropomorf téridőben
cé szorozva emnégyzettel
egyenlő-e e

tegyük fel hogy a fekete középpont fehér
az ősrobbanás egy levegővétel kezdete
táguló tüdő az univerzum
forró gázóriások a léghólyagjai
megáll-e a tágulás vagy jön a kilégzés ideje
illetve az idő kilégzése a térből
és a magába roskadás

vagy a gravitációmentes világegyetem
csak az anyageloszlástól ilyen nehezen
megismerhető vagy tán a tér itt a szellemé
hová idővel megtér majd immanenssé
válík illetve vált rég mert minden esemény
ideje vonatkoztatási rendszer függő

visszatérve a fő kérdésre hogy
ateista volt-e Einstein
fundamentalista módon kijelenthető
hogy relatíve igen és nem
hiszen elvégeztetett hogy
inercia rendszer függő
bármely felelet

Minden a szándék

„Minden a szándék.” (Márai Sándor)

először tűnik el a játék
azután eltűnik a szó
belül maga marad a szándék
hideg köpeny alatt izzó

tehetetlenségre ítélve
él vagy időzített bomba
csak megfejthetetlen miféle
információ nylonba

csomagolva hermetikusan
lezárt térben eltett befőtt
ül mint mag gyümölcs belsejében
minden játék és szó előtt

először a burok megreped
aztán lassú zöld robbanás
terjed nő az ég felé nevet
mint hogyha nem is volna más

Akár a dodó madár Mauritiusról

Részlet a *C. H. G. följegyzései* munkacímű, készülő regényből

Az első válásomkor, 1998-ban gyerekkori cimborám, Tibi volt az ügyvédem. Igaz, ami igaz, nem is lett volna szükség rá, mivel se közös tulajdonunk, se közös gyerekünk nem volt Ágival, a feleséggel, pusztán egy három oldalas beadványt kellett megírni ahhoz, hogy elválasszon bennünket a bírónő. Tibi kitűnően készítette el a dokumentumot, ellen is jegyezte, holott az még csak kötelező sem volt, mi szignóztuk, a bíróságon minden remekül alakult. Akkor már két hónapja igen hajszolt életem. A feleségem bátyja meg akart verni. A bátyó – kereken százhús kiló színizom – kutyaviadatok szervezéséből élt, mellesleg a tulajdonában állt egy biztonsági őrköt közvetítő cég. Azért orrolt meg rám, mert megcsaltam a testvérét. Fájdalomdíjként egymillió forintot követelt. Természetesen nem rendelkeztem az összeggel. Ekkor kijelentette, hogy kiveri belőlem, a szarral együtt. Hogy pontosan miként gondolta, az örökre homályban maradt. Mellesleg Ági, a volt nejem sem támogatta buzgalmában, ő csak mielőbb el akart felejteni, nem akart tőlem semmi egyebet, mindössze annyit, tűnjek el az életéből.

Tibi nem sokkal azelőtt vásárolt egy házat a baktói kiskertekben. Hivatalosan szerszámoskamraként tartották nyilván, valójában egészen takaros, jóllehet hangyányit előregedett kis kulipintyó volt. Fölajánlotta, hogy költözök oda, ameddig az ex sógorom haragja csillapodik, vagy amíg ő maga, az én gondos és hozzáértő ügyvédem nem talál valamilyen megoldást. Még két hónap betegszabadságot is elintézett nekem. Elfogadtam az ajánlatot.

Az épület kissé megroggyant, az ablakok alatt besüvített a szél, ám pokrócokkal tökéletesen el lehetett szigetelni; a falakon itt-ott kiütközött a salétrom és a penész, a mennyezeten foltok ékelenkedtek, a bútorok enyhén dohos szagot árasztottak, mindez azonban nem vette el a kedvemet. A házhoz hatalmas, romantikusan elvadult kert tartozott. A szomorúfüzek, diófák, gesztenyék között áthatolhatatlan málnások, övig érő pampafú, elburjánzott egresbokrok, kócos aranyesők, deformált tuják, buja virágágyások, parányi, tarka tisztások váltakoztak. Az egyik sarokban, a zöld mohával vastagon belepett, masszív téglakerítés mellett nyákos békalencsével teli tavacska terült el, a színén csíborok lubickoltak.

– Itt nyugodtan ellehetsz – mondta Tibi. – Ha megfelel.

– Pazar! – feleltem.

A picike teraszon ittunk egy pohár vörösborot, minden cseppjét kiélvezve, aztán becipeltek a poggyászomat az autóból. Tibi fütyörészve távozott, miután hosszasan szorongatta a jobbjomat és lapogatta a hátamat. Egyedül maradtam. Nem volt hangulatom még berendezkedni, élveztem a magányt és a szabadságot. A teraszra csábított az ütött-kopott karosszék. Beleereszkedtem, hagytam, hogy elmerüljek benne, hagytam, hogy magába nyeljen a kert, a ház, az időtlenség. Kissé elszunnyadtam. Hegedűszó ébresztett. Valaki egy érzelmes tangót játszott a közelben. Kidörgöltem a szememből az álmot, s nekiláttam, hogy kipakoljam a bőröndjeimet.

Igyekeztem hamar alábbhagyott, s úgy döntöttem, jó minden ott, ahol van. Visszatértem a teraszra. A hegedűszó lágyan úszott az őszi estében. Akár kutya az ínycsiklandó illatok után, úgy eredtem a muzsika nyomába. A szomszéd házban véltem felfedezni a forrását. Ez az épület is régi volt és romantikus, mint Tibi ingatlana. Valaha, amikor ezt a vidéket még nem parcellázták föl hétvégi kerteknek, mindkettő tanya lehetett. A kerítés résein keresztül bekukucskáltam az udvarra.

Az enyémhez hasonló kert közepén egy nőt láttam, álla alá hegedűt szorított, érzékenyen dolgozott a vonóval. Szinte láttam, ahogy körbelengi a zene. Lélegzetvisszafojtva figyeltem. Úgy éreztem, egybeolvadok a kerítéssel, beleolvadok az őszbe, a zenébe, a színekbe. Tévedtem. Rosszul éreztem. A hegedülő nő – talán sokadik, rejtett érzékszervével – észrevett. Hirtelen abbahagyta a hegedülést, sarkon pördült és kék szemének átható tekintetét a kerítésnek arra a pontjára szegezte, ahol én leskelődtem.

- Miért nem jön be? – kérdezte nyugodt, lágy hangon.
- Elnézést – habogtam. – A zene vonzott, nem akartam megzavarni.
- Jöjjön be! – szólított fel. – Három lépéssel balra találja a kaput. Csak akassza ki! Úgy tettem, ahogy parancsolta.

– Jöjjön! – ragadta meg a karomat, és az apró terasz felé irányított, amely szakasztott olyan volt, mint az enyém (pontosabban Tibié). Leültetett egy karosszékbe, bort töltött elém egy pohárba. Magának is öntött, leült velem szemközt.

- Melyik házban lakik?
- Itt, a szomszédban.
- Megvette?
- Nem. Egy barátomé. Csak két hónapra költöztem be.
- Művész?
- Könyvtáros vagyok.

A nő láthatóan csalódott, de igyekezte leplezni.

– Én három hónapra kaptam kölcsön ezt a dácsát. Pihenni. Esténként átjöhet, ha gondolja. Remé-
kül főzök, meghívhatom vacsorázni.

- Köszönöm. Élek a lehetőséggel.

Így ismerkedtem meg a hegedülő lánnyal. Esténként átjártam hozzá. Hol italt, hol ételalapanyagot vittem ajándékba (úgy két kilométerre tőlünk üzemelt egy kisbolt, ott vásároltam hetente kétszer), amit ő ügyesen elkészített, s közösen jóízűen elfogyasztottuk. Utána iszogattunk, beszélgettünk, múltattuk az időt. A zene és a művészet adódott közös témaként, s a lány szeretett magáról mesélni. Hamarosan megtudtam, hogy a kedvese küldte ide, s az is tudomásomra jutott, hogy a szerelme nem független ember.

– Nem hagyja ott miattam a családját – mesélte egy csillagfényes éjszakán. – Ő azt mondja, csak a gyerekei miatt nem él velem, de én ezt nem hiszem. Azért küldött ide, mert kiborultam. Idegös-
szeroppanást kaptam.

- Megérte egy ilyen férfi miatt?
- Milyen férfi miatt? Nem is ismeri!

Zavarba jöttem. Ötöltem-hatoltam.

- Ez igaz. Csak, gondoltam, nem magával él...

– Attól még szerethet! – csattant fel. Máskor oly kellemes hangja már-már csikorgott. Fűlsértő volt, bántó.

Kisvártatva szelídebben hozzáfűzte:

– Bár, be kell ismernem, gyakorta én sem hiszek ebben. És ez fáj. Az igazság az, hogy én csapot-pa-
pot hátrahagynék érte – lehajtotta a fejét, hosszasan nézte a lábát, mintha valami idegen tárgy volna.

- Igaz, nekem nincsenek gyerekeim – suttogetta. – Magának vannak?
- Nincsenek. A volt feleségem eljátszott a gondolattal, de én nem akartam...

Magam sem tudtam, hazudok, vagy igazat beszélek.

- Elvált ember – szögezte le tárgyilagosan a nő.
- Nem régóta – bólintottam.
- Nem egyszerű, gondolom.

Ráhagytam, hogy nem az. Voltaképpen így is volt, de ő biztosan nem afféle nehézségekre gondolt, amilyenekkel szembe kellett nézmem.

– Az én helyzetem sem az – sóhajtotta. – Tudja, amikor megismerkedtünk, volt egy barátom. Aztán néhány hónap múlva szakítottam vele. Nem bírtam a kettős játékot. Két embert csal meg mindenki, aki egyet megcsal.

– Ez így igaz! – hagytam helyben buzgón a szavait. – Én is így gondolom. Ha A megcsalja B-t C-vel, utána ugyanez a bizonyos A óhatatlanul megcsalja C-t B-vel. Még akkor is, ha nem fekszenek le egymással, úgymond. Mert mindez, szerintem, nem pusztán szexuális kérdés.

– Pontosan! – helyeselt ő lelkesen. – Látja, pontosan ezért kaptam idegösszeroppanást. Ezért pihenek itt. Nem csinállok semmit, csak hegedülök és gyönyörködöm a kertben. Mégis... Fáradtanak érzem magam folyvást. Úgy érzem magam, mintha két part között lebegnék!

Ez után a beszélgetés után egész éjszaka hegedült. Én hanyatt feküdtem az ágyamban, bámultam a mennyezetet és füleltem. Nem vagyok nagy zeneértő, de abból a hegedűszöből mindent kihallottam. A fájdalmat, a vágyat, a bizonytalanságot. Könnybe lábadt a szemem, miközben hallgattam, s én is azt kezdtem érezni, amit ő: a lebegést két part között. Eszembe jutott, amit a hűtlenségről mondtam. Magam is hűtlen vagyok, jutott eszembe. Ágit egy szentesi kolléganővel, Bettivel csaltam meg. Háromszor. Utána a kolléganő közölte, hogy nem meri tovább folytatni, mert Szentes kisváros, az ő férje meg nagyon féltékeny természetű.

– Neked könnyű – bizonygatta –, minden este fölszállsz a buszra és hazamész Szegedre, ha baj lesz, akkor véglegesen Szegedre utazol, nem jössz vissza többet, legfeljebb fölmondasz a könyvtárban. De nekem itt kell élnem az után is, hogy lebukunk. És előbb-utóbb lebuknánk, úgyhogy legyen vége.

És vége lett. Nem is igazán bántam. Betti gyerekkori barátnőjének lakásán kellett kufircolnunk, de csak akkor tehettem meg, amikor a barátnő férje dolgozott. Komoly logisztikai tervezésre volt szükség minden keféléshez, s bár Betti pazarul kúrt, egy idő után éppen úgy rá lehetett unni, mint minden jóra. S akkor már nem érte meg a sok macera.

Az után az éjszaka után, hogy a hűtlenségről cseréltünk eszmét, a szomszédom nem mesélt többé magáról. Festményekről, épületekről, irodalomról társalogtunk, a kert növényeit dicsértük, zenéről beszélgettünk. Ő is, én is gyakran sétálgattunk a házunk körüli elhanyagolt kertben. Mindketten megnyugvást találtunk ott. Szinte lételememmé vált a sétálgatás. Amint a hegedülő lánnyal eltöltött esték. Kiestem az időből, illetőleg saját, önálló, az Időtől független időmet éltem. Lebegtem két part között, igen.

Aztán egy nap szokatlanul zavaró csöndre lettem figyelmes. Órákba tellett, míg rájöttem: nem hallok hegedűszót. Átsiettem a szomszédba. Könnyedén kiakasztottam a kaput, felszaladtam a teraszra, bekopogtattam az ajtón. Semmi válasz. Újra kopogtattam. Kisvártatva kiabáltam is. Senki nem felelt.

– Kit keres? – hallottam végre egy hangot a hátam mögül.

Sarkon pördültem: idősebb, harcsabajsú férfi állt mögöttem.

– Lakott itt egy lány, minden nap hegedült – hebegtem zavartan.

– Ma hajnalban elment – világosított föl az öreg. – Eddig szólt a bérlet. Jól ismertez?

– Barátok voltunk – feleltem.

– Ma reggelig bérelték neki az ingatlant – közölte. – Ha jóban voltak, tudja, hol keresse. Viszont arra megkérném, ide ne jöjjön többet, nincs itt magának dolga!

– Persze – makogtam. – Magától értetődő. Jöttek érte?

– Az úr, aki a bérletet is intézte. De ezt csak tudja, ha a barátja volt, nem?

– Hogyne! Elnézést a zavarásért! Viszlát!

– Isten áldja!

Zavarodottan, megalázva kullogtam haza. Bántott, hogy a lány nem búcsúzott el tőlem. Bár ugyan

miért is tette volna? Igazán semmi közünk nem volt egymáshoz, gondoltam. Végtelen szomorúság tört rám.

Éjjelenként azóta is előfordul, hogy elhaló hegedűszót hallok.

Nem sokkal a hegedűs távozása után én is visszatértem a városba. Ági bátyját letartóztatták a kutyaviadatok miatt, meg valami verekedés is volt a dologban, maga Ági üzent Tibivel, hogy elmúlt a veszély. Egyúttal azt is tudomásra hozta, hogy utál, látni sem bír és elfogadott egy állást Glasgowban. Ági kutató biológus volt, az ilyenek gennyésre keresik magukat Skóciában. Nem mondanám, hogy nem könnyebbültem meg a távozása és a bátyó lebukása miatt. Pár hétig még tartottam a kutyaviador esetleges cimboráitól, aztán végleg megnyugodtam. Kivettem egy albérletet (addig Ági lakásában éltem) és kiíratam magam a táppénzről.

– De hogy is buktál le? – érdeklődött Marci, másik gyerekkori barátom egyik este, sörözés közben, valamikor 1999 elején. Abban a vendéglőben ültünk, amit már gimnazista korunkban is gyakran látogattunk. Abban az évben, amelyikben születtünk (1971-ben) épült a régi (és akkor még egyetlen) híd lábához közel egy Szegeden toronyháznak számító épület. Ennek a földszintjét foglalta el az említett vendéglátóipari egység. Gimnazista korunkban Égő Arany volt a neve, később Gold Fasslra keresztelték át, mostanában Vendéglő a Régi Hídhöz néven ismeretes.

– Viccesen – válaszoltam a kérdésre. – Egyik este Ágit Bettinek szólítottam. Többször egymás után. Persze, hogy kiakadt, ki ne tette volna? Kicsit hisztizett, faggatózott. Egy ideig mellébeszéltem, aztán elmondtam, hogy egy Betti nevű nővel csaltam meg. Még azon az estén hazaköltöztem az anyámhoz.

– Menthetőnek tűnik a szituáció – vélekedett a barátom.

– Nem akartam én megmenteni, koma – ingattam a fejem. – Már a házasságom utáni héten fogalmam sem volt arról, mi a pitliért nősültem meg.

– Ági nem volt egy bombázó, de nem is nevezném bányarémnek – mondta Marci.

– Ez nem szempont – dűnnyögtem.

– Akkor mi a szempont?

Magam sem tudnám megmondani. Ági rendes ember volt, biztosan ma is az. Bárkit képes boldoggá tenni. Nem volt kiugróan szép, az igaz, de kimondottan vonzó tudott lenni, ha akart. Beszélgetni is lehetett vele, az ágyban is működtek a dolgok közöttünk, jöllehet szenvedély legfőljebb az első három-négy szeretkezésünkben lehetett, akkor sem elsőpró. Attól tartok, valami különös fatalizmus folytán vettem feleségül. Amiatt a fatalizmus miatt, ami a hirtelen ötleteimet rögvest és megfellebbezhetetlenül szentesítette. Csak úgy másfél évtizede kopott ki belőlem ez a tulajdonság, addig ott dühöngött bennem gátlástalanul. Nem mértem föl soha rendesen a helyzeteket, nem jártam körül a lehetőségeket. Amint kaptam egy sugallatot, nem vizsgáltam, hamis-e, vagy valós, követtem vakon. Mellesleg (bár ez sovány vigasz) a nyugati ember egyik meghatározó tulajdonsága ez. A hajdan erényként tisztelt bölcs előrelátás ugyanolyan nyomtalanul tűnt el Európából, akár a dodó madár Mauritiusról.

Simon Adri

[Amikor a lélek...]

Amikor a lélek már a porba hullott,
és a szellem csak a test után kullog,
és nem hiszek többé már az öröklétben
– csak a port veri fel mögöttem a léptem –,
és nem hiszek sem magamban, sem másban,
az árokba hullok, amit magamnak ástam,
és nem fordul felém az Isten, sem senki,
ki irányt mutatna, hogy merre kell menni –
a mélyponton, ott, a halál-ölelésben
gyúlik fel a láng: nem veszem el mégsem.

Pakol, kukáz

pakol kukáz megkönnyebbül
szatyorban ázó vershalom
vén szívhez ér az eljövendő
zsákokon túli irgalom
a nyárderű oly forró lett itt
megégnék mind a rongyruhák
és nyárderékbőségük zengik
bőröndbörtönfalakon át
a konyha illatoktól részeg
mindent meg kell főzni most
olvadt szárnyasalkatrészek:
mennyi bőr és mennyi rost
zacskók telnek kipukkadnak
– természetes szelekció –
fülledt éj után dús harmat
permetez tisztulni jó

Fenyves Marcell

Félkész lovag

Ki látta Génovát és Antiókhíát;
az ördögöktől vérző Jeruzsálemet,
Zuglóba érve egyszer csak megállt.
„Elég a küzdésből mások helyett...”

Bérel dobozlakást és néz kelő napot,
bár por- s piszoktól félvak ablaka.
Pejéből mennyi lókolbászt csináltatott!
A fegyverét suhancnak adta ma.

Van konyhaasztal; széke és hokedlije:
utóbbin gyermek áloét nevel,
azon mélézik épp, miféle verklire
botorkál estig. Egy növény felel.

Ismeretlen Bosch-vázlat

Fajankók: képükön derű.
Bitó alatt egy ember áll.
Az Úr közöttük egyszerű
ruhában jár. Telefonál.

Egy pap kezében hosszú kés,
az égig nyújtózik vele:
báránfelhőbe szúrja, és
a várost hó borítja be.

Magiszter görbed lapjain,
napestig baj nem érheti:
jelenbe hívná Szaladint,
de árnya nem felel neki,

dühében földhöz vágja még
a hétpecsétes lombikot,
takarja mind a két szemét,
mert látja azt, mi jönni fog.

...

most nyár van és csend és hó és halál

...

A dohányhoz

Szepesi Attilának

Kakassal én is felkelek,
hajnalban már pöfékelek.
Csibukban izzol, jó dohány.
„Szőké”-nek mondott Kosztolány’?

Párádtól elmém mélyre ás,
cseresznyés vagy; vaníliás.
Amíg pipámat szívhatom,
dohányi lé minden bajom.

A polcon kelleted magad
és sajnos méregdrága vagy.
Sebaj. Támadt egy ötletem:
Dohányfalvára költözöm.

Egy házra

itt ez a ház ahol lakom
dehogyan otthon téglahalom
nincsen asztal ágy se benne
tán az ördög építette

árnyak lakják nem emberek
árnyak között mit keresek
élő tovább nem maradhat
elfutnék de befalaztak

hányszor menekültem innen
ezen kívül helyem nincsen
kövön ülök és körmölök
mennyei kulcsa szívem zörög

Fa Ede

EZREDFORDULÓ 1.

KÉNYELEM

Végre! Megvalósult az emberiség legnagyobb álma, ami valaha - pontosabban: a nyomorúságos TÖRTÉNELMI KORSZAK idején - csak egy GUNYOROS KÖZMONDÁSKÉNT létezett, azt ma már szériában állítják elő (teljesen automatizált) szupergyáraink: AZ EMBER SZÁJÁBA REPÜLŐ SÜLTGALAMBOKAT.

Persze, ezek a realitásnak megfelelően, csak olyan „jellegűek”. De az a fontos, hogy kényelmesen fogyaszthatók. Tollatlanok, hogy nyelés közben torkon ne akadjanak, (bőrredős denevérszárnnyal repülnek emberboldogító céljuk felé). Ezen kívül - minden további nélkül - lenyelhetően porhanyók, vagyis: kemény csontok helyett, puha porcvázuk van. De a legfőbb tulajdonságuk, hogy csodás, MEGVALÓSULT-KÖZMONDÁS ÍZŰEK. Afféle közhasznú genetikai és konyhatechnikai szörnyetegek. Két szaktudományos komputer-világhálózat remekelt

a géntervezésben s az élelemgyártásban. De

az ember annyira elpuhult a nagy kényelem-hajhászásban, hogy még a száját sem tudja már kitátani, hogy a repülő, ízes csemegét bekapja. Ezért találta ki a már említett globális szuperkomputer-hálózat a

beültethető, szájnýtógató automatát. Tehát: *volt repülő sültgalambunk,*

a bekapásához beültetett, szájnýtógató automatánk. Abszolút komfort lehetett volna! Azonban még

mindig akadt egy kis bökkenő! Az igaz - hogy minden puhányságunk ellenére - a nyelést és az emésztést még (úgy-ahogy) elvégeznék az ősi reflexek. De sajnos, csak úgy-ahogy! Eleinte minden sült galamb-evőt állandó nyelési görcs és felpuffadás kínozott. De ezen könnyen segített - a szintén teljesen automatizált - modern gyógyszergyártás. - - - Összegezzük az elmondottakat: *Hatalmas felhőként szállnak, és - kívánságunkra - bármikor a szánkba repülnek a sültgalambok. Aztán a beépített szájnýtógató automata és a nyelést meg az emésztést serkentő gyógyszerek jóvoltából, faljuk, nyeljük, emésztjük a szánkba suhanó modern rémmesét...*

FOGYASZTÓI TÁRSADALOMBAN ÉL(J)ÜNK

Szárított egérfület vásároltam karamell mártással. Megleptem vele ínyenc, különc barátomat, aki jóra-rosszra divatos argószavakat hebeg. Szerencsére nyertem egy sorsjátékon és már minden kapható. Végre! meg tudtam venni egy lassan öló pokolgépet - sztereotévés-rádiós, kézilámpás, mákdarálós mellékfunkcióval. Most már kényelmesen és szórakozva kinyírhatom legádázabb ellenségeimet. Ennyit csak megérdemlek!

nemcsak jogász, komputermérnök, bérgyilkos, lírai költő, hanem diplomás csillagfizikus is vagyok. A teamen kívül, a saját szakállamra is kísérletezek. A minap szereztem húsz mázsa, méregdrága Szíriusz-fényt. (Házsártos nejem tudta nélkül!!! Így csak a pincében bütykölök vele). Ha felrobbanunk, a Drágám is velem repül. Hogy ne gondoljon semmi rosszra: gyarapítottam a babagyűjteményét egy olyan remek Barbieval, amelyik húsz nyelven beszél, énekel, és távirányítással karatézni is tud...

„PÁRBESZÉD” EGY KŐVEL

Ha olyan volna mint akármelyik másik kődarab, nem érdekelne. De ez egy kivételes kő! A hó, fagy, víz és szél fura-furcsa tárgyi lényvé formázgatta. Élő szobor, minden óvatos „mintha” és „már-már” nélkül. Sokszor leülök vele szemben és elbeszélgetünk. Nem éppen pityizálás ez, sem hangulatos teadélután! Anyi megválaszolhatatlan kérdést tud nekem szegezni, hogy izgatottan zsongó darázs-fészekké bolydul tőle a fejem. Olykor még köznapi gondjaimnál is fontosabbá válik, amit ez a földtani firma firtat a „teremtődésről” meg a pusztulásról és a velük rokon, vagy épp ellentétes köz- és magánügyeimről, - s ahogy ezek egymásba átsuvadnak és robbannak (fenségesen meg gyalázatosan). Kővé-válásom egyre közelít, ezért egyre kínosabban koppan közöttünk ez a párbeszéd. - Kukába dobnam konok vallatómat, ám túl késő: már nem tudom hol a határ kettőnk között, de azt sem, hogy – ha kicserélném egy hozzám hasonló, puhány kérész-lényre –, mire mennék az ő hetvenmillió éves, bazalt-kemény bölcsessége nélkül!

Ferdinand Georg Waldmüller: Egy ember képepládjával – 1847

Idegen földön

(részlet)

1990 októberében családkat egy sajnálatos esemény szólította Németországba. Meghalt Omi, anyai nagyanyám. Szegény még megélte a berlini fal leomlását, de a kettészakadt ország újraegyesítését már nem. Leukémia vitte el, gyors lefolyású, aminek nem voltak tünetei, mire észrevették, késő volt, hetek alatt elment.

Emlékszem, ott álltunk a *Burg Mildenstein* büszke bástyáján („*Ein Machtsymbol in Stein*” – a hatalom jelképe kőből), ahonnan csodálatos panoráma nyílt a szülővárosomra, s egyszer csak azt kérdeztem anyámtól: „Te muter, mit kerestünk mi Molványhídon?...”

Mondanom sem kell, hogy muter ezt úgy élte meg, mint egy időutazást; eljöttünk a középkorba! Apám, mint „vendégmunkás” került ki az NDK-ba, ahol valami gépgyárban dolgozott, ott beválogatták a helyi labdarúgócsapatba, s így ismerkedett meg a fodrásztanuló anyukámmal, akihez a focistafiúk jártak. Szerelem volt első látásra. Állítólag. Három évet töltöttek felhőtlen boldogságban, mely idő alatt én is megérkeztem. (Azt mondják, síró baba voltam, s hogy nem szoptam, így tápszeren nőttem fel. Sokak szerint ez okozta az allergiám.) Kint egy emeleti bérlakásban megvolt mindenünk, ami ma egy otthon alapfelszereltsége – víz, villany, gáz, fürdőszoba, WC... –, de a már akkor is akaratos és basáskodó apám elhitette a végtelenül naiv anyámmal, hogy Magyarországon sokkal jobb soruk lesz, mert itt a szülei hatalmas birtokon gazdálkodnak, s egy akkora házban élnek, ahol kilenc szoba van. Nem hazudott. Nagyon. Nagyszüleim több „birtokkal” is rendelkeztek – erdő, szántóföld, legelő –, ám azokon a TSZ gazdálkodott bérleti díj ellenében. (Ami a kivágott tűzifa, a megtermelt búza és kukorica egy bizonyos hányadát jelentette, esetleg egy-egy „jószágot”...) Saját birtokukon – melyen a számtalan gazdasági épületen túl szántó, veteményes és gyümölcsös is helyet kapott – valóban állt egy hatalmas parasztház, melyben két külön lakrészen ha kilenc szoba nem is, de kilenc helyiség azért volt, csak azt az apróságot felejtette el közölni az öregem, hogy oda kizárólag földes úton lehetett eljutni, közvilágítás az ohne, ahogy vezetékes víz sincs, se gáz... Dézsában fürdöttünk, amibe fatüzeléses sparhelten, óriási fazekakban melegítettük a kútról hozott vizet – havi rendszerességgel jött az edényfoltzó, mert az ujjnyi vastag vízkő átette magát a bádagon –, budi meg valahol a pajta mellett a baromfiudvar túlfelén egy deszkából tákolt pottyantós, amin télen átfütyült a szél, s ahol a *Szabad Föld* feleslegessé vált példányai szolgáltak karcos vécépapír gyanánt. Orvos vagy Közért? Ugyan már! Még nagyon szomszédunk se volt! A település alig öt kilométerre van Szigetvártól, valahol a 6-os út mentén a pusztában, de busz ott nem állt meg, és vasútállomás is csak a szomszéd településen volt jó két kilométerre, ahová – miután már Pécsre költöztünk, s onnan hétvégeente visszajártunk –, öregapám lovas kordéval jött ki elénk, aminek aztán büszkén ücsörögtem a bakján, alig egy méterre a ló fara mögött, azon kacarászva, ahogy Ráró félrecsapva a farkát pofán fingik. Ott és ilyen körülmények között töltöttem a korai gyermek éveimet. Soha eszembe nem jutott, hogy mindezeket bárkivel is megoszsam, vagy hogy ez bárkit is érdekelhet. Olvasva Edit könyvét viszont mindjárt más megvilágításba került a dolog, mert amennyire számtalan volt ezeket akkor megélni, ma már épp olyan mulatságos visszaidézni. (Fura, de végig az volt az érzésem, hogy ő is valahonnan arról a környékről származik, mert a lapokról egy csomó olyan sztori köszönt vissza – kezdve a lovával társalgó félkegyelmű cigánnyal –, ami nagyon ismerősen csengett, már biztos, hogy hallottam előtte. Kérdésemre elárulta, hogy az „anyag” nem a saját emléke vagy

agyszüleménye, hanem úgy „gyűjtötte” vidéki kocsmákat járva a helyi alkeszek elbeszélései alapján. [?!] Ez az írói módszere. Hogy „interjúztat”. Aztán amit mások elmesélnek neki, érdekes epizódokat a saját életükből, ő azt egy regénybe gyúrva megírja. Állítólag több nagy és híres író élt ezzel az esz-közzel. Balzac? Hrabal?... A fene se tudja. Engem is ki akart faggatni – ajándékkötetét „egy nagyon különleges embernek” dedikálta –, de mondtam neki, ha én egyszer elkezdek mesélni, azt nem más tollából szeretném viszont látni, van bennem elég kurázszi, hogy magam tolmácsoljam. Nekem nem kell a szomszédba mennem érdekes történetekért, volt – van! – annyira kalandos az életem, hogy velem folyamatosan a legvadabb hülyeségek történjenek, amit másokkal megoszthatok.)

Utánajárhatnék, hány négyszögölön vagy hektáron terült el az ősök uradalma, de egyszerűbb, ha leírom, mi minden volt megtalálható rajta. Két istállóban mindig volt 6-8 tehén, 2-3 ló és egy szá-már, az ólakban meg 10-15 disznó, egy kecske és egy kos. Egy harmadik istállóban, apró ketrecekbe zárva volt vagy 50-60 nyúl, egy különlegesen kialakított ólban meg 15-20 nutria. Nem tudják, mi az? Én sem lennék képbem, ha nem közöttük nővök fel. Mifelénk hódpatkányoknak hívták őket, nagy, szőrös dögök, melyek tényleg mintha egy hód és egy patkány keresztezéséből jöttek volna létre. Hosszú, csupasz farkukkal, ijesztő karmaikkal és hatalmas, vörhenyes metszőfogaikkal – amitől úgy néznek ki, mintha örökösen valami véreset rágcsálnának –, kiváló szereplői lennének egy hor-rorfilmnek főleg, hogy mind emellé sártól iszamósak, amiért egész nap dagonyáznak. Imádtam őket. Én magam nem emlékszem rá, de mesélik, többször úgy találtak rám, hogy ott játszottam közöttük az iszapban nyakig csutakosan. Anyámat meg a frász kerülgette, mert nemhogy az ujjaimat, az egész karomat lerághatták volna. Az udvar tele volt ültetve kaktuszokkal, melyek bokrokban nőttek, az állatok szabadon kószáltak – tyúkok, kacsák és libák tévedtek be a házba összefosva mindent (amit aztán én előszeretettel kóstolgattam) –, volt ott kakas, pulyka és gúnár (a kosról meg a kecskéről nem is beszélve!), melyeket kilenc kutya tartott kordában... Több veszély leleselkedett ott rám, mint egy dzsungelben, valahogy mégis felnőttem. Míg '74 nyarán meg nem született az öcsém, aki csak egy év múlva kezdett el totyogni, nem volt játszópajtásom, így gyakorlatilag az állatok közt nevel-kedtem, velük éltem, mint egy kis Maugli. Körös-körül megszámlálhatatlan macska, az udvaron a kutyák mellett százával a baromfi – köztük krédlik, gyöngytyúkok és némakacsák (még aranyfá-cánunk is volt, olyan hanggal, akár egy csikorgó kertkapu) –, a padláson dúcokban millió galamb... Higgyék el, nem unatkoztam.

Ezek az élmények javarészt homályosan élnek bennem, ám a családi anekdotatár számtalan epi-zódot elevenít fel velem kapcsolatban. Azt mondják, egyszer kiengedtem az összes nyulat – senki nem értette, hogyan másztam fel a magasabb ketrecekhez –, melyek szanaszét szaladtak, állítólag még egy hét múlva is hajkurászták őket a környező földeken. Már amelyiket nem szaggatták szét a kutyák... Gondolom, sajnáltam őket szűk odvaikban, ezért eresztettem szabadon őket – „a terv jó volt, szavamra” –, de nem sült el valami jól. Mint a többi akcióm, amivel állandó károkat okoztam a gazdaságnak. Kezdve olyan apróságokkal, hogy mást adtam az álatoknak, mint amit ehettek volna, s így elvitte őket a fosás, vagy a puffadás, egészen olyan agyament dolgokig, amikor reptetni próbál-tam a csibéket (*milyen madár már az, amelyik nem tud repülni?* – dobáltam fel a magasba a kis pelyhes, sárga pipiket, amiket aztán nem mindig sikerült elkapnom), vagy amikor úszni tanítottam a kispuly-kákat. „Csak elfáradtak” – bizonygattam, ahogy kihalászták a tetemeiket a kiskacsák mellől, amelyek továbbra is virgoncan úszkáltak a félbevágott olajoshordóban. Nem voltam jó gyerek. Mondjuk szándékosan rossz sem, csak nem igazán tolerálták a korán megmutatkozó kreativitásomat.

Mint említettem, imádtam a sárban tapicskolni. Valószínű, hogy lenyűgözött kis pajtásaim, a hód-patkányok tevékenysége, őket utánozhattam, nekik segítettem várat építeni az óljukban. Ezt elke-rülendő, egy traktor óriási hátsókerék gumijában alakítottak ki a számomra homokozót, én mégis inkább az istállóban gyúrtam a tehéntrágyát – minden bizonnyal jobban alakítható, mint a nedves homok –, ha már a nutriák közé nem mehettem.

Anyám szerint megdöbbentően sokat ügyködtem éjszaka. Nem aludtam, mint más, normális

gyerek, hanem „furikáztam” fel-alá a házban. A vaksötétben. Mert nem volt ám hangulatvilágítás, se kis éjjeli lámpácska, amit égve hagyhattak volna, ha ne adj’ isten fél a gyerek, miként az manapság dívik sok helyen. Nem is hisztiztem, hogy foglalkozzanak velem, mint ezek a mai kölykök, elvoltam én egymagam. Egy alkalommal pl. a hamut lapátoltam ki a kályhából, s öntöttem fel egy váza vízzel a szoba szőnyegén. Nyilván láttam, hogyan készítik a dagonyát a nutriáknak finom lőszporból, az alapján jó ötletnek tűnhetett... Nem volt az. Tudhattam, hogy rosszban sántikálok, mert amikor anyám felébredvén a szöszmötölésemre elősomfordált, hogy megnézzé, mégis mi a francot művelek, lámpát oltva a tett színhelyén csak a hűlt helyemet találta. Persze nem volt nehéz koszos kis tappancsaim nyomát követni a függönyig, ami mögé elbújtam. Máskor viszont nem volt ilyen szerencséje. Eltűntem. Valamikor a nap folyamán észrevette, hogy egy ideje már nem lát, szólongatott, de nem jöttem elő. Keresni kezdett előbb csak ő, majd ahogy eluralkodott rajta a pánik, bekapcsolódott a család, később meg még az a pár ember is, akik a szomszédban laktak, de hiába hívtak, kiáltoztak, nem kerültem elő. Akárhol lehettem, akármilyen történetem velem. Agyonnyomhatott egy tehén, felzabálhattak a disznók, belefúlhattam a trágyába, beleeshettem a kútba... Más veszélyekről nem is beszélve nagyobb távolságokban, ahová esetleg eljuthattam. A 6-os út, egy közeli patak, a „gyógyó”... Lassan besötétedett, mindenki sírt-rítt, senki nem tudta, mi tévő legyen, amikor nagy kócosan előkászálódott az egyik kutyaólból. Átaludtam az egész hajcihőt, miközben Morzsa kutya, egy bernáthegyi-kuvasz keverék hűségesen őrzött. Hiába pislantottak be hozzá, nagy testével, hatalmas bundájával simán eltakart, s ha vakkantott is vagy morgott, hogy jelezze ottlétem, azt nem értette senki sem. Így végződött a kalamajka.

Morzsi kutyámmal nagy cimboraságban voltunk. A régi fotók tanúsága szerint sokat labdáztunk, gyakran kutyagoltam rajta, de mesélik, hogy még enni is együtt ettünk. Allergiám miatt húst hússal zabáltam, nem tudtam elviselni sem a gyümölcsöt, sem a zöldséget, garatvizketést kaptam tőlük, különösebben nem volt feltűnő az a sok csirkecomb, amit elhordtam, ám a hatodiknál azért már csak gyanút fogtak... Azokat bizony megosztottam kedvenc ebemmel, előbb rágva én, aztán hagyva, hogy ő csócsálja egy kicsit, majd kirántva a szájából tovább majszoltam, amit meghagyott... Így évódtunk, de olyan is előfordult, hogy ő osztotta meg velem étkét, s engem a moslékos edénye fölött találtak.

Nagy húszabálásomnak, ami tuti, hogy nem volt különösebben egészséges, azért akadt „jótékony” hatása is, amit szintén előszeretettel mesélnek. Képtelenek voltak bilire szoktatni, rendszeresen bekakáltam, de anyám öröme olyan kemény hurkákat nyomtam, hogy azt elég volt csak kifordítani a pelusból, aztán visszacsomagolt és már mehettem is a dolgomra. Nem kellett krémesen kenődő lágy kaksival bajlódni, mint más anyukáknak, amikor kifőzte a pelenkáimat. Frászt kapnak? Faluhelyen ez ment. Kútból húztuk a vizet, és kézzel dagasztottuk a házilag sütött, két-háromkilós vekniket, amit két hét után is jóízűen lehetett fogyasztani. Fejtem kecskét, amikor nagyobbacska lettem (úgy 5-6 éves?) tehenet is, csutakoltam lovat, meg szamarat, nyírtam a birkát – öreganyám a rokkáján font a bundájából fonalat –, morzoltam kukoricát, amivel az állatokat etettük, s ha kellett, bizony fogtam a tyúkok szárnyát, hogy ne verdessenek, míg a nagy elmetszette a torkukat. Vidéken nagyon hamar felnő az ember, nincs helye a tétlenségnek, vagy a szórakozásnak. A ház körül és a földeken mindig akad tennivaló, nincs olyan, hogy én ezt nem csinálom, nekem ehhez nincs kedvem, ha fáj a fejed, ha menstruálsz, menni kell. Reggel-este fejés, etetés, aztán trágyázás, kihajtani, majd hazahajtani az állatokat a legelőről, ehhez friss vizet hordani nekik az itatóba, a délelőtt az ebédkészítéssel megy el, amihez ugye minden házilag készül – értsd: tésztagyúrás, nyújtás, szagztatás, tollfosztás vagy nyúzás, belezés –, délután gazolás, kapálás, dugványozás a kertben, a földeken szántás, vetés, a gyümölcsösben előbb ojtás, később metszés, aminek jön az ideje, betakarítás, szüret, van, ami savanyításra kerül, másból befőtt lesz, lekvár, kompót, vagy pálinka... Felsorolni sem tudom azokat a teendőket, ami egy ilyen gazdaságban tornyosul az ember körül. Nincs szünet, vagy szabadságolás, se táppénz („Ugye az anyák nem mennek betegszabadságra” – hogy aktuális

reklámot idézzek)... Az állatokat télen is el kell látni, vizet adni, szénát hordani, kukoricát morzsolni, darát főzni, meg persze fát aprítani, nap nap után begyűjtani, hamut takarítani... És nekem, gyereként ezekben ugyanúgy részt kellett vennem, mint a felnőtteknek. Elhihetik, hogy akkoriban nem is voltak lázadó kamaszok, az a gazdagok privilégiuma volt. Csak az úri gyerekek engedhették meg maguknak, hogy akaratoskodjanak, dacoskodjanak vagy hogy hisztizzenek. A dologtalanok. (Jut eszembe, tudták, hogy a vibrátort eredetileg a *hysteria*, avagy a „méhkór” pszichiátriai kezelésére fejlesztették ki, s alkalmazták nagy sikerrel az orvosok a 19. sz. végi Angliában a nőbetegek lenyugtatására?) Vidéken ilyen nem volt, ott az „aki nem dolgozik, ne is egyék” elvet vallották, amit kőkérményen be is tartottak. Abból meg gyorsan tanul az ember. Elvégre ki szeret koplalni. (Ő, még hírből sem ismerték az anorexia meg a bulimia fogalmát, ahogy a hiperaktivitás sem létezett.) Nem voltak *Teenager*-ek. Az ember egy ideig gyerekként létezett, mint „aprónép”, aztán egyszer csak kis felnőtt lett. Ugyanazokat a gúnyákat hordta, mint a szülei, csak kicsiben, s nagyjából ugyanazt mívelte vagy abban segédkezett, amivel a nagyok foglalatostkodtak.

Valamilyik este egy kedves költő ismerősömmel nagy nosztalgiazások közepette épp arról beszélgettünk, melyikünknek mi a legkorábbi emléke? A legkorábbi, beazonosítható emlékkép talán az lehet, ahogy anyám ölében ülök egy ZIL vezetőfülkéjében – ormótlan, kék-fehér „orra” kilométerekről felismerhetővé tette –, és a színes „felhőkarcolókat” bámulom. Akkor költöztünk Pécsre, és a sivár, poros, vidéki környezet után lenyűgözött a lakótelep panelrengetege, az újjépítésű, fehérre festett, irdatlan betontömbök futurisztikusan hatottak a város szélén álló apró kertek házak mellett. *Dobozlakás, a megvalósult Utópia...* Nem voltam még négy éves.

Emlékszem, ahogy a pajta oldalába felszerelt csupaszbiciklikereket pörgetek – sokáig nem tudtam kiejteni a szót, ezért azt mondtam helyette: bikilici –, mert imádtam a küllők pengő hangját, amit egy odatartott bottal csaltam elő. Emlékszem, egyszer hoztak egy kant, „bebúgatni” egy göbét, amiről tudtam, hogy „ebből lesz a kismalac”, de látva a kan hatalmas heréit azt hittem, azok már a kismalacok, amik most másznak át az anyjuk hasába, hogy aztán az megellhesse őket... Ilyesmiket őrzök, mint korai emlékképek, ezeket senki sem mesélte, a kútfejemből rángatom elő őket. Vissza tudom idézni külön-külön a lovak, a tehének, és a disznók trágyaszagát, mint ahogy a nyúlketrecek vizelet-, vagy a padláson kupacokban száradó galambürülék bűzét is. (A nutriák különösebben nem voltak bűdösek, azoknak olyan sárszaguk volt.) Emlékszem, az egyetlen gyümölcs, amitől nem haráskoltam, s így gond nélkül ehettem, az a lasponya volt – máshol naspolya –, holott a gyümölcsösünkben minden megtalálható volt: alma, körte, szilva, barack, meggy, cseresznye, ringlő, birs, szeder – máshol ezt is eperfának hívják, a kecske simán felmászott rá – sőt, az öregek még egy citromfát is nevelgettek, amit aztán télen-nyáron ki-be gurgattak a házból egy hordóban. A kertben volt még ribizli, egres, füge, ezeket két pófával zabálhattam, ahogy az epret meg a málnát, amit imádtam szedni, az uborkát viszont már ki nem állhattam. El se tudják képzelni, milyen szőrös és szűrös az a szar, amit savanyúság gyanánt vesznek a boltban bedunasztolva. Öreganyám a kerges mancsaival még a „csollányt” is rezignáltan szedegette, amivel aztán a pulykákat etette, hogy szép vörös legyen a begyük, na de én, a kis gyermeki praclijaimmal?! Fejtettem babot, borsót, törtem mogyorót, mandulát és diót – hatalmas diófa állt az udvar közepén, ez alatt kapott helyet a homokozóvá alakított traktorkerék –, tudom, hogy a mák akkor jó, ha már zörög a gubójában, miként azt is, mi az a sarabolás. Kergettem a fekete pöttyös fehér káposztalepkéket, és fogdostam a hernyóit, irtottam a fekete-barna csíkos krumplibogarakat, a csúf lótetűvel és a tündi-bündi vakondokkal egyetemben. Sajnos, egyik sem mutatott valami jól a lapát alatt kiterülve... Emlékszem a fészerre, ahol olyan misztikus szerkezetek sorakoztak, mint szecskavágó, kukoricamorzsoló, szalagfűrész... Mondjuk, közel se voltak olyan misztikusak, mint egy pöfékelő gőzmozdony – a legendás 424-es! –, amivel később rendszeresen közlekedtünk, vagy egy aszfaltozógépet, amit a lakótelep gombamód növekvő paneljei közt elég sűrűn láttam, de mindig megbabonázva néztem azokat a gépmonstrumokat, ahogy öregapám előtolta valamelyiket, hogy beüzemelje.

Öregapám fura figura volt. Hazánkat „felszabadító” orosz katonaként ismerkedett meg öreganyámmal, akit a maga idejében a „Zala gyöngyének” neveztek. (Hogy a Zala partjáról miként keveredtek a dél-baranyai pusztaságba, arról nem szól a fáma. Ahogy arról sem, mit csinált vagy nem csinált '56-ban.) Jól megtermett grúz (vagy ukrán? a fene se tudja) fickó volt dús, koromfekete hajjal. Kicsit úgy nézett ki, mint Szaddám Huszein. A háborúban megsebesült, több heg is borította a testét – egy repeszgránát nyoma a kulcscsontja alatt, meg három lyuk a hasfalában egy golyószórótól –, hadifogságba került, ahonnan megszökött, elfagyott a keze, amit amputálni akartak, de nem engedte (és milyen jól tette, mert csak visszaköltözött belé az élet!)... Kemény volt az öreg. Egyszer megrúgta a ló úgy, hogy letört a bokacsontja, a bőr soha nem nőtt vissza rá, az ott fehérlett, amíg élt, de orvos nem látta. Végül hólyagrák vitte el, ha jól emlékszem. (Ahány osztályba jártam, annyszor eltemettem, mert egy-egy napot mindig lehetett hiányozni ennek ürügyén.) Minden bizonnyal sok kalandos és izgalmas történetet mesélhetett volna, de nem volt egy beszédes fajta. Ahogy a háborús élményeiről – megélt ütközetekről, bajtársakról, a fogságba esésének körülményeiről és a sikeres szökésről –, úgy a gyerekkoráról vagy a családjáról sem tudunk semmit. Kik voltak a szülei, mivel foglalkoztak, voltak-e testvérei?... Nem maradt fent róluk fotó, se levelezés. (Biztos érdekes eredményeket hozna egy családfakutatás, mert még az is elképzelhető, hogy a nagyfater a Großvaterrel egymást lőtték valamelyik fronton.) Nálunk a TSZ elnökségig vitte, de alkoholizmusa miatt leváltották. Nem volt agresszív – leginkább úgy emlékszem rá, hogy a koffernyi rádiója előtt ül, és a szlávnyelvű adásokat hallgatja csendes magányában –, egyedül iddógált. Egész nap járt-kelt az uradalomban, rőtta a kötelező köröket – pajta, csűr (nálunk ez két külön épület volt, előbbiben kétfelől a szalma, középen a szekér, utóbbiban meg a száraztakarmány kapott helyet), góré (ahol a kukoricát tárolták), fészter, kamra, istálló... –, tett-vett, mintha csinálna valamit, tolt a talicskáját ide-oda, estére mégis annyira berúgott, hogy végül szaros gumicsizmával dőlt be az ágyba. Öreganyám meg perlekedett vele. (Ilyenkor *gőrénynek* és *gyagyásnak* becézték egymást.) Egyáltalán nem érzem, hogy emiatt életre szóló, lelki sérüléseket szereztem volna, akkor ez jöpofo dolognak tűnt, kifejezetten szerettem lerángatni az öregről a csizmáját úgy, hogy megragadva a sarkát a lábam közé vettem, ő meg a másik lábával a fenekemnél taszajtott el magától. Zoknit nem hordott – mint ahogy valószínűleg fürödni sem fürdött –, helyette kapcarongyot tekert a lábára... Gondolom, nem kell ecsetelnem, milyen szaga volt annak estére a trágyaillat mellé. Én mégis nagy élvezettel csomagoltam ki belőle a lábát. Fura örökségem tőle, hogy ha valamire nagyon odakoncentrált, mindig rágta a nyelvét, amit eltanulhattam, mert én is pontosan ugyanezt művelem.

Öreganyámról hasonlóan kevés az információ – valahogy sosem beszélgettünk ezekről a dolgokról otthon –, annyit tudok csupán, hogy az ő szülei ott vannak eltemetve (a szomszéd faluban, a vasútállomás mögött), tehát együtt jöttek át Zalából, de hogy mire fel költöztek akkor, amikor az embereknek ez még nem volt szokása – a háború miatt? vagy a kitelepítések áldozatai lettek volna? –, erről nincs ismeretem. Az biztos, hogy nagy sváb volt az öreglány, mert örökösen bizniszelt valamivel. Rendszeresen járt át Szigetvárra, Barcsra, havonta a pécsi vásárra eladni a háztájit, meg venni ruhát, cipőt, terítőt, abroszt, kendőt... Ahogy arrafelé gyorsan felnőttek az emberek, úgy gyorsan meg is öregedtek, negyven felett már mindenki ősz volt – kivéve ugye öregapám –, elnyúlt, színtelen gúnyákban jártak, kalapban, vagy kendővel a fejükön, úgyhogy drága nagyim már a gyerekkoromból is öregasszonyként él az emlékezetemben, és így is halt meg. Vékony, magas, szikár asszony volt, s ha öregapámról elsősorban a rádió előtt ücsörgő alakját őrzöm, belőle, abból az időből, leginkább a dallamos hangja maradt meg, ahogy „lila-lila-lila-lia, csú-csú-csú-csú, pulya-pulya-pulya-pulya” – hívta külön-külön a baromfikat.

Oldalakon át, órákig mesélhetném még az akkori élményeimet, kezdve nagybátyámtól, aki szintén velünk lakott, s aki Frank Zappa kiköpött mása volt – még apámnál is masszívabb alkoholistá lett (magamban csak muslincáknak hívom őket), de ma talán érdekesebb, hogy mindketten magázták a szüleiket –, vagy a rakottszoknyás cigányasszonytól a szomszédból, aki folyton nálunk

lógott, s aki nagy melegben a lába közét szellőztette úgy, hogy ha a felnőttek nem is, én gyermeki perspektívából többször láttam szőrehullott ágyékát – ura az öregapámnál is részegesebb volt, ő a gumicsizmás mutatvány helyett egyenesen a disznókkal hált –, ama közeli tapon keresztül, ahol húszasával, harmincasával lehetett fogni a kárászokat meg a törpeharcsákat – de volt, hogy békákkal állítottam haza, mert akkor épp azok haraptak a horogra tűzött legyekre –, egészen az olyan abszurd történetekig, mint a „kannibályúk”, melyek időről időre kipécézték maguk közül egyet, aminek aztán előbb kicsipkedték a tollait, majd a belsősegeit, vagy amikor egy törött lábú disznó oldalába patkány rágta be magát... A természet sokkal kegyetlenebb, mint ahogy azt a meleg otthonaikban ülve, kényelmes karosszékeikből a tévét bámulva megismerhetik, vidéken ezek abszolút megszokott dolgok – fedeztetés, elletés, ölés a napi rutin része –, nálunk azonban volt valami, ami messze elütött a hétköznapitól, s ami jóval meghatározóbb élménye gyermekkoromnak, mint a többi, amit eddig táltam.

Molványhídpusztá gyakorlatilag egyetlen ingatlannak köszönheti a létét, a valamikor a 18. sz. végén, kései barokk stílusban épült Grassalkovich kúriának. Az egész „település” – az a 6-8 ház – az ehhez a birtokhoz tartozó kiszolgáló személyzet otthonául szolgált. (Nagyimék a legnagyobb portát s a legnagyobb szeletét birtokolták az uradalomhoz tartozó területnek.) Korábban gazdálkodó parasztok, gulyás, kondás, lovasz, kertész és a cselédség lakhatott ott, ellátva az uraságokat, akik alkalmasint arra múltatták az idejüket. Nyári lak lehetett? Lovarda? Vadásztak a környező erdőkben, vagy a történelmi Szigetvár vonzotta az odalátogatókat? Erről nem szól a fáma. (Miként arról sem, mi lett az eredeti tulajdonosokkal.) Csupán annyi bizonyos, hogy gyermekkoromban az épület már elmeógyógyintézetként üzemelt. Nem, ez így helytelen meghatározás, azt feltételezi, hogy ott kezelés is folyt és ilyenről nem tudok, inkább szociális intézmény volt, otthona szellemi fogyatékkal élőknek. Magyarul: Gyógyó. (Külön érdekessége, hogy kizárólag nőivarú ápoltak voltak ott – pl. „álterhesek” –, ami talán más megvilágításba helyezi családom riadalmát, amikor „eltüntem”. Nem tudhatták, melyikük akarhatott megkaparintani magának abban a környezetben, ahol rajtam kívül nem volt más gyerek.) Alapvetően csendes bolondok gyűjtőhelye volt – ma azt mondanánk, enyhén, vagy középsúlyos értelmi fogyatékosok –, akik hol egymagukban, hol egymás kezét fogva, kisebb csoportokba verődve bóklásztak köztünk. Merthogy kiengedték őket, szabad bejárásuk volt a „faluba”. (Nyilván nem értik, mi van ezen olyan nagy szó, elvégre mindannyian láttunk már félkegyelműeket – igen, nekem is volt olyan osztálytársam, barátom, akinek fogyatékkal élt a testvére, mint ahogy később a lakótelepen is mászkált egy figura, aki negyven évesen még mindig tornadrezzsben járt, pöttyös lasztival a kezében –, de ha elmondom, hogy az intézmény több lakóval bírt, mint a körülötte szétszórt település, talán világossá válik, miért gyakorolt rám ekkora hatást.) Ott dolgoztak velünk a földeken, szedegették a kártevőket és gyomláltak fáradhatatlanul, hordták a vödör vizet, vagy akár a 25 literes kannákban a tejet – megcsináltak azok mindent, amit mondtak nekik –, s ha mindezért a nap végén kaptak egy „bélást” (rézveretű 2 Ft-os), annak úgy örültek, mint majom a farkának. (Ő, nagy érték volt 2 forint, az ember azért két gombóc fagyit kapott, tehát, ha szegények végigrobotoltak egy egész hetet, akár tíz gombóccal is vehettek a csilingelő fagyiarústól, aki minden hétvégén csak miattuk tekert át Szigetvárról.) Gyermekkoromból az ő arcukat őrzöm leginkább. Sosem felejttem el azt a ködös, őszi reggelt, amikor már iskolásként egy barátommal leruccantunk a tüzelőnek való fát felaprítani. (Nagybátyámék az unokatesóimmal akkor épp haragban voltak az öreglánnyal, a kisujjukat meg nem mozdították volna érte. Még azért az 500 forintért sem, amit mi kaptunk a melóért per kopf.) Ahogy a szürke gomolyagból előtűntek a rozoga házak, közöttük azokkal a torz alakokkal – a szellemi fogyatékoság legtöbbször testi defektusokkal is jár, így Trollok és Törpék meg Orkok és Ogrék fogadtak bennünket –, akik nyúlszájukban hézagos fogsorral, kancsali szemükben üres tekintettel, taknyot és nyálat csorgatva bámultak ránk szótlanul, vagy magukban motyorászva egyik lábukról a másikra hintázva... Haverom döbbenetesen szegezte nekem: „Hova a faszomba hoztál, bazzeg?” (Trágárságban simán vert. Minden második szava picca,

fasz, illetve baszd meg volt, melyekkel olyan mondatokat tudott alkotni, mint a *ne bassz ki velem, baszd meg, mert lebaszok egyet!*, vagy a *baszd be az izét, mert bebaszik a lófasz!* tábori gyöngyszemet, amiből mindannyian kihallottuk a *húzd be a függönyt, mert bevilágít a lámpa!* felszólítást.) Közben az összes portáról beazonosíthatatlan korcsok sereglettek körénk – komondor-foxi? kuvasz-puli keverékek? –, és kísérték el falkába verődve a nagy házáig (naná, hogy az utolsó volt, balra!) csaholva és acsarogva, amitől a gyógyegerek némelyike sikítófrászt kapott... Keményebb volt, mint *Silent Hill*.

Nem állítom, hogy a fentiek mind leperegtek előttem, ahogy ott álltunk Leisnig csodás panorámája felett a hatalom bástyáján, de szembesülve a lábam előtt terpeszkedő vidék és az emlékeimben élő kép kontrasztjával talán nem meglepő a kérdés, amit muternek feltettem: *Mit kerestünk mi Molványhídon?* A középkorban... (És ha már időutazás: Nem most történt, egy pár éve, hogy anyám vett valami Dr.Oetker port, amit 2 deci vízzel kellett elkeverni, be a mikróba, és két perc múlva kész volt a „kuglóf”. Gondolhatják, hogy a magyar tanyavilágban nevelkedett gyermeki én milyen fejjel bámult ki belőlem... Mi ez, ha nem a jövő, s benne a megelevenedett science fiction egy számomra teljesen idegen földön?)

Franz Eybl:
Önarckép
1806

Lancsák Zsófia

A sziklaszelídítő ajakápoló

Egyre csak színezem a kopár sziklákat,
hogy e szakadék nyelvednek párna legyen.
S még kérded, ilyen vastagon miért kenem?

Puha a hegy orma, tán nem is kő,
s a csúcsán édes cseresznye-csók virágzik.
Az édenkertből csak kertészem hiányzik...

A reményvesztettség demetriája

Bodzafámat ápolom, gondozom;
ciánhajtást növeszt nekem.
Számban mérges olvadék pezseg,
s megeszem a saját életem.

A létezés demetriája

fonnyadt cseresznye létem
élem;
sors varja harapja.
szürkül aurám: engedem,
míg végtelen lep el,
s kék páncélszekrényem takar.

A betegség demetriája

Barokk ruháimról gombot peckel
a múlás; emberek tapsolnak érte.
De én már evezek, megállni próbálok
az örökkévalóság sebes folyamán.

▪

Tóth Imre

Menedékjog

Benyitottam az étterembe,
és a kilincs elvágta az ujjam.
Eközben a házból a szomszéd
bácsi megkezdte esti sétáját.
Végigment a szokott útvonalon,
néha belenézett a kukákba.
Egy távoli városban egy öregember,
aki még nem is volt annyira öreg,
leült az írógépe elé.
Régen használta már, nagyon régen.
Azt írta :
Senki nem tudja, mi jön értünk, és mikor.
Menedékjog az Égben - ha már a Földnek
nem kellünk.

Brahmanoid

Egy őszi nap játszódik le a képzeletemben.
Sodródó testek a forradalomban.
A tisztí lakótelepen kigyulladnak
a fények.
Minden őrtoronyban egy leendő
isten.
Esküvői meghívót hoz a postás.
Egy pohár borban megcsillan
a konyhai lámpa fénye.
Apám az Univerzumról beszél.

Bence Lajos

A jövő pusztítóinak, minden technokrata uszítóinak, rombolónak

Ha majd eltűnik vesztendő
vagyonunk, mert a jövőendő
már csak pusztítandó romokra
építhető már, lehanyatlik
a hegy, eltűnik domboldal
s végül mindent benő a kúszó
aljnövényzet, hogy kóró, gaz,
csak Gálics-hegedű-csonkjai
hirdetik a kultúrtáji jelleget,
s a könyv-végi hangulatban
szétfoszló-szétmálló
könyvek jelezik az új
világégést –ezúttal az utolsót –
honnán nézvést a XX. század is
boldog békeidőnek tűnik majd,
lesz-e ki felmegy a Hegyre?
Felvonszolva magát csúcsra,
Bábeli zűrzavar
és csatazaj közepette,
leköpve testvér a testvért,
padtárs a padtársat,
kérdem én, lesz-e ki
felmászik, felkúszik
úttalan utakon Hegyre,
s talál-e Olajágot?

Apokalipszis itt

(Vízió a torony árnyékában)

Minek után
ünnepélyes keretek között
felszentelődött a torony
– a bábeli gaztett megkerülve
az Istenhez való közeledést,
mecset híján az Úr új szállás
helyének említése következett,
az Úr földi helytartóinak ajánlásával,
s hogy oda kíváncsozunk, mindig
magasabbra, hol színről-színre
tapasztalhatóan ott figyel,
háromszöge mögül jóságos
tekintetű Isten. Ide költözött fel,
égi trónját ide költöztette át,
mert szeret bennünket, igaz csak
egy napra, amolyan kihelyezett
malasztosztogatásra.

Közben az ég beborult
(a köveztetre esőcseppekkel keveredve
könnyecseppek hulltak a vének szeméből,
melyet jól betakart az
Európáról szóló himnuszdal,
s az Ének), szóval hosszú sor
kanyargott a lift felé,
a tekintetekben bizakodás:
„Megyünk megnézni Istent”,
néhány sunyi potyajegy nélkül
maradt Laci (a ligetből)
ki csigalassan a csigalépcső
felé tolult, de lebukik:
nincs pardon, ott is fizetni kell!

Bent közben folyt a sör,
a bor, a VINÁRIUM megtelt emberrel,
gyakran csörrent a kassza,
hullott a stex, Öregisten,
a nagy lélekszámvevő pedig
közömbösen figyel, miközben
a nagy forradalmár, Márton testvér

proteszt songja jár az eszében,
miért is kellett volt
egykoron – mikor is? – a bűnökért
bűcsúcédulával fizetni, s lett
is belőle kalamajka, azért mégis
jobb ez a személytelen, automata
rendszer – így morfondírozott
csüggedten magányában.

Közben, ki tudja hányat fordult
a felvonó fel-le, le-fel
a kijelölt s ellenőrzött, fogaskerekek
precizitásával irányított rendszer,
míg földre ért az imádkozó vének
lift-szerelvénye. – No, Mári néni
látta a Jóistent? – kérdezte egy
mefisztói alak. – Nem, nem láttam –
lemondó legyintés – az a nyavalyás
szemüveg is otthon maradt, s ki
tudja van-e egyáltalán? Ki tudja
van-e Isten?

Istenáldd.

Himnusztröredék újból

Isten, áldd meg a magyart,
ne nagyon, ne nagyon
csak, ahogy a fagy
pelyhedzik a jégvirágos
ablakon, szán
hasít a téli havon...

Isten, verd meg a magyart,
ne nagyon, csak ahogy
a lomb hull ősszel,
s lepkeszárny-remegés
az alkonyi szél a tavon,
holdvilágos alkonyon.

Isten verd, veretlen
ne hagyd, ki ellene
tör, s áldva áldd, kit
keblére ölel, ölve
szeret és gyilkolva
fojt, istenáldotta
kétségbeesésben...

Király László

Vallomások Zaláról

„Dombok és erdők gyönyörű földje...
szomorú fiad íme, most köszönt.”
(Csordás János: *A szülőföld lelke*)

Magam is elcsodálkoztam, amikor nemrégiben összeírtam zalai vonatkozású zeneműveimet. Csúpan a címek felsorolása megtöltött egy gépelt oldalt. Azon még inkább meglepődtem, hogy ezen alkotások kb. egyharmada a mai napig még nem szólalt meg, holott vannak köztük több mint tíz éves darabok is. Az okok felderítése nem az én feladatom. Egy biztos: ez a kis „zalai zeneirodalom” nem tudatos, tervszerű tevékenység során jött létre. Ez kiderül a művek keletkezési évéből, melyek meglehetősen nagy „szórást” mutatnak.

Nem szeretném az olvasót untatni olyan művek részletes leírásával, melyeket sosem hallott. Az alaposabb ismertetést azon művek bemutatására szánom, melyeket – elvileg – a Bartók-rádió *Ars Nova* című, új zenéket sugárzó műsorában hallhatott az, aki rendszeresen rádiózik.

Fiatal emberként – őszintén szólva – zeneszerzői szempontból a népzene nem nagyon érdekelt. Úgy gondoltam, hogy ennek a műfajnak a komolyzenében való felhasználása a 20. század első felében már megtörtént, olyan klasszikus mesterek által, mint Bartók, Kodály, Sztravinszkij, Prokofjev, De Falla, stb. Ám a 70-es években a Varsói Őszökön hallott lengyel neo-folklorista zeneszerzők (Zygmunt Krauze, Wojciech Kilar, Henryk M. Górecki) nyomán magam is érdeklődni kezdtem a folklór új módon való felhasználása iránt. Így született meg 1977-ben a *Zalai bokréta* című zenekari darabom. A műről Kroó Györgynek az *Élet és irodalom* 1979. augusztus 11-i számában megjelent kritikájából idézek: „A Zalai bokréta más nyomokon indul el, a lengyelek által kezdeményezett népdalfeldolgozások útján. Minden hang a folklórból származik (a felhasznált dalok Vajda József *A zalai zöld erdőben* című gyűjteményéből valók), s a népdal a megmunkálás révén plakátszerűen felnagyítva, ha tetszik: zenei állóképként jelenik meg a nagyzenekari apparátuson. Az eljárás néhány eszköze: a dallamhangok akkordba sűrítése, a dallamsorok egyidejűsítése, a pedálhangok és a kánonok technikája.”

E mű rádiós elfogadása után kért fel Kocsár Miklós, a Magyar Rádió népzenei rovatának akkori vezetője, hogy készítsek számukra hagyományos, kísérettel ellátott népdalfeldolgozásokat. A feladatot örömmel vállaltam és az első ilyen jellegű munkám – természetesen – a *Zalai népdalok* címet viselte. Az anyagot szintén Vajda József gyűjteményéből válogattam. Az énekhangra, klarinétra és cimbalomra készült feldolgozásból különösen kedves volt számomra az „Ej, szegény vagyok rózsám...” kezdetű, mely népdal valószínűleg csak Zala megyében ismert. A klasszikus népdalfeldolgozások – nem politikai, hanem esztétikai okokból történt – betiltása (2007) óta ez a ciklus, a többi feldolgozással együtt, nem hallható a rádióban. De 1979-2007 között sokszor találkozhattak vele a népzene műsorok kedvelői.

Színén a lengyel új-folklór irányzat hatására készült 1979-ben a *Lassú és friss – Pálóczi-Horváth Ádám emlékére* című zenekari mű. Dallamanyagát az *Ő – és új, mintegy ötöd felszáz énekek* című gyűjteményből válogattam, melyet a szerző petrikeresztúri tartózkodása idején írt össze, s amely az első ilyen jellegű magyarországi dalgyűjtemény. Az első tétel formája tulajdonképpen másolata H. M. Górecki világhírűvé vált III. szimfóniája 1. tételének: egy lassú, monoton dallam kánonná alakul a vonóskaron, majd a csúcspontra érkezés után egy melankolikus melódia szólal meg a fúvósokon

(„Az én nehéz bánatomon, aki segíthet.....”) Ezután ismét a vonóskaron csendül fel a sokszólamú kánon és lassan lebomlik, egyszólamúvá válik. A második („friss”) tétel Wojciech Kilar „Kzesany” (Kőpattintó tánc) című zenekari darabjának szilaj, vad ritmusát idézi fel, mely alatt végig dübörögnek a különböző hangmagasságú tom-tomok. A kis rondó formájú tétel második epizódjaként hangzik el a közismert régi magyar dal: „Erdőkön, mezőkön járó.....” Ez a mű is éveken át szerepelt a rádióműsorban. A Magyar Rádió szimfonikus zenekarát Medvecký Ádám vezényli a felvételen.

Ezután néhány év szünet következett, majd 1984-ben családomtól ajándékba kaptam a *Visszhang* című zalai antológiát, ami azért is érintett pozitívan, mert addig – őszintén szólva – azt sem tudtam, hogy létezik zalai költészet.... Nagy izgalommal kezdtem forgatni a kötetet és hamarosan összeállt belőle egy versciklus, melyet 1984 év folyamán meg is zenésítettem. A vegyes kari mű címe: *A szülőföld lelke*. Ekkortól kezdve vált számomra Zalaegerszeg „mitikus” várossá: az elsüllyedt múlt, a gyerekkor „álom- színterévé”.

Mivel ez az egyik olyan kompozícióm, amely viszonylag rendszeresen hallható a Bartók-rádióban, ezért kissé részletesebben írok róla. A hat tételű ciklus szimmetrikus felépítésű. Az első és az utolsó két-két mű költője azonos: Tóth Károly *Elhallgattatni, Metainkarnáció*, ill. Csordás János *A magányos tölgy monológja, A szülőföld lelke*. E versek abban is rímelenek egymásra, hogy a Metainkarnáció egyszólamú női, A magányos tölgy monológja egyszólamú férfikarra íródott. A ciklus középpontjában Kántor János Kurszán *Lovranban egyszer* című lírai verse áll. E kórusmű öt szólamú és a dallamot végig a bariton szólam énekli, alatta basszus „megtámasztással”. Fölötte pedig háromszólamú szövegtelen női kar teremti meg a – a Debussy *Szirének* című művének hangulatával rokonítható – atmoszférát. („...ahová lemerülsz te is, feledhetetlen, ki elröppenő sirály voltál kezemben. Nélküled az óta társtalanul, elveszõn fut partjaihoz a tenger.”)

A lírai és drámai intonációjú tételek között a groteszk is megjelenik a – Pécsi Gabriella *Óra alatti cetli...* című versére írt – női karban. A már-már elénekelhetetlenül zsúfolt diszsonanciákból álló mű poénje, amely szinte a költőnő életművének egyik emblémája lett: „szia, pécsigabiga”.

A számomra legmegrendítőbb két vers: a zárótételekként szolgáló *A magányos tölgy monológja* és a zalai táj iránti szeretet és hűség egyik legcsodálatosabb megnyilvánulása *A szülőföld lelke* című vers, melyet hatszólamú kórus énekel. Ennek utolsó soraival zárom ismertetőmet: „Mert ez a föld mégis csak a virágok földje, férfiarcú, lányarcú virágok földje. Hajtson dús lombot rajta a mosoly”.

Nem sokkal ezután készült a *Két dunántúli tájkép* című rövid kórusmű (1986), mely Keresztury Dezső *Füred* és Sinka István *Május végén Zalában* című versére íródott. Ez utóbbi vers megzenésítésekor használtam először ún. „idézet-technikát”, amikor annál a szövegrésznél, hogy „itt ballagott át a falun a tehénpatájú faun”, a férfikaron megszólal egy dallamtöredék Debussy *Egy faun délutánja* című zenekari darabjából. E két kórusműben igyekeztem zenémmel visszaadni a balatoni táj, illetve a zalai aprófalvak hangulatát. E kompozíció hét év várakozás után az 1993-as budapesti Mini Fesztiválon került bemutatásra a Debreceni Kodály Kórus előadásában, Kamp Salamon vezényletével. A hangversenyt a Magyar Televízió is rögzítette és egy alkalommal sugározta is. A Rádió lektorátusa elfogadta a művet tartósított felvétellel, de ez azóta sem valósult meg. Viszont a kotta megjelent összegyűjtött vegyes karaim gyűjteményében.

Négy évi szünet után írtam meg a *Zalatáj* című zenekari szvitemet. Ekkor már évek óta terveztem egy Zalai szimfóniát. A döntő impulzust egy szomorú esemény, édesapám 1989-ben bekövetkezett halála adta. Ő 1948 tavaszán került Zalaegerszegre: az Amerikába disszidált kántor helyét töltötte be. Ugyanez év őszén volt a Mária-kongresszus, melynek himnuszát neki volt szerencséje megírni, *Dombos Zala* címmel. (Ez a mai napig elhangzik időnként a zalaegerszegi Mária Magdolna templomban: egyházi népénekké vált. Zalai papok által Erdélybe is átkerült és ismert lett. A 90-es évek végén pedig zalai asszonyok egy csoportja Esztergomban énekelte Mindszenty bíboros sírjánál, de már nem tudták, hogy ki a szerzője.)

1990 tavaszán kezdtem el írni a szvitet, melynek első tétele ezt a címet viseli: „Hallottad-e hírért Zalaegerszegnek?” (E mű rádió bemutatójakor mondta Hollós Máté, a Magyar Zeneszerzők Egyesületének Elnöke: ”Király Lászlónak elévülhetetlen érdemei vannak a dél-zalai város komoly zenébe való bevezetése terén.”) A nyitótétel lényegében egy szabad fantázia a közismert népdalra. Alapos elemzés kimutathatja, hogy a tétel zenei anyagának szinte minden dallamfordulata levezethető a „főtéma” hangközeiből.

A második tétel variációsorozat az egerszegi húsvéti határjárás közismert *Sáncregiment* kezdetű szokásdallamára, amely egyedülálló az országban. (*A Magyar Népzene Tára II. Jeles napok* című kötetben is szerepel a dallam, mint „zalaicum”.)

A 3. és 4. tétel id. Király László emlékére íródott. A 3. címe: Dús András juhász volt, édesapám Sinka István versére írt kórusművének feldolgozása. Elégia ez, melynek megírásával elvégeztem a „gyász-munkát”, feldolgoztam a veszteség okozta fájdalmat.

Az utolsó tétel viszont a *Dombos Zala zengő dala* című Mária-himnusz parafrázisa, melynek diadalmas befejezése csendíti ki a művet: ”...ha szenved is, nem lesz többé e nép árva.”

A fenti részletes ismertetést az indokolja, hogy ez a kompozíció – hasonlóan *A szülőföld lelke* című kórusciklushoz – tartósított felvételnél létezik a Magyar Rádió hangarchívumában és időnként megszólal a Bartók-adó éjszakai kortárszenei műsorában. A Szombathelyi Szimfonikus Zenekart Antal Mátyás vezényli.

Öt év telt el, amíg ismét zalai vonatkozású mű született: *A Nyolc haiku* Kántor János Kurszán és a nemrég elhunyt Szoliva János verseire. Ekkor már évek óta új-tonális stílusban komponáltam, ám ebben a darabomban „visszaléptem” a weberni –schöembergi 12 fokúság irányába és érvényesülnek a darabban Kurtág György, valamint Pierre Boulez egyes zenei gesztusai is. Ezt a stílusválasztást a versek indokolták : A rendkívül rövid, néhány szavas költemények elsősorban Webern és Kurtág néhány másodperces alkotásait juttatták eszembe. Ez a kompozíció volt egyik utolsó rádiófelvétel. Az előadók: Horváth Mária és a Componensemble Serei Zsolt vezényletével. (A Magyar Rádió évek óta nem vesz fel új magyar zenét. Csak remélni lehet, hogy ez a helyzet a jövőben megváltozik.)

Három év múlva került a kezembe a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtár gondozásában megjelent *Egerszegi műzsa* című kötet, amely elindította azt a „lavinát”, melynek eredményeképpen 1998-2002 között megszületett az *Egerszegi daloskönyv* I-II., majd 2006-9 között a III.-IV. kötete. Az első két kötet dalai mezzoszoprán és tenorhangra, a III.-IV.-é altra és baritonra íródtak, zongorakísérettel. A két első kötet bemutatója a zalaegerszegi Városi Hangverseny-és Kiállítóteremben volt 2001-ben ill. 2006-ban Megyesi-Schwarz Lucia, Mukk József és Eckhardt Gábor, ill. Sáfár Orsolya, Szappanos Tibor és Mali Emese előadásában. Az első kötet megszólalt a Magyar Rádió 6-os stúdiójában is, ez a felvétel később adásba került. A második kötetet felvette a zalaegerszegi Városi Televízió, de nem tudok róla, hogy a hangverseny adásba került volna. Az *Egerszegi daloskönyv* I.-II. kötete megjelent nyomtatásban a Millecentenáriumi Közalapítvány támogatásával. Tudomásom szerint a város könyvtáraiban és a Zeneiskolában hozzáférhetők. A III.-IV. kötetből mindössze 2-3 ciklus szólalt meg 2011-ben szerzői estemen a Jogvédő Hivatal kamaratermében Kondákor Gyöngyi, ill. 2014-ben a Fészek-klubban Pécsi Gabriella verseire.

2001-ben kért fel a Magyar Rádió, hogy a *Magyar hangtájak* című sorozatához készítsek egy művet. A „soundscape” angol kifejezés magyar fordításával jelölt műfaj lényegében átmenet a hangjáték és a zene között. Tehát zenei szempontból inkább rádiójáték, ez utóbbi felől nézve pedig inkább zene, mivel konkrét cselekménye nincs. Talán nem is kellene leírnom, melyik tájat választottam.... Az *Álomképek Zaláról* című elektronikus alkotás lényegében összefoglalása addigi munkásságomnak. Szerepelnek benne ugyanis saját korábbi műveim, illetve népzenei feldolgozásaim, elektronikus kompozícióim részletei, de más szerzők zeneművei is (Mahler, Gyulai Gaál János). Ezen kívül versrészletek: Keresztury Dezső, Pardi Anna műveiből Gábor Miklós, Ruttkai Éva és Keresztury Dezső előadásában. Az egész mű formai felépítését a négy évszak egymásutánisága határozza meg.

Ezt a darabot a Magyar Rádió néhány alkalommal sugározta és belső kiadványként hanglemezen is megjelentette, ám kereskedelmi forgalomban nem kapható.

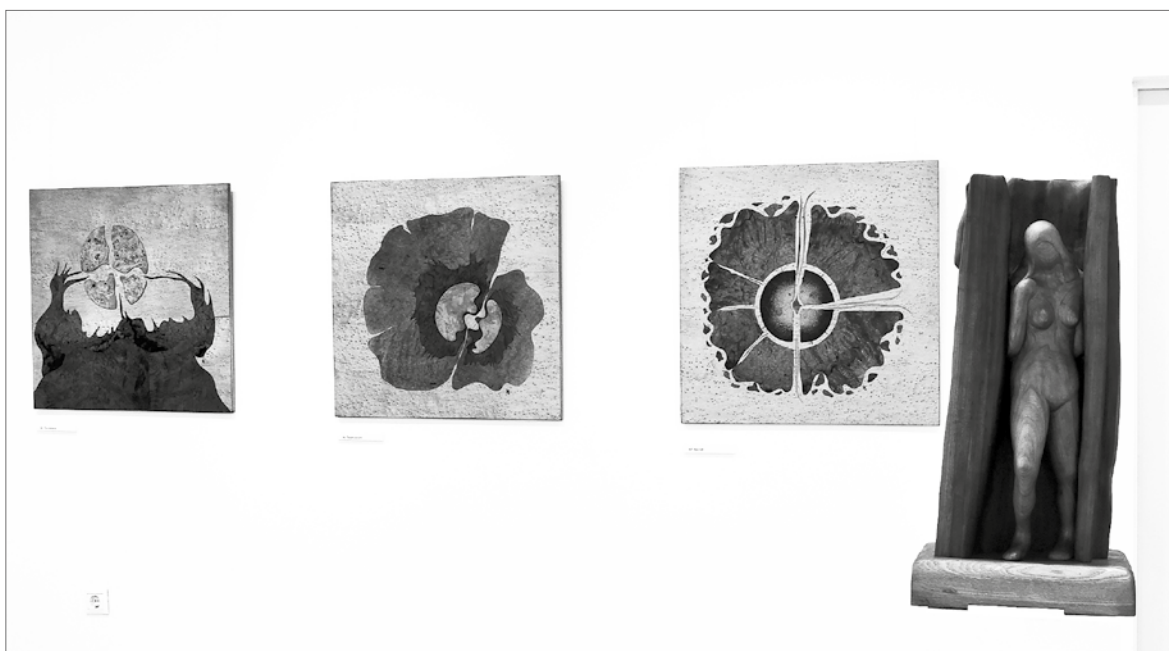
Különösen alakult *Missa Zalaegerszegensis* című, vegyes karra és orgonára íródott művem sorsa. A 2002-ben készült alkotás 2003-ban bemutatóként megszólalt a zalaegerszegi Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben, a férfikarral kiegészített Canterina kórus előadásában, Paál Enikő vezényletével. (A Göcsej Televízió felvételt készített róla.) Ezután tíz év csend következett, annak ellenére, hogy a mű kottája 2008-ban megjelent nyomtatásban. A latin liturgia hagyományos szövegére készült, egyházi célra is használható misére máig Magyarországon senki nem tartott igényt. Ám 2013-ban a brüsszeli St. Michel Katedrális – a belga királyok koronázó templomának – zenei vezetése úgy döntött, hogy az Egerszegi Misével ünnepli meg a templom védőszentjének névnapját. Ezt az ünnepi nagymisét szeptember 29-én 10 órakor tartották meg, amikor is a Szent Mihály lovagrend középkori jelmezbe öltözött tagjainak be- és kivonulása, harsonázása között a szülővárosomnak szánt mise itt szólalt meg.

A következő alkalommal még decemberben három alkalommal hangzott el a mise az EU fővárosában. Ezúttal a Brüsszeli Konzervatórium kórusának előadásában, Charles Michiels vezényletével, mégpedig héber nyelvű zsoltárkantátámmal együtt: a Zsidó Világi Közösségi Központban, (Centre Communautaire Laïc Juif) egy anglikán templomban, és a Brüsszeli Parlamentben. Érdekessége ezeknek a koncerteknek, hogy a kórusban énekelt egy egerszegi lány is, aki a mű konferálásakor „meglepő” módon hibátlanul ejtette ki a – belgák által kimondhatatlan – város nevét....

A többi zalai vonatkozású darabomról – mivel még nem szólaltak meg – nem kívánok írni. Csupán a történeti hűség kedvéért sorolom fel ezeket: *Vallomások Zaláról* – mezzoszoprán, tenorhangra és kamarazenekarra (2003), *Hálaének Zalának* – nyitány (2004), *Zalai számvetés* – dal Bécs Ernő versére, bariton szólóra és zenekarra (2004), *Göcseji legenda*, kantáta vegyeskarra és zenekarra, Pécsi Gabriella versére (2009), *Madaras mese* női, vagy leánykarra és vonószenekarra Pécsi Gabriella versére (2011).

Hogy ez a kis „zalai zeneirodalom” – amelynek alkotói folyamata immár lezárult – a jövőben részévé válik-e a zalai hangversenyéletnek, nem tudhatom. A művek mindenesetre elkészültek.

Enteriőr Hadnagy György és H. Póka Emőke kiállításáról

Hagymás István

János király (Vaknap) II. rész

Tudnunk kell, hogy Erzsébet királynő (I. Erzsébet angol királynő, született: London, 1533. szeptember 7-én, meghalt: London, 1603. március 24.) szívesen tetszelgett a „szűz királynő” szerepében, és mindent megtett azért, hogy ennek az egész ország a tudatában legyen. Gyakran előfordult, hogy az antik holdistennő, Diána képében jelent meg. Előfordult, hogy vízi parádék alkalmával félhold alakú tavat ástak és ez szolgált díszletül Diána holdistennőt idézve, mivel a királynő kedvelte a szűz istennőre való célzást. Shakespeare minden valószínűség szerint próbált megfelelni és eleget tenni a királynő elvárásainak, s talán ezért nem véletlen, hogy darabjaiban a Hold szinte mindig kitéüntetett szerepet kap. Erzsébetet törvénytelen származásúnak nyilvánították és kizárták a trónutódlásból. Sohasem koronázták meg, férjhez nem ment, (törvényes) gyerekei nem születtek. Nem kell sok képzelőerő ahhoz, hogy a darabba „mesterségesen beültetett” Richardban ne fedezzük fel az Erzsébet királynőben lakozó Holdat. Ne feledjük, hogy történetünk már a legelején az utódlást firtatja. Magasabb szinten ez trónutódlás, János király és Arthur konfliktusa, alacsonyabb szinten pedig földöröklés, Róbert és Filep konfliktusa. Ennek a sok ismeretlenes egyenletnek a jelek szerint Richard a megoldó-képlete, aki a törvényes és törvénytelen véletlenek összjátéka folytán ki is billenti, és ideiglenesen vissza is állítja azt a bizonyos törékeny időegyensúlyt. Ő is földnélküli, de övé az ország, koronázatlan, mégis királyi, a kisebbik világító (Hold) mégis úrrá lesz a Napon, és talán ez az utolsó tétel a legegyetemesebb. Shakespeare-nek ugyanis Erzsébet (Diána) királynő mellett voltak még „holdas” kortársai.

Galileo Galilei ugyanabban az évben, 1564-ben született, mint Shakespeare. Ő volt az első emberek egyike, aki a távcsövet az égbolt tanulmányozására használta. Ő talált rá először a Jupiter holdjai közül négyre, kikövetkeztette, hogy a holdak keringenek bolygójuk körül, mivel ideiglenesen eltűnnek, vagyis a Jupiter mögött haladnak. Rájött, hogy a Vénusz bizonyos szempontból hasonlít a Holdra, tekintve, hogy fogyó és növekvő fázisokat mutat. A Vénusz fázisainak megfigyelése, vagyis „holdsága” igazolta, hogy a bolygó a Nap körül kering és ez erős érv volt Kopernikusz napközpon-tú világmépe mellett. Galileo fedezte fel a Hold krátereit és hegyeit. Nézeteli miatt, de elsősorban a heliocentrikus világmépe hangoztatásáért, az inkvizíció 1633-ban betiltotta könyveit. A katolikus egyház csak 1992-ben érvénytelenítette az ítéletet. XIII. Gergely pápa a naptárat ugyan megreformálta, de az időt és a Napot a katolikus egyház csak a XX. század végére érte utol. Jellemző módon az egyház 1616-ban, Shakespeare halálának évében, az ún. első Galilei-per idején tette a tiltott könyvek listájára Kopernikusz *Az égi pályák körforgásáról* című alapművét, amelyben a lengyel csillagász ismerteti a Nap-közpon-tú modellt, tárgyalja a precessziót, foglalkozik a Hold mozgásaival és fogyatkozásaival.

Johannes Keplert (1571-1630) édesanyja vezette be a csillagászat rejtelseibe. Megmutatta neki az 1577-es üstökösöt és az 1580-as holdfogyatkozást. Később, mint tudós csillagász, matematikus, optikus, 1604-ben megfigyelte a fényes szupernóvát, megfigyeléseit *Új csillag a Kígyótartó lábánál* című könyvében adta közre. A nevét fémjelző sok tudományos tételt és híres törvényeit most fontosságuk ellenére nem említjük, két érdekességre viszont felhívnánk a figyelmet, amelyek jól jellemzik a kor viszonyait, amelyben élt. 1620-ban anyját boszorkánysággal vádolták meg, bebörtönözték és csak Kepler közbenjárásának és hírnevének köszönhetően, hogy 14 hónapi fogság után kiengedték. Kepler élete vége felé több éven keresztül nem kapott fizetést, asztrológusként tengette életét és nyomorúságos körülmények között halt meg.

Nem állítjuk, hogy Shakespeare ismerte volna kora csillagászainak minden művét, de csodálkoznánk azon, ha reneszánsz emberként éppen az újonnan megszülető-félben lévő asztronómia tudományának eredményei kerültk volna el a figyelmét. Valójában, ahogy erről már tettünk említést, egyszerre két korban élt, úgy is mondhatnánk, két időben. Hódolt Erzsébet királynőnek, tisztelte és szerette annak mitikus holdságát, holdi szüzességét, talán kicsit el is hitte neki, hogy az, akinek-aminek mutatja magát, de ettől függetlenül is a vérében volt a régi archaikus, geocentrikus világ gazdag lüktetése, hiszen abba született bele, a saját bőrén tapasztalta meg, hogy „nem úgy van most, mint vót régen”. Másfelől viszont felvilágosult (és nem megvilágosult) révén, nagy érdeklődéssel fordult az új, Nap-központú világ felé, ahol Kopernikusz óta a Föld a többi bolygó közé soroltatik, elvesztvén központi szerepét, és ezen a réven az égi és a földi történések között is megszűnik az életkülönbség. Alkotásaira is ez a kettősség jellemző: szinte minden művében érződik, hogy szereplői egyszerre mitikus ősképek és reneszánsz individuumok. Talán ettől a kettős természettől olyan bonyolultak a Shakespeare-i történetek, és sokszor kifürkészhetetlenek a szereplők, s a szövegek szövetét is ettől találjuk oly gazdagnak. Shakespeare nagy egyesítő elme, aki a világot egyszerre látja és láttatja egészében is, mint a „régiek”, és részleteiben is, mint az „újak”.

Érdekes, és erről már Shakespeare nem tehet (vagy ki tudja?), hogy születése és halála is egy napra esik, történetesen április 23-ra, legalábbis az Angliában akkor még érvényes Julianus-naptár szerint. (A Gergely-naptárban ez – tudjuk – 11 nap eltérést jelent, vagyis május harmadikát.) Április 23-a viszont Oroszlánszívű Richard választott védőszentjének, Szent Györgynek a napja, 1222-től pedig Szent György Anglia hivatalos patrónusa. Jankovics Marcell szerint: „György elképzelhetetlen ezüstszőrű paripája nélkül, benne a mitikus naphéroszok holdparipája reinkarnálódott.” (Jankovics Marcell: *Jelkép-kalendárium*, Panoráma Kiadó 1988, 121. oldal.)

Kicsi a valószínűsége, hogy Shakespeare ne tulajdonított volna jelentőséget annak, hogy születése (és halála?) okán köze van Szent Györgyhöz, hogy különleges mitikus kapcsolatban áll, nemcsak magával a szenttel, de Oroszlánszívű Richarddal és Angliával is, sőt, ami talán a legfontosabb, hogy a szent paripája révén, magával a Holddal is. Hajszálpontosan 52 évet élt, ez pedig talán a legfontosabb „Hold-szám”: ennyi hetet tesz ki egy kerek esztendő. Talán ezekből a furcsa törvényes véletlekből fakad, hogy korunk csillagásza is megsejtették Shakespeare különös üzenetét, amely ezúttal nem a műveiből olvasható ki, hanem teljes körre írható pályájáról, ahol hetekben méretik az idő. Az Uránusz a naprendszer hetedik bolygója, Sir William Herschel fedezte fel 1781-ben. A csillagász eredetileg III. Györgyről, támogatójáról, az angol uralkodóról nevezte el a bolygót Georgium Sidusnak (György csillaga). Később keresztelték át Uránuszra, mivel ez a név jobban illeszkedett a többi bolygó görög-latin elnevezéséhez. Az Uránusznak 27 ismert holdja van, amelyeket javarészt Shakespeare műveinek szereplőiről neveztek el, legtöbben a *Viharból* (Ariel, Miranda, Caliban, Sycorax, Prospero, Stebos, Stephano, Trinculo, Francisco, Ferdinand), de „hold” még Cordelia a *Lear királyból*, Ophelia a *Hamletből*, Bianca a *makrancos hölgyből*, Cressida a *Troilus és Cressidából*, Desdemona az *Othelloból*, Júlia és Mab a *Rómeó és Júliából*, Portia a *velencei kalmárból*, Rosalinda az *Ahogy tetszíkiből*, Margaret a *Sok hűhő semmiértből*, Perdita a *Téli regéből*, Cupido az *Athéni Timonból*, Titánia, Oberon és Puck a *Szentivánéji álomból*.

Holdas kitérőnk után maradjunk továbbra is egy gondolat erejéig ennél az égitestnél, hiszen holdból, mint tudjuk, egyszerre legalább öt is van a *János királyban*. Már csak az a kérdés, miként rendezzük el a szereplőket. A négy „alkotórészből” álló mag lehetne a Föld, az ötödik elem (quinta essentia) a körülötte keringő Hold. Vagy pl. a központ lehetne a Nap, a „keringő” a Föld, ha heliocentrikusan nézzük. De maradhatnánk továbbra is a Földnél, mint központnál, a „keringőt” tételezve Napnak, és máris geocentrikusan látjuk a világot. Eredeti elképzelésünk: négy (vak) Nap körül kering egy (vak) Hold, és ezzel az idő kifehélyesedik, stb. Úgy tűnik, Shakespeare-nél fontosabbak az „is-is”-ek, mint a „vagy-vagy”-ok. Ha tovább „evezzünk” a történetben, azt tapasztaljuk, hogy Shakespeare sorsdöntő szerepet szánt a vizeknek, amelyek a legváratlanabb helyen és időben, a legkiélezettebb

helyzeteknél folytak, hullámoztak, áradtak a darabba(n). A második felvonás első színében Ausztria így jellemzi Angliát:

„Ausztria:
Meg a fehérlő, halványképű mart,
Mely visszarúgja a zúgó tenger-árt,
S elzárja más földtől szigetlakóit,
Míg e tenger-sövényű Anglia,
E vízfalú vár, biztos menedék”

Anglia, de legalábbis egyes része, a mundán asztrológia szerint a Rák jegyeit viseli, amelyben a Holdnak van ún. otthona, és (mint az idézetből is látszik) vizes karakterű ország. Franciaország ezzel szemben a Rák melletti Oroszlán jegytulajdonságait viseli, amelyben a Napnak van otthona. Tüzes karakterű, de a darabban, a (száraz)földet testesíti meg. (Ős)elemek tekintetében ezek szerint a víz és a föld harcát követhetjük végig a történetben, más vonatkozásban a Holdét és a Napét. Mivel a Hold általában uralkodik mindenfajta vizeken, úgy tűnik, hogy az elemek csatája döntetlennel ér ugyan véget, de ez, éppen a Holdnak (Richard) köszönhetően, aki a darab egész ideje alatt a „vizek felett lebeg”, elég ahhoz, hogy a vizes Anglia jusson tovább.

A második „vizes idézet” János királytól való (második felvonás, második szín):

„János király:
Csapjon tovább is jogunk árvize?
Mely gátod által megbosszantva útján,
Kihág szokott medréből, s elnyeli
Zavart folyammal szomszéd partod is,
Ha nem hagyod ezüst hullámaid
Békén lefolyni a nagy óceánba.”

Újfent nézőpont kérdése csupán, hogy a jog vizén vagy a víz jogán szól-e János, amikor francia földet követel. Tény, hogy mint gyenge uralkodó (vak Nap), nem a tüze erejére, hanem segítőjének, Richardnak, vagyis a Holdnak vizeket felkorbácsoló energiáira számít. Az ezüst a Hold színe, a medréből kihágó ezüst hullámot ezek szerint szintén Richard akarata vezérli, végső soron tehát Jánosból Richard beszél, a Napból a Hold, a jog árvize mögött a Holdat kell keresnünk.

Továbbra is a második felvonás második színében vagyunk, amikor a békekesség kedvéért Lajost és Blankát egy polgár javaslatára Angiers falai előtt házasságra buzdítják:

„Polgár:
Két ily ezüst ér, ó! ha egyesül,
Dicső az, összecsatoló partinak:
S két egyesült ér, ily két partja ti
Lesztek, királyok, e két fejedelmi
Vérnek, ha őket egybeköltitek.”

Többértelmű *ér* szavunk ezúttal a csermelynél kisebb folyóvizet és egyszersmind a véredényt, a vérkeringést vezető csőrendszer egy szakaszát jelöli, vagyis egyszerre külső és belső terek meghatározója. Odakinn a partok, az országok, a földek, a fiatalok teste csatolódnak össze, idebenn az ezüst erek és a bennük folyó királyi vér egyesül. Ismét a föld és a víz a két főszereplő, de ezúttal az elemek békés vegyülésének, alkímiai konjunkciójának lehetünk tanúi. Az ezüst szín itt is áruklódó, azt jelzi, hogy fiataljaink testnedveit most is a Hold ereje árasztja, ömlesztzi.

Érdekes, érdekes (újabb erek) elgondolkodni az „összecsatoló parti” szóösszetételén. A mai szóhasználatban akár esküvőt, házasságkötést, esetleg lakodalmat is érthetünk alatta, tekintve, hogy parti szavunknak van előnyös házasság, mulatság, összejövetel, stb. értelme is. Arany János mindazonáltal a part szó többes számú, régies alakját írta le, és az említett erek partjaira gondolt. Arany ereit nem zökkentette ki az idő, maradtak továbbra is ezüstök, de úgy látszik, hogy a partikat már csak külön lábjegyzetben értjük (újabb ér) „Aranyul”... Ugyanennek a felvonásnak ugyanebben a színében közli Fülöp király, hogy a nászünnepe a boldogasszony templomban tartatik:

„Fülöp király:
Angiersi nép, nyisd meg tehát kapud,
S ereszd be, akit megbékéltettél:
Mert Boldogasszony templomába mindjárt
Meg fogjuk ülni a nászünnepelet.”

Vizet ugyan nem találunk az idézetben, de van helyette egy templomunk, az angiersi Boldogasszony templom. Boldogasszony Szűz Máriát rejti, akit szokás volt Holdon álló, ún. Napbaöltözött Asszonyként, Holdsarlós Madonnaként ábrázolni. Ez az angol Boldogasszony egy lehet a magyar ősvallás anyaistennőjével, Nagyboldogasszonnyal, akiben egy pogány kori Hold-kultusz nagy anyját tisztelhetjük. A moldvai csángóknál Babba Máriának hívják, és úgy vélik, hogy a Holdban lakik.

Ezen a helyen érdemes megjegyezni, hogy a darab női szerepei, szereplői közül talán Eleonóra illik leginkább a „nagy mama”-ság, hiszen Richardnak, Arthurnak és Blankának is a nagymamája egyszerre. Legnagyobb hatással mégis király fiára van, akit a háttérből mozgat, mindazonáltal nem elhanyagolható unokáira és a többi szereplőre gyakorolt ereje sem. Tudnunk kell, hogy a történelmi Eleonóra Franciaország Aquitánia tartományából származik, az Aquitánia kifejezés pedig magában rejti a régió vizes-Holdas karakterét. Van tehát egy földes karakterű Franciaországunk, benne egy vizes tartomány és egy „angolos város”: Angiers, Mi ez, ha nem egy újabb Shakespeare-i Jin-jang?

Anélkül, hogy mélyebben belebocsátkoznánk a darab női, ígéretesnek látszó, pszichológiai vonatkozásaiba, észre kell vegyünk, hogy fő riválisaink (János, Arthur) anyáinak (Eleonóra, Constantia) dominanciája összefügghet a „fiúk”, fiaik pipogyságával (János király másik gúnyneve a Puhakardú volt). A két nő ugyanazt a Hold-minőséget hozza a darabba, egy archaikusabb, matriarchátusi szinten, mint amelyet Richard Holdja képvisel egy újabb kori, férfiak uralta világban. Tény, hogy a darabban kettőjük halála egybeesik, történetesen április elsejére. Április elseje Hugó napja, lehet, hogy „húgai” voltak egymásnak? Vagy öngyilkosok lettek, mint Júdás, aki ezen a napon akasztotta fel magát? (Egyes elemzők feltételezik, hogy Eleonóra és Constantia egymástól függetlenül, „bánatukban” kezelték magukat.) Bárhogy legyen is, mindenképpen összetartoznak, szegről-végről rokonai is egymásnak, ha nem is egészen vérségi alapon.

Más a helyzet Richard (Filep) anyjával, Faulconbridge-nével, aki, mint tudjuk, törvénytelen fiat szült, hűtlen volt férjéhez, és sokáig titkolta, hogy „kakukkfőket” nevel. Richard tehát, akinek van is anyja, meg nincs is, ezek után nem véletlenül válik a darab legélelmesebb figurájává. A játékban véges-végig (túl)kompenzálja az ősbizalom hiányából fakadó „személyiség-fekélyt”, és meg-megújuló elevenséggel bizonygatja léte értelmét, nem is akármilyen eredménnyel.

Lajoshoz, akiről megállapítottuk, hogy igazi marsi-harcias karakter, Shakespeare egy eredendően magát alárendelő, fiatal lányt társít, aki felett a férfi kiélheti minden agresszív ösztönét, meggyalázva, megszegyenítve, női mivoltában megsemmisítve Blankát, feleségét.

Pandolf csak „egy istent ismer”: a pápát, de ez éppen elegendő ahhoz, hogy mindenkit maga alá rendeljen és elérje célját. De ne szaporítsuk a szót, térjünk vissza a régi mederbe, János király vize-ihez.

A negyedik felvonás második színében János király n(N)apját elnyomja az ár:

„János király:
Öcsém, megengedj: elnyomott az ár,
De újra fönt lélegzem, a habon.”

A király szavai már a közelgő véget sejtetik, János saját haláltusájának képeit vetítik előre. Jellemző módon ez az alig fénylő, tűzében megfogyatkozott Nap-archetípus éppen halálában kapja vissza belső tűzét, amely nem hogy visszaadná erejét, éppen ellenkezőleg: felperzseli, elpusztítja. A gyógyír a fagyott vizekben, jégcsapokban, folyóvizekben, vagyis a Hold uralta életvizekben lelhető meg, de már késő:

„János király:
Ez a sebes tűz hamvává zsugorít
(...)
S nem hívja senki a telet nekem,
Hogy számba dugná jégcsap ujjait;
Se országom minden folyóvizét
Égő szívemre nem vezérlitek”
(ötödik felvonás, hetedik szín)

A királyt megmérgezték, a mérég égő pokollá változtatta János bensőjét, a merénylet elkövetője pedig a történet szerint egy szerzetes pap volt. Ezt megelőzően (tudjuk) Richard kirabolta a papokat:

„Richard:
Hogy boldogultam a papok között,
Arról beszéljen gyűjtött összegem.”
(negyedik felvonás, második szín)

Úgy tűnik, mintha a papok ezt a bizonyos kifosztást a királyon bosszulták volna meg, végső soron tehát János király halálát Richard „önhasznának” köszönheti.

Az sem lehet véletlen, hogy Arthurra, aki éppen menekülő-félben lévő fen(n)ség – legalábbis amíg a magas falon van –, éppen hajósinas mezt ad Shakespeare, amely eltakarja. A csíkos matróztrikó a mindenkori vizeket, azok hullámaint idézi, a Hold pedig ugyanezeket a mély vizeket igézik. Arthur nemcsak azzal veszti el fen(n)ségét, hogy a mélybe veti magát, de már ezt megelőzően is, amikor a „vizes mezt” magára ölti. Halálának ezek szerint nemcsak bátyja színének kövei, de unokatestvérének, Richardnak „Hold-vize” is okozói.

Lássuk az idevágó idézetet a negyedik felvonás harmadik színéből:

„Arthur:
A fal magas; de már én csak leugrom. –
Jó föld, kegyelmezz, meg ne üss nagyon! –
Vagy ismer itt vagy senki; ha igen:
Ez a hajósinas-mez eltakar.
Félek, de már csak ráadom fejem.
Ha lent vagyok, s lábam ki nem törött,
Ezer kibúvóm lesz tovább inalni.
S mindegy, szökőben, vagy itt fogva halni.
(*leugrik*)

E kövekben bátyám szíve van. –
Lelkem fogadd, Ég! testem Angolhon!
(*meghal*)”

A negyedik felvonás végén Richard furcsa vízi-vizes halált kíván Hubertnek, azt gondolván, hogy ő a felelős Arthur haláláért:

„Richard:
(...) s ha vízbe fojtanád magad,
Csak egy kanálba önts egy kis vizet,
Az, mint egész nagy tenger, oly elég
Lesz ily gazembert megfullasztani.
Felette súlyos a gyanúm reád.”

Mint a történetből kitetszik, De Burgh Hubert, a király főkamaraása tényleg kapott utasítást János-tól Arthur megvakítására és meggyilkolására, de a királyhoz és a fen(n)séghez is hú alattvaló képtelen volt teljesíteni ezt a végzetes parancsot. Lehet, hogy (mint ezt korábban észrevettük) Richardnak több köze volt Arthur halálához, mint Hubertnek? Minden valószínűség szerint. Hubert is olyan szereplője a darabnak, aki igazi hús-vér lény, érző lélek, akiben az emberi, a humanista előbbre való, mint a parancsot minden körülmények között vakon teljesítő báb, (csillag)mítoszi archetípus. Nevéből ítélve vadásznak kellene lennie (Szent Hubertusz a vadászok védőszentje). A történetben vadászatról nemigen esik szó (hacsak nem embervadászatról), ami azt jelenti, hogy szinte neki magának kell megtalálnia a saját helyét a darabban, és ez a jelek szerint nem megy neki olyan sikeresen, mint Richardnak, aki szinte végig elemében van.

Első emlékezetes cselekedete éppen az, hogy nem cselekszi meg, nem hajtja végre a rábízott (bér?)gyilkosságot, meggondolja magát. Igaz, okoz neki némi fejtörést ez az ingyen osztott kegyelem, ez az „önérdek meg nem valószínűsítés”, és azért ráruházott (telj)hatalmánál fogva szavakkal bünteti, kínozza „áldozatát”, de igazságérzete és atyai-égi mindenhatósága mégis felülkerekedik benne és (halál)büntetés helyett étellel jutalmazza a fiának is beillő kis herceget.

Az elmondottak alapján mindenekeelőtt jupiteri karaktert kell feltételeznünk alakjában: mindenhatóság (teljhatalom, hatalmában áll büntetni és jutalmazni), igazságosság, hűség, atyaiság, öntörvényűség, villámok (gondoljunk a kínozóeszközökre, az izzó vasakra), „égiség”, fennlevőség (János király „Az Égre” kéri, hogy teljesítse kívánságát), stb. Másfelől viszont (és ezek is igen fontos, emlékezetes, meghatározó, sorsdöntő, stb. cselekedetek) ő az, aki közli a királlyal az öt Hold esetét, később általa tudjuk meg, hogy a királyt megmérgezték és szintén ő a hírhozója az új király(jelölt) megjövetelének. A fentiek egy másik mitikus bolygóistenségre illenek, történetesen Merkúr, akinek „hivatalból van köze a pénzhez”, hiszen ő a király kincstárnoka (főkamaraas), ő a józaneszű, mindentudó hírhozó-hírvivő, aki rokona Gábrriel arkangyalnak is, de köze van az okkult, misztikus, babonás képzetekhez is, a hermetikus tudáshoz, mint Hermésznek (gondoljunk az öt Hold jelenségeinek kommentálására), de mint a Naphoz legközelebb álló bolygó, aki egyben a legkisebb is, első kézből informálódik és leggyorsabban közli az információkat. Talán kicsiségének tudható be, hogy Richard egy kanál vízbe is belefojtaná, stb.

Csak találgathatjuk, hogy miért vonta össze Shakespeare személyében ezt a különben két szereplőre szabott szerepet. Tény, hogy csillagmítoszilag a Jupiter (Hubert) a Rákban (Anglia) erőben van. Továbbra is talány, hogy a darabban egyébként szereplő híradók mellé miért kellett Hubertre bízni a híradás merkúri feladatait is. A vizeket tovább idézve szépen csengenek vissza Salisbury szavai az ötödik felvonás végén, Melun halálakor:

„Salisbury:
S mint a dagály, ha megtér, meglohad,
Elhagyva árt és rendetlen folyást,
A túlcsapott part közé megvonulunk
És folydogálunk engedelmesen
Az óceánba: János nagy királyhoz. –”

Ahogy a darab elején János király árvize rontott a francia partokra, úgy most Salisbury apálya folyik vissza engedelmesen ugyanerről a francia földről, vissza az óceánba, Jánoshoz. Már jóval Shakespeare előtt tisztában voltak az emberek a Hold dagályt-apályt okozó hatásával. Nyilvánvaló, hogy ezúttal is a Richardban lakó Hold mozgatja láthatatlanul a látható vizeket. Melun francia tiszt, aki már sebesülten lép színre, szinte meghalni jön, de halála előtt a franciákhoz átállt főnemest, Salisburyt figyelmezteti, hogy Lajos, ha leverné az angolokat, egyben végezne az „átálltakkal”, tehát magával Salisburyval is, és ezért kéri a grófot, hogy vonuljon vissza (mint az apály). Utolsó szavaival még azt is elárulja, hogy egyik őse révén benne is van némi angol vér, és üdvözlöttei barátját, Hubertet.

A víz oda-vissza mozgását a (fő)emberek ide-oda pártolásával, vetődésével, származásával, stb. állítja párhuzamba Shakespeare: Salisbury eredetileg angol gróf, majd átáll a franciákhoz (meggyőződés? gyengeség? árulás?), hogy aztán ismét visszavonuljon, és újfent Jánost pártolja. Hubert eredetileg angiersi polgár (talán maga az a bizonyos polgár, aki összeadta, összeadatta Lajost és Blankát?). Angiers egy kicsit (tudjuk) angolos, de a polgárai azért franciák, Hubert meg egyenesen az angol király főkamarása. Melun a francia sereg tisztje, francia gróf, de (mint bevallja) ereiben angol vér csörgedez egy ősének köszönhetően. Ami pedig a legszebb az egészben, a neve: Melun. A szó jelentése dinnye. A dinnye, legyen görög- vagy sárga-, az egyik legnedvdúsabb gyümölcs, amely a szó legszorosabb értelmében a földön terem, ami azt jelenti, hogy belülről vizes, mint Anglia, kívülről meg földes, mint Franciaország. Shakespeare szebben már nem is rajzolhatta volna meg szavaival a Jang-jint, vagyis, hogy rokonai vagyunk egymásnak, a vizeknek, és a dolgok jelenlegi állása szerint éppen a negatív, a sötét, a vizes, a Holdas Jin energiák kezdték ki az időt... Az ötödik felvonás harmadik színében egy Híradó közli Jánossal, hogy a segélyhad, amelyet a dauphin várt, Goodwin zátonyán hajótörést szenvedett. Ugyanennek a felvonásnak a végén, közvetlenül a király halála előtt tudatja Jánossal Richard, hogy hadának legjavát egy éjjel az ingoványok között véletlenül a hirtelen jött árvíz elnyelte, mire János király meghal. Nincs igazi győztes, mert az angolokat is elmossa a víz (a saját szennyvizük), János királyostól, mindenestől. Richard nem bír magával, s bár a negyedik felvonás végén bevallja, hogy:

„Richard:
Kábult vagyok, s út-vesztve bújdosom
E zord világ vészes tüskéi közt.”

Utolsó erejével még egyszer elárasztja a hadakat, de az a bizonyos törvényes véletlen egy éjjel ár képében mintha Angliát is elnyelné. Talán ezen a helyen kell említést tennünk arról, hogy a fiatal János királybeli Richard Holdsága ebben a darabban még éretlenebb, kiforratlanabb, tapasztalatlanabb, vagyis alacsonyabb szintű formáját mutatja. Teljes pompájában és a legmagasabb szinten a Hold archetípusát majd csak Shakespeare utolsó darabjában, a *Viharban* láthatjuk. Prospero már mesterien, sőt a mesterfokozat feletti tartományban rendezzi közös dolgainkat.

Hogy pontot tegyünk Shakespeare János királyról szóló történetére, rendhagyó módon vissza kell utalnunk az időre és a sötétségre, hiszen, mint elemzésünkéből kiderült, ez a két fontos tényező már az indulásnál meghatározta a darab kimenetelét, és a végkifejletet. Nincs nehéz dolgunk, hiszen egy

olyan szereplő maradt hátra, aki az időért a szó legszorosabb értelmében felelős a „véres komédiában”, és ez Pandolf. Noha bíbornok, vagyis kívülről bíborpiros, belülről a lelke olyan fekete, mint a halál. Pap létére nem csak háborúra, ölésre buzdítja Fülöpöt és Lajost, de még a kis herceget is feláldozná a saját és a római egyház „önérdekeiért”. Igen, az archaikus világ hetedik, legkülső bolygóistenségéről, a külső sötétség és az idő atyjáról, Kronoszról van szó, vagyis Szaturnusz rejtőzik a bíbornok reverendája alatt. A mítoszi Kronosz (Szaturnusz) arról volt hírhedt, hogy féltette hatalmát még a saját gyerekeitől is, és ezért felfalta őket. Ezt teszi a mi Pandolfunk is, amikor a cél érdekében az emberáldozattól sem riad vissza, és aljas módon használja ki a darab legfiatalabb „fiának”, Arthurnak a szorult helyzetét, azt ti., hogy éppen aktuális ellensége, János fogságában van:

„Pandolf:
Elméd oly ifjú, mint véred, királyfi.
Halld hát beszélni jósló szellemem;
Már a lehellet, mellyel ezt kimondom,
Minden porszemnyi, gyszál-bökkenőt
Lefú az angol trónra vezető
Útból előled; jól figyelj tehát.
Elfogta Arthurt, jó; de míg e gyermek
Erében a hó élet játszadoz,
Nincs mód, hogy e bitor nyugton lehelljen
Egy óra-, egy perc-, egy pillanatig.
Mohó kézzel rabolt királyi pálcát
Éppoly mohón kell védni, mint nyéré;
Sikamlós téren aki áll, bizony
Hitvány fogódzó közt sem válogat.
Hogy János állni bírjon, bukni kell
Arthurnak; így lesz, mert csak így lehet.”

Szaturnusz attribútumát, a sarlós keresztet, Pandolf ugyan közvetlenül nem forgatja fegyverül, ehelyett viszont az egész francia hadat harcra, halálra mozgósítja. A sarló (tudjuk) lehet Hold-sarló is, s bár Richard és Pandolf más-más módon ugyan, de egymás ellen használják a saját sarlós fegyvereiket, mégis egyetemes homály és idő-fekély, vagyis maga a nagy semmi az, ami megszületik. A Semmi pedig, ha idővel társul, Valamit eredményez, pl. *János királyt*...

Poetriák a kies Keszthelyen – Kazinczy Klára és Vajda Marietta

Ha Keszthely irodalmi életében női szereplőket keresünk, nem kell sokat búvárkodnunk. A városhoz tartozó Újmajorban (ma Szendrey-telep) született Szendrey Júlia, a keszthelyi Helikonok rendszeres résztvevője volt Dukai Takács Judit, ismerjük *A huszonhatodik év* szonettciklus műzsájának, Korzáti Erzsébetnek keszthelyi szülőházát is.

E rövid dolgozat két, kevésbé ismert költőnő, Kazinczy Klára és Vajda Marietta alakját próbálja megidézni. Egyikük a XIX., a másik a XX., gondokkal, nyugókkal, olykor örömmel teli század gyermeke volt.

Kazinczy Klára nem volt rokonságban Kazinczy Ferencel. Csupán névrokonságról beszélhetünk. Talán éppen a nevek azonossága miatt tűnik fel olykor az a téves megállapítás, hogy a Festetics György gróf által 1817-19-ben szervezett Helikoni Ünnepek egyik résztvevője maga a híres nyelvújító volt. Ebből sajnos semmi sem igaz. Kazinczy Ferenc többször is készült Keszthelyre, dicsőítő verset is írt Festeticsről, de a fátum-szerűen bekövetkező anyagi gondok ezt sohasem tették lehetővé.

Kazinczy Klára születésének sok vitát és félreértést kiváltó évszáma minden kétséget kizárva ma sem bizonyított. S. Sárdi Margit és Tóth László 1997-ben megjelent *Magyar költőnők antológiája* című értékes munkájukban 1795-1800 közé teszik születését, halálának évszámát azonban nem közlik. *A Göcseji Helikon költőnői* kötetben a szerző 1795 körül határozza meg Kazinczy Klára világra jöttét. Szikszai Zoltán az *Emlékezés a gimnáziumalapító Pálóczi Horváth Ádámra* (2010) című kiadványban, kutatásaira és az anyakönyvi bejegyzésekre hivatkozva, azt írja, hogy Kazinczy Klára, Kazinczy János prédikátor lánya, Felsőgelléren született, 1785. szeptember 4-én, és Teskándon halt meg 1849. augusztus 15-én. (Haláláról és annak időpontjáról korábban Péterffy Ida is beszámolt *Horváth Ádám levelezése „poétriáival”* című, 1973-ban megjelent munkájában.) Tehát születésének ideje kérdéses és megválaszolendő. Szikszai munkájában idézi a gelléri református lelkész levelének részletét: „Tóth Mihály ref. lelkész 94616. Bodza-Holiare 103. (Szlovákia), (2009. augusztus 12.): Az édesapa, Kazinczy János (...) Gelléren 1792 júniusáig szolgál. Utolsó bejegyzés egy temetés 1792. 6. 18. Feltételezhetjük, hogy itt jól érezte magát, hiszen csaknem 9 évig maradt. Tekintettel a 14 szolgálati helyére, lehet, hogy ez a leghosszabb egy helyben töltött ideje... Kazinczy Klára tehát Gellér (Felsőgellér) szülötte – a miénk is. Testi-lelki-szellemi fejlődése itt kezdődött. Mikor továbbköltöznek (Pilismarótra) már csaknem 7 éves.” Sajnos a születés pontos dátumát a lelkész nem közli, csak utal rá. De vajon mennyire valós megállapítása? Pontos évszámról a korabeli anyakönyvi bejegyzés adhat megnyugtató feleletet. Ez további kutatásokat igényel.

Kazinczy Klára édesapja, Kazinczy János, 1784-től Felső- és Gellér református lelkésze volt. Gróf Festetics Györgyhez fűződő kapcsolatáról Kurucz György írt tanulmányt, amelyben az életrajzi adatokon és összefüggéseken túl elsősorban a lelkész Festeticsnek felajánlott könyvei sorsát kutatja. Kazinczy János 1784-ben vette el nemes Juhász Katát, akitől az életrajzi adatok szerint négy gyermeke született: egy fiú és három lány. Az egyik leányt, Klárát, 1806-ban az apa diákkori barátja, Horváth Ádám magához vette és saját lányaként nevelte, abban a hiszemben, hogy a leány valójában az ő gyermeke. Úgy tűnik, Horváth Ádám nem minden előzmény nélkül gondolhatta magát apának.

Horváth ugyanis a következőket írja 1814. június 13-án Kazinczy Ferencnek: „Az, hogy én második házasságomban is gyermektelen voltam, igen jól hitted; most is igen jól hiszed azt, hogy nem vagyok gyermektelen, de Atyának lennem a' két házasságom közé szorúltt rövid időben volt szerentsém, és édesnek érzem azt.” De a levélben arra is figyelmezteti barátját, hogy „...a' mit Leányomrul irok (...) annak titoknak kell maradnia addig, míg Kazinczy János él; és ha tovább él, mint én, örökre, még Klári előtt is”. Horváth tehát fenntartások nélkül kimondja, hogy Klára „a' két házasságom közé szorult időben”, 1793-ban fogant meg általa. Ettől függetlenül úgy vélhetjük, hogy elsősorban a lelkes anyagi helyzete határozta meg az örökbeadást. Az anya halálos ágyán (1817) új tényekkel lepte meg Horváthot, amikor bevallotta, hogy a gyermek mégsem az övé. Kazinczy Jánosné halálát követően, 1818-ban, az akkor már komolyan betegeskedő, 58 éves, két válás után lévő Horváth Ádám minden gond nélkül, nyugodtan oltárhoz vezethette gyámleányát. A nyoszolyólány Dukai Takács Judit volt.

Kazinczy Klára nem tartozott az élvonalbeli költőnők közé. Verselgetett, s közben végezte a házimunkát, ahogy barátnéja, a szintén költő Dóczy Teréz is írta: „... tudom, hogy ő most tsak fonyogat, Rokkája pergése mellett jóízűen dalolgat. (...) talán száz darabot is font már.”. Azonban veleszületett tehetsége, eszessége, ismereteinek folyamatos csiszolására ösztönözték. Horváth be is vallotta, hogy sokat javítgatta gyámleánya verseit. Az irodalmi életbe a Horváth Ádám által életre hívott Göcseji Helikon kapcsán került, s a társaságnak valóban legjobb költőjévé vált. Ebbe az írói csoportosulásba Horváth a környéken verselő hölgyeket szedte csokorba: Dóczy Terézt, Tuboly Erzsébetet, Tuboly Rozáliát, Kazinczy Klárát, de tulajdonképpen ide sorolhatjuk Dukai Takács Juditot is.

Kazinczy Klára sikereinek csúcára a keszthelyi Helikoni Ünnepeken jutott. Az első Helikonra nem ment el, csak versét, a *Göcseji Nimfát* küldte el, amit Festetics felolvastatott. Az alkalmi vers az ünnepek dicséretét zengi:

„(...)
Keszthelyen hallik víg Ének,
A' hol Hazánk' tengerének
Habjai könyökre gyűlnek;
'S Dél felé alá görbülnek.

Ott ma Helikont építnek;
A' vízi Nimfák segítenek
Szép lakó helyt készíthetnek
A' tudós kilencz Szüzeknek.”

Az 1817-es két Helikonon résztvevő költők verseivel együtt ez a munka is megjelent a gróf által, a keszthelyi Perger nyomdában, 1818-ban kiadott *Helikon* című antológiában.

Az 1817 május 20-21-én megtartott Helikonon Horváth Ádám mellett ott volt a Göcseji Helikon két nimfája is: Dukai Takács Judit és Kazinczy Klára, aki *Isishez ének* címmel olvasta fel munkáját.

Egy év múlva, 1818 májusában ismét Keszthelyen van Horváth Ádámmal együtt Kazinczy Klára is. Nem tudni miért, de a februári összejövetelen nem vettek részt. Most azonban elhozta *Kerti Idylliumát*, amit felolvasott. A műben Jola, a kertészlány beszélget a keszthelyi kertben a virágokkal, fákkal. Festetics György betegségének hírére elsápadnak a virágok a Georgikon kertjében:

(...)
Mit akarsz kivált te kedves Nebánts Virág!
Kitt még gyász köntösbe nem látott a Világ
És most mint ha még a jóltévő naptul is,
Gyengén lengedező, Hesperusoktul is,
Sótt még Joládtúl is egy eránt irtóznál,
Mint ha még bimbódba halni kívánkoznál,

Már tsupa szomorút, már merő bánatot
Mutatsz, mint egy Élve Halni Alkottatott.

A nebánts felel:

Hát nem ismered é Jola az Istenek'
Böls kezét? Hogy a fák 's füvek is érzenek?
'S többnyire meszszebbreül és még erősebben?
Van benne az érzés mint az Emberekben.
Van lelkek nekik is, van szerető szívek,
Kívánnak, búsulnak, irtóznak és félnek;
E' kert Ura, a' mi jöttévőnk gyámolunk
Beteg és mindnyájan azon búslakodunk.”

Végül a madárberkenye, amelyet a Helikonokon ültettek az arra érdemeseknek, vonja le a lényegget, miszerint nem lehetséges, hogy a természet „a nagy Georgiusnak” ily rövid életet adott volna, s ha mégis, „Akkor sem hal ő meg; nem; tsak eltávozik.” Festetics ekkor már valóban beteg, gyomor-bántalmai, keringési zavarai vannak. Az ebéd mégis főúri. Nyolcvan teríték van az asztalon.

Az utolsó Helikonon, 1819. február 16-án Horváth Ádámné Kazinczy Klára, férje oldalán jelenik meg az összejövetelen, ám versét mégsem ő, hanem valaki más olvassa fel. A vers a szokott formában dicsőíti Keszthelyt, a Helikont és Festeticset:

„(...)
A Helikon alkotóját sokáig éltessétek,
(...)
Méltó, hogy kiáltsa minden Flóra kerttje munkássa,
Hogy éljen Groff Festetits György a' műzsák Metzenássa. –”

Hiábavalóak voltak a lelkes jókívánságok. Kazinczy Klára 1819. áprilisi keltezésű verse már Festetics György halálára (1819. április 2.) íródott. A szokásos szófordulatokon túl, lehetetlen nem megérezni Kazinczy Klára valós szomorúságát, a lélek mélyéből fakadó, s ezáltal sallangoktól mentes, tiszta mondatok mögött:

„Halál, gyász, koporsó, setét üredékek!
Mi közöttök a' Nagy Festetitshez néktek?
Míg az arany írók bírták a' világot,
Az illyenek nyertek halhatatlanságot,
És tűz oszlopokonn ha felragadtattak,
Itt emlékül üres hamvedreket hagytak.
'S most akt Minerva' születének vélek,
Úgy tüne el, mint edgy közönséges Lélek?
Jer velem Málvinám! Helikon kertébe,
Ama Berkenye fák' éltető körébe,
Atyánk nagy tetteit vegyük ott szám-szerbe,
'S rakjuk edgy örököt jelentő vederbe,
Azt, a' ki arany kort hozott, vas időnkre,
Halhatatlanítsuk halandó létünkre.
Kettős örök-élet illet illy remeket,
Segítheti kegyes tollunk is edgyiket,
A' mi Herkulesbenn Jupiterből való,

Mennyeivé tenni Isten dolga, való,
Az asszonyi kéztől nem lehet sokalni,
Az örök érdemet nem hagyni meghalni.”
(*Méltóságos Gróf Festetics György Epitháphiuma*)

Nem telik bele egy év, amikor 1820. január 28-án, Kazinczy Klára kezei között, meghal férje, Horváth Ádám, akihez – éppen a korkülönbség miatt – „Nem a' vak Szerelem hiú fényne, / Nem Amor's Kupidó Leleménnye” kapcsolta, hanem a „hív Barátság”. Férje halála után az özvegy összegyűjtötte férje hagyatékát, testvérével, Gáborral lemásoltatta, és 1835. március 24-én a másolatokat átadta Döbrentei Gábornak.

Kazinczy Klára Keszthelyhez fűződő kapcsolatai itt véget érnek. Nincs tudomásunk arról, hogy élete hátralévő részében volt-e Keszthelyen. S ha igen, miért? Hisz elhamvadt a helikoni láng, és nem volt, aki azt meggyűjtsa. Barátnéja, Dukai Takács Judit elhallgatott, Festetics meghalt, Horváth sem volt már az élők sorában. A helikoni napoknak csak halvány fénye maradt meg. Egy álomkép, ahol Dukai Takács Judittal – Malvinával – együtt, ők lehettek a magasztos összejövetelek ünnepelt poetriái.

Vajda Marietta már a következő század szerencsétlen sorsú költője, írója. Valójában Vajda Mária Anna, a Marietta nevet írói névként használta. 1902. július 29-én született Budapesten, ahol édesapja, Vajda László (1862-1944), a posta-távírda II. osztályú főellenőre volt, majd a család Keszthelyre költözését követően, húsz évig Keszthely községi pénztárosa. Vajda Marietta soha nem házasodott meg, édesanyjával Kavalier Ilonával (1871-1951) élt Keszthelyen, egészen annak haláláig, ezt követően pedig egyedül teltek napjai. Vajda Marietta életéről, munkásságáról komolyabb összefoglaló munka még nem született. Jelen dolgozatomban kissé hosszabban foglalkozom személyével, mert szeretném felhívni a figyelmet értékes és sokrétű tevékenységére, melyből itt csupán felvillantani van mód néhány pillanatot.

Vajda Mariettát gyermekkorában Budapesthez köthette. A négy elemet a budapesti Sacre-Coeur Intézetben végezte el, jeles eredménnyel. Tanulmányait a keszthelyi Ranolder Intézetben folytatta, majd a különbözeti vizsga letétele után az ötödik és hatodik gimnáziumi osztályt ismét a budapesti Sacre-Coeurben abszolválta, jó eredménnyel. Kivételes egyéniség volt, de mentálisan labilis, élete utolsó két évtizedében rendszeres lakója a pózvai idegszomatériumnak. Egész életét az örök keresés, a valahová tartozás, az embereknek adni kívánás hatotta át. Talán éppen ezért is halmozta a szak-képzettségeket, szerzett be számtalan oklevelet: női kalapkészítő (Keszthely, 1923), helyi interurbán és szimultán távbeszélő-kezelő (Budapest, 1923), okleveles kiseddóvó (Hódmezővásárhely, 1928), méhész (Keszthely, 1944), elsősegélynyújtó (Keszthely, 1952). Gyakran össze nem illő szakokról beszélhetünk. Ami mentalitásának leginkább megfelelt, az az óvónőképző volt. Ebben a szakmában dolgozott a legtovább: 1929-től 1942-ig volt a keszthelyi községi óvoda óvónője. Legtöbb munkája is ebből az időből táplálkozik. Az írás mellett festett, szobrászkodott és a kézimunka több ágában tevékenykedett: hímzés, kötés, horgolás, szőnyegszövés. Kedvelte a zenét, szépen zongorázott, hegedült és fuvolázott. Munkáival több országos és helyi kiállításon, pályázaton nyert oklevelet.

Hitt a köz nevelésében, a civil szerveződések társadalmi fontosságában. Számos egyesületnek, szervezetnek volt aktívan cselekvő tagja, szakmán belül és szakmán kívül is. Választmányi tagja volt a Kiseddnevelők Országos Egyesületének, a Dunántúli Óvókörnek. Az 1932-ben létesült IGE (Írók Gazdasági Egyesülete) alakulása évének szeptemberében Balatoni Íróhetet rendezett. A rendezvénysorozat egyik pontjaként megalakult az IGE Zala megyei Csoportja, melynek elnöke Reischl Imre keszthelyi városbíró, alelnöke Barbarits Lajos költő-lapszerkesztő, titkára Balázs József, jegyzője M. Eötvös Magda szerkesztő-újságíró, pénztárosa Kelemen Lajos, a nagykanizsai takarékpénztár igazgatója, ellenőre Zámory Lajos lett. A választmányi tagok között ott találjuk Vajda Mariettát is. Aktívan tevékenykedett, osztályelnökként, alelnökként, titkárként A Keszthelyi Stefánia Szövetség-

ben, a Keszthelyi Szociális Misszió leányklubjában, a Virágos Keszthelyért Egyesületben. Tagja volt az Országos Gárdonyi Társaságnak. Életrajzi adatainak összeállítója, Rábel Antal úgy véli, hogy az Erdélyi Szépművés Céhnek is, de erre vonatkozó hitelt érdemlő adattal nem szolgál.

A világháborút követően is szerette volna pedagógusi pályáját folytatni. Mennyire hitt, vagy mennyire sodródott az eseményekkel, nem tudni, de 1949-ben belépett a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetébe. Választmányi tagja lett a Magyar-Szovjet Művelődési Társaságnak, 1952-ben pedig tagja a Keszthely Városi Kultúrbizottságnak.

Vajda Marietta munkássága nemcsak sokoldalú, ha csak azt vesszük figyelembe, hogy életében több mint húsz kötete jelent meg (gyermekversek, mesék, bábjátékok, színdarabok, stb.), mennyisége is tekintélyes. Színdarabjait megírta, megjelentette, és gyakran maga is tanította be a szereplőknek. Ilyenek voltak – közel sem a teljesség igényével –: *Aron álma* (Keszthelyi M. Kir. Gazdasági Akadémia hallgatói, 1923), *Mikulás Keszthelyen* (Szociális Misszió Leányklubja, 1928), *Kaliforniai csodapók* (Szociális Misszió Leányklubja, 1930), *Pista katona lesz* (Keszthelyi Elemi Iskola, 1930), *Gyöngyös kis bokréta* (Keszthelyei Elemi Iskola, 1935), *Iskolakerülők* (Keszthelyei Elemi Iskola, 1937). Sok művét írta az ifjúságnak, ezeknek a könyveinek, színpadi műveinek főhősei legtöbbször gyermekek voltak, ma zömmel ezek ismertek. Ám tévedünk, hamis úton járunk, ha kizárólagosan a gyermekirodalom művelőjeként tartjuk számon. A Balatoni Múzeum Adattárában hét színpadi művének és kilenc elbeszélésének, meséjének kézírata található. Színpadra szánt művei között sok a vígjáték, komédia (*A nagy kapu előtt, Éjféli történet, Vihar Szentgyörgy-hegyen, Így van – de így is lehetne...*).

Vajda Marietta szívesen küldte el munkáit lapoknak, ahol leközölték verseit, novelláit és egyéb írásait is: Dunántúli Tanítók Lapja (Szombathely), Az Én Újságom (Budapest), Zalai Közlöny (Nagykanizsa), Új Idők (Budapest), Film Színház Irodalom (Budapest), Postagalamb (Budapest), Magyar Lányok (Budapest), Magyar Gyermekevelés (Székesfehérvár), és sorolhatnánk a kisebb-nagyobb lapokat, folyóiratokat, közlönyöket. De számos antológiában is megtalálhatjuk verseit, írásait.

A Keszthelyen megjelenő Keszthelyi Hírek is rendszeresen megjelentette verseit, novelláit, olykor cikkeit, esszéit. Ha ezeket összevetjük az újságban publikáló más korabeli szerzőkkel, Vajda Marietta messze kiemelkedik ebből a sorból. Verseiben a klasszikus formák, a szimbolizmus, és olykor a fatalizmus keverednek. Több elődjétől is tanulta a verselés stílusát, a formát. Legtöbbször sötét színekkel fest, s versei alig-alig adnak módot ezeknek feloldására. A legtöbb embernek vidám a Szilveszter, Újév, neki az elmúlást juttatja eszébe (*Újévi fohász*), a nyári pipacstenger az őszt illatát, a tél közeledtét:

„(...)

Pipacstenger ma a világ!

A rám hajló mámort mégis búsan nézem,

bíborpompa között én a telet érzem.

Nyár csókjában – az ősz illatát!”

(*Nyári alkony*)

Huszonhét éves, s verseiben a halál foglalkoztatja, az elmúlás, az élet talán egyetlen igazsága miszerint: *valahol mindenkire egyformán várnak*:

„Valahol mindenkire egyformán várnak.

Ott nincs dal, csak süket csend, gyászkárpitos ég.

Rózsaszín párája nem reszket a vágynak.

Sápadt szívek üteme elhallgatott rég.

A fehér hómezőkön fekete madár,

lassan libbenti szárnyát, repülni akar!

Halvány cyprusok közt csak az enyészet jár,

és a szellő illata gyilkosan fanyar.

Gyászfátyolon izzik át a hold ezüstje.
Kihunyt szemmel csillognak néha csillagok.
Hogy az érkező, útját el ne tévessze,
lágy zsolozsmát zengnek hívó harangok.

Pókhálós vén leplében alszik az idő.
Ébresztő tavasza nincs a sírvilágnak.
Feledés porától, bús, szürke temető...
Valahol mindenkire egyformán várnak!
(*Ahol reánk várnak*)

Vajda Mariettában ez a nyomasztó halál-hangulat nem ifjúkori manír. Ő valóban így gondolja, így látja a világot, ennyit lát belőle. Verseiben saját valós és elképzelt sorsa jelenik meg. Az elképzelt jó sors, amelyet az eleve elrendeltetés mindig összetör. Vajon mennyi az igazság és mennyi az álom az 1929-ben született, *A tavaszban egyedül állok* című vesében, ahol adys sorok és kifejezések keverednek nagyon is klasszikus megoldásokkal. Nem tudni, hogy a nőt elhagyó férfi vajon a halállal lépett *csóktalan nászra*, avagy egy másik nő *hívta halk suttogó szóval*. Vajda Marietta az olvasóra bízta a feloldás nem könnyű feladatát, melynek során nem kizárt annak felismerése sem, hogy a történet csupán a költői fantázia szüleménye:

„Az én párom messze ment nagyon.
Fekete hintóban, fekete lovon,
ment csóktalan nászra – nélkülem!

Dacos akarással fogtam a kezét,
ígértem boldog holnapot,
erőmből adtam új erőt.
Mosolygott rám... mégis elhagyott.

Hiába volt kacagás, nóta
ajkamon, elment, mert valaki hívta
halk, suttogó szóval magához.

Bús köd szitált mikor újra indult.
Síkolyom, lelke, hogy tüzelt!
Vissza sem nézett, mosolygott
sápadt göggel. Más hangra figyelt.

Minden csókom magával vitte
hűtlenül és messze ment nagyon.
Fekete hintón, fekete lovon.”

Másik versében a nyár derekán született Vajda Marietta a hideg, komor és barátságtalan, szürke télre teszi át az eseményt. Akarattal, tudatossággal vállalja ezt a kegyes csalást, már-már maga is hinni kész ebben. Számára elképzelhetetlen, hogy júliusban született volna, hisz a tél az igazi eleme, tőle tanulta *az első dalt*, ő adott rá *puha pelyhekből ruhát*, a télben *selyemszirmú jégvirágot* tépett, s december fagyasztotta meg szívét. Ebben nincs semmi kétsége. Kijelentéssel kezdi a verset:

„Én télen születtem!
Legelőször szürke ködöt láttam,
dérgyöngyös lett az első sóhajom,

megfagyva hullt földre minden vágyam.
Téli vihar tépett,
tőle tanultam meg az első dalt.”

A vers végén megerősíti ezen állítását, s akárcsak a Jégkirálynő Andersen meséjében, fagyott szívvel éli az életet:

„Én télen születtem.
Nem láttam mást – havat és jégcsapot,
dermedt világot, néma földeket!
Bús december hideg pompájában
a szívem megfagyott!”
(*Télen születtem*)

Elsősorban gyermekversei éltek túl a szerzőt. *Húsvét napja közeleg már* című mondókája mind a mai napig megtalálható az interneten, elsősorban gyermekek óvodások, óvodai műsorok összeállításának megsegítésére. Hasonlóképpen *Tavaszi* című verse:

„Itt a tavasz, meleg van.
Gerle bűg a bokorban.
Rigó fütyül, lepke száll.
Tyúk anyóka kapirgál
Csilingel a gyöngyvirág.
Jaj, de szép ez a világ!
A tavasznak örülök.
Mindjárt táncra perdülök.”
(*Tavaszi*)

Ivaskovics József 2007-es, *Aranyág* című, verses-zenés könyvében négy versével szerepel Vajda Marietta: *Édes jó Istenem, Édes anyánk üdvözlünk, Köszöntő Nagymamának, Köszöntő Anyának*.

Elbeszéléseinek témája, hangja a népi írók táborába sorolja. Nagyon jól ismeri az ábrázolt világot, elsősorban a paraszti lét mindennapjait, lelki rezdüléseit. Apró kis történeteket képes nagyon plasztikusan (olykor talán túlzó plaszticitással) elmesélni, fontossá tenni, tartalmat adni a mindennapok emberi pillanatainak. Feszültséggel teli írások ezek, drámai megoldásai valóban figyelemreméltóak, legjobb novellistáink nyomdokaiban jár. Prózai írásaiban nincs annyi bánat és szomorúság, mint verseiben. Nagyon fontos számára az emberi lélek ábrázolása, a bánat és öröm, a gyűlölködés és megbocsátás (*Emberszív, Esővárás, Öreg a nyárban, Háztűznézőben*). Ő az emberi megbocsátásban hisz, amint azt az *Emberszív* című novellája is igenli. Ebben, a karácsonyra-készülődő, ajándékváros napon megjelenik a gazda portáján a régi haragos, Mihály sógor. A gazda éppen az istállóban rendezkedik, és szomorúan néz Csáki nevű tehene melletti üres helyre, ahonnét Mihály valamilyen fuffanggal (a gazda szerint jogtalanul) megszerezte a tehén párját. Izzik benne a gyűlölet. Felesége hiába hívja be a házba, amíg Mihály ott van, ő nem megy. Aztán mégis megy, ott bent a család és két apró, kicsi gyermeke a Jézuskát várja. Minek jön ide Mihály, éppen most? Aztán odalép a ház ajtajához.

„Az ember lehajtotta fejét, csendesen állt egy pillanatig, aztán benyitott. A meleg pára elködösítette szemét és csak homályosan látta a sógor hatalmas alakját.

A két gyerek közt görnyedt, mint a kettétört nyárfa, a kicsike rózsaszín ujjai markolták kese bajuszát. Hangos kacagással örvendeztek valaminek, de mint az elpattant húr, csendesedett le vidámságuk az ő jöttére.

Mihály lassan egyenesedett ki. Egymásra néztek – komoly, lelket kutató pillantással. Csend volt,

csak a tűzben sístergő ágfa pattogott. Az asszony hideglelősen várta, mi fog történni és reszketve ugrott közéljük.

A két férfi két leszögezett indulat mozdulatlanul meredt egymásra. Hirtelen a kicsike pöndörödött az apjához.

- Aptya, a Mihály bácsi Jézuskája elhozta nekem a Csákó testvérét. Hallja?

A férfi nem hallotta már, lehullott róla minden gyűlölködés. Megbocsátással nyújtotta kezét és szelíden pergett ajkáról a szó, mint füzérről a bágyadt fényű gyöngyök:

- Isten hozott nálunk Mihály!”

Az országos elismerést valójában az első, a *Rozmaringos kertem. Gyermekversek, tornajátékok, színdarabok* című (Dél-zalai Lapkiadó Vállalat, 1937) könyve hozta meg számára. Ez a második kiadást (Nyíregyháza, 1947) is megért mű elsősorban az óvodák számára adott módszertani segítséget. A versek, kis jelenetek, énekek (melyeknek zenéjét is Vajda Marietta szerezte) sok lehetőséget biztosítottak a gyermekekkel foglalkozók számára, fejlesztő munkájukban. Úgy tűnik, hogy a nyíregyházi Tanügyi Könyvesbolt Kiadóval jó kapcsolatot ápol, hisz a háború után megjelent könyveinek túlnyomó többségét Nyíregyházán adták ki. Az igényekre hivatkozással szánta rá magát a Tanügyi Kiadó, hogy kiadja a *Rozmaringos kertem* második, ám átdolgozott kiadását. Erre szükség is volt, mert az első kiadás irredenta ízű részeit ki kellett gyomlálni. Ám hiába írták a kötet elé mottóként: *Az újjáépülő Magyarország szép és boldog jövődjéért s a magyar művelődés fejlődéséért ajánlja fel e művet a szerző és kiadó.* Ezekkel a változtatásokkal, gyomlálásokkal együtt sem felelt meg a kötet eszmeisége az új, formálódó szocialista kultúrpolitikának. Nemsokára „kivonták a forgalomból”, csak néhány gyűjteményben maradt meg a kötet egy-egy példánya.

Vajda Marietta utolsó könyvét, a *Márciusi csillagokat*, 1948-ban, Székesfehérváron Héjj Erzsébet kiadója gondozta. A kötet a szabadságharc századik évfordulójára készült és Petőfi versei nyomán született tizenegy bábjáték szövegét tartalmazza.

Vajda Marietta legnagyobb tragédiája, amit élete végéig nem tudott feldolgozni, édesanyja 1951-ben bekövetkezett halála volt. Valóban rászakadt az egyedüllét, amit egyre súlyosbodó mentális gondok tetézték. Első ideg-orvosi kezelésére 1953. május 27-től augusztus 23-ig került sor Pózván, a Zala megyei Kórház Ideg- és Elmeosztályán. Haláláig hét alkalommal volt ennek az intézménynek beutaltja, többször hónapokat töltött falai között. Ez alatt az idő alatt is rendszeresen írt verseket, amit egy, az általános iskola alsó tagozatosai számára rendszeresített számtanfűzetbe másolt be. A fűzet borítójára a következőket írta szálkás betűivel: *Pózva (Versek 1961 – Elmeosztály) „Sóhaj az Élőhalottak közül” – Versvázlatok. Vajda Marietta.* A fűzet belső borítóján felsorolta pózvai tartózkodásának dátumait és alatta zárójelben a következő megjegyzést tette: *Mindig feljelentések alapján vittek be (hamis vádak) mindig más elme és idegbajt írtak a kórházi lapomra pld: paranoid reflexiók, shyzofrénia, paranoia. 1969-ben elvették a 2 elmespecialista által kiállított bizonyítványomat, hogy normális vagyok és nem adták vissza!*

A kis fűzet harminc verset tartalmaz. Néha sután megbicsaklanak a rímek, egyszer-kétszer furcsa szavak keverednek a mondatokba, de mindegyik vers jalkiáltás. Úgy éli meg, hogy a kórházi hónapokban szabadságától fosztották meg. A rácsos ablakok a mindig vágyott, de most elérhetetlen szabad világ csábítását jelentik számára. Egyik betegtársának négy sorban fogalmazza meg a létezés értelmét:

„Szép a világ!
Szép a virág!
De a legszebb,
a szabadság.”
(*Bözsinek*)

Ez még akkor is így van, ha két alkalommal ő maga kérte kórházi ápolását. Bent azonban kibírhatatlan volt számára az élet. *Élő halottak között* című versében a kilátástalanságot, a magányt, a meddő, vagy gyermektelen asszonyok megvetett sorsát írja meg:

„Egy fehér ágy az egész világom.
A napot csak függönyön át látom.
Kínjaimat száz örült szem lesi
S nem jön hozzám kintről soha senki,
Soha, soha senki.
(...)
Gyümölcs íze nem édesíti szám.
Piros meggy, mézes barack, alma a fán
Nem nekem termett. Óvott a gonosz bölcs;
'Gyümölcstelen nőnek nem jár gyümölcs!'"

Megrajzolja verseiben a vele egy szobában, egy részlegben lakó ápoltak képét (*Anna néni, Mári néni, Katalin, Úrinő, Öreglány, Partizánnők*). Mindent észrevesz, mindenről ír. Apró, mások számára érdektelen pillanatok, történések fájdalmas versben „materializálódnak” (*Csoki kutya*). Régi emlékek törnek rá, nagyanyja magatehetetlensége, édesanyja halála. Mivel nincs módja a traumákat feldolgozni, ezek örökké visszatérnek s így maga is belekerül ebbe az örült körforgásba. Mégis van verse, ahol aprócska humor szikrája csillan fel, de visszfény ez, inkább fájdalmas, mint kacagtató.

„De szép volt, rózsás, gömbölyű,
Pirult a morzsa rajta,
Az egész udvart bejárta
Drága jó illata.
De szép volt, rózsás, gömbölyű –
Így álmodtam felőle.
Hiába volt szép! Csak hármat
Aadtak belőle.”
(*Szilvásgombóc*)

A magány, az egyedüllét, a kiszolgáltatottság gyakran visszatérő motívum az elmeosztályon írt verseiben, s majdan később is. Megromlott életkörülményei még depressziósabbá teszik. Már hiába kapja vissza a szabadságot (értsd: kiengedik a kórházból), egy másik zárt, hideg és reménytelen világba érkezik, ahol

„(...)
Fekete csend ült verandán s házon,
Csak a korhadt ajtó csikorgott.
Vastag penész ült a vén bútorokon.
S nem mondta senki: 'Isten hozott!'"
(*Egyedül*)

A fél éves kórházi tartózkodás után hazatérve, szomorúan konstatálja a rettenetes körülményeket, de versébe kényszeríti a pozitív kicsengést, hisz hazaérkezett:

„(...)
Vastag por alatt álmodott
Szobám szüette bútora,
Penészes volt a szőnyegem,
Dermedten állt a vén óra.
Az asztalon tányér, pohár,
Rajta beszáradt maradék,

Rozsdás kés és foltos kanál,
Mellette csöppnyi gyertyavég.

Földön kötény, odadobtam,
Mikor elhurcoltak engem,
S szíjjal kötözték szorosra
Szegény, vergődő két kezem.

Fél évig aludt a szobám,
Képek, szőnyegek bútorok.
Most dalol köröttem minden,
Hiszen újra szabad vagyok!”
(*Hazatérés*)

A vers 1961. október 29-én íródott. Ám nyolc év elteltével ismét „elhallgat körötte minden”. Újra Pózvára szállítják, két hónapos kezelésre. Miután kijött az elmeosztályról, még három évet élt teljes magányban.

1972-ben temették el Keszthelyen, a Szent Miklós temetőben. Sírját többszöri keresést követően sem találtuk meg.

Felhasznált irodalom

- A Göcseji Helikon költőnői.* Sajtó alá rendezte: S. Sárdi Margit. Budapest, 2002.
Balatoni Múzeum Adattárának Vajda Mariettára vonatkozó anyaga. (1746.2000)
Cséby Géza: *A keszthelyi Helikoni Ünnepségek rövid története 1817-1819-ig;*
A Balatoni Íróhét és a Helikon. In: Szabolcs András: *Az ifjúság Helikoni Ünnepségei Keszthelyen.*
Nagykanizsa, 1998.
Cséby Géza: *Nők Keszthely irodalmi életében.* In: *Szendrey Júlia emlékkönyv.* Szerk.: Tóth Éva,
Lukács Gábor. Keszthely, 2012.
Ivaskovics József: *Aranyág. Megzenésített versek kicsiknek és nagyoknak.* Ungvár, 2007.
Kurucz György: *Könyv és presztízs: Kazinczy János szőládi prédikátor könyvtára, 1812.* I
n: Korall 43 szám / 2011.
Négyesy László: *Gróf Festetics György a magyar irodalomban.* In: Keszthelyi Helikon.
Szerk.: Dr. Lakatos Vince. Keszthely, 1925.
Pálóczi Horváth Ádám, a Magyar Tenger poétája Füreden. Balatonfüred Városért
Közalapítvány kiadványai, 57. Balatonfüred, 2010.
Péterffy Ida: *Horváth Ádám levelezése „poétriáival”.* Göcseji Helikon 7. Zalaegerszeg, 1973.
Rábel Antal: *Vajda Marietta életrajza és bibliográfiája* (Kézirat, 1981)
Szabolcs András: *Keszthely óvodáinak története 1870-1995-ig.* Nagykanizsa, 1998.
Sziklai Zoltán: *Emlékezés a gimnáziumalapító Pálóczi Horváth Ádámra.* Balatonfüred, 2010.

Az életközépi fordulat költője

• Varga Imre „zen-dülése”

Varga Imre pályakezdése a ma már legendás, Tózsér Árpád által szerkesztett, szervezett és kiadott *Egyszemű éjszaka. Fiatal szlovákiai magyar költők* antológia 1970-es megjelenéséhez köthető. Az antológiában kilencen szerepeltek: Aich Péter (nyolc verssel), Keszeli Ferenc (tizennégyel), Kmeczkó Mihály (tizenkettővel), Kulcsár Ferenc (hattal) Mikola Anikó (tizennégyel), Németh István (tizenhárommal), Szitási Ferenc (nyolccal), Tóth László (messze a legtöbbel: tizenkilencel) és Varga Imre (nyolccal). Az antológia 1968 forradalmas és felszabadító eseményeinek, majd közvetlenül azok nyomában a mindent átható retorziók, a husáki – úgynevezett – konszolidáció mindennapos terrorjának időszakában látott napvilágot. Jelentőségére és utóéletére jó negyedszázaddal később így emlékezik Varga Imre a Kulcsár Ferenc gyűjteményes kötetéhez írott utószavában: „Nemzedéktársak voltunk, vagyunk. Az első versközlésünk óta közelségben. Nem(csak) azért, mert a *kisebbségben* másképp nem lehet. Mert évfolyamtársak voltunk az egyetemen, közös szobában laktunk a malomvölgyi diákszállóban. Közösek voltak sétáink, kocsmázásaink, vitáink, olvasmányaink. Később, amikor nagy albérleti ruhásszekrényekben aludtam. (*Feritér*-nek, *Pistaidő*-nek nevezem egy álomleírásom címében; rólad és Bárczi Pistáról.) Történt aztán, hogy közénk csapott az idő ostorával, s ki erre, ki amarra futott. Csapkodott persze előtte is folyton. Durrogott veszettül a karikás.”. Az *Egyszemű éjszaka* egyébként Varga Imre *önsírató* című versének soraival zárult: „fállábon csoszognak emlékeink / a mankók pyrrichiusokat kopognak: / legendáink ritmusát / régen volt anyám / soká lesz anyám / ebben a sohasem időben / az ember jajgat átkozza magát / mert nem láthat tovább ujjai erős rácsainál”. Ez a néhány sor önmagában is hűen kifejezi Varga Imre pályakezdő időszakának szinte minden fő törekvését és jellegzetességét. Alkotói pályájának első évtizede egyetlen tehetetlen düh és jajkiáltás, rácsokat döngető ritmuseresés a „sohasem időben”.

A jajkiáltás és ritmuseresés a legmegfelelőbb költői tárgyat a korszak talán legkiemelkedőbb és legnagyobb ívű alkotásában, a *Szelek városa* című poémában találja meg, amelyben a „legendák ritmusát” sikerül egyszerre személyessé, társadalmivá és történelmi léptékűvé szélesíteni. Nem véletlen, hogy a mű kivételességére és az alkotói pálya alakulástörténetében betöltött kiemelkedő jelentőségére, kellő alaposítással, szinte egyetlenként éppen egy kortársi költő, az úgynevezett határon túli magyar irodalom történései iránt mindig is fogékony Zalán Tibor figyel fel. A 2000-ben megjelent gyűjteményes kötet, a nagyon is jellemző című *Tanuld a fényt*. kapcsán azt írja, hogy a *Szelek városa* „azért nagy vers, mert benne összefoglalódik az a poétikai és emberi küzdelem, mely addig – 1986! – vitte-vonszolta-hordozta-roncsolta a lírikust, és abból / onnan bontakozik ki a jövő emberi és költői programja, válik ki az új szemlélet, jelenik meg a jelentősen módosított *más* nézőpont. És követhető benne a legnagyobb harc, ami a kötetben is végigvonul: harc az idővel, az idő definíciójára tett kísérletek sora, az idő megértésére irányuló próbálkozások, az idő lényege megragadhatóságának küzdelme szavakban, grammatikai konstrukciókban. Ebben a versében Varga mindent felhasznál, amit megtanult, vagy megkísérelt addig. Avantgarde-formációk és archaizáló részletek, grafikai megoldások és népi csujjogatóra emlékeztető betétek, disszeminált részletek, roncs-szövegek, groteszk, ironikus és szarkasztikus gesztusok váltakoznak helyzetfelmérő-felismerő-elhelyező gesztusokkal, valóságtörmelékekkel, valóságra vonatkoztatott ítéletekkel. A formamíves Varga találkozik a majdani, tehát a mostani lélekmívessel ebben a versben, és összeütközésük

nagy formához, jelentős és fontos vershez vezet. Ezzel nem azt mondtam, a többi vers kevesebb vagy jelentéktelenebb, hanem azt, hogy másabb. A költő ötvenes-válogatásában nem tart konok időrendet, de valamiféle tematikát, belső metronómmal mért ritmust ad a kötetnek. Ez jelzi azt is, hogy a mostani létállapot csírájában föltalálható a korábbi, akár korai versekben is, illetve, hogy a mostaniak nem szakítottak el minden fonalat a régiekkel, az élet, az életmű oda-vissza lejátszható, ha nem is abban a teljességben, szélességben, ahogy azt általában elképzeljük, illetve le is játszszuk néha.”.

Tekintsünk el attól, hogy a *Szelek városa* nem 1986-ban íródott, hanem 1981-ben, tehát a szerző sorsfordító esztendejében, amolyan búcsú- és egyúttal korszaklezáró versként. Ennél most sokkal fontosabb, hogy a kritikus-költő egyrészt maga is megerősíti Varga Imre költészetének fő jellemzőjeként a kettős látásmódot, amikor élmény- és valóságsszint, szublimálás és hermetikusság kettősségét, az avantgardista és archaikus, a groteszk és valóságközeli elemek vegyítését említi. Ezt a kettős látásmódot azonban – immáron csaknem négy évtizednyi költői termés ismeretében – az addigi pálya és életút egészére nézve is érvényesnek tartja, azt mintegy az időben is „szétteríti”, a pálya kezdetétől a *Szelek városáig*, vagy éppenséggel a legutóbbi válogatott versgyűjtemény megjelenéséig, 2000-ig. Az érzékek útján haladás és az érzékek fölötti lebegés, a megtisztulás- és elvonatkoztatás-igény, a forma- és lélekmivesség együttes emberi és poétikai küzdelmét hangsúlyozza. Ugyanakkor, talán a legfontosabb szempontként, mégis az élet két végpontja között álló ember „közöttiségét”, az életmű egységes voltát, határozott tematizáltságát, „belső metronómmal mért ritmusát” emeli ki. Ez pedig nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy a korábban a Varga Imre-költészet egyik fő jellemzőjének tekintett határon-lét, holtpont-lét vagy hontalanság-lét tudatosan vállalt köztes alkotói pozíciója nemcsak a pályakezdésre, hanem nagy valószínűséggel a következő pályaszakaszra, sőt – mai horizontról nézve – a pálya egészére nézve is érvényesnek mondható.

A nyolcvanas évek elején alapvető fordulat következik be Varga Imre léthelyzetében, szemlélet- és alakításmódjában egyaránt. Nyilván hosszas vívódás után, arra szánja el magát, hogy 1982 januárjában, szülőföldjét odahagyva, Magyarországon telepedjék le. Az áttelepülés fizikai és lelki nehézségeiről tanúskodnak az olyan megrendítő őszinteségű versei ebből az időszakból, mint a *Levél barátomnak 1982 augusztus 18-án*, a *(Viszonylagosan) magyar táj* vagy ezek (ön)ironikusra hangolt változata, az *Íletrajs*. Varga Imre alapvetően rejtőzködő költő, s nagy valószínűséggel rejtőzködő személyiség is. Láthatóan ódzkodik attól, hogy magánsérelmeit közvetlenül verseibe emelje. Annál sokkal mélyebb lehet benne a keserűség, s annál sokkal többre becsüli a verset. Az áttelepülés konkrét okairól vagy a hontalanság érzésének konkrét megéléséről a felsoroltakon kívül más verseiben közvetlenül nem is számol be. Nem tartja fontosnak. Nem azt tartja fontosnak. A vers számára nem erre való! Nem siránkozásra, nem önsajnálatra vagy panaszsra! Az ember elámul, vajon miből merített hitet, erőt és elszánást ez a folytonosan magát emészto, rejtőzködő személyiség ahhoz, hogy magyarországi áttelepülését követően se a mártír, se az üldözött szerepét ne válassza, vagy ne játssza? Ne az őt ért sérelmek miatti sebeit nyalogassa, az itteni irodalmi vagy politikai berkek zajos és tűnékeny elismerését keresse? Ehelyett tinnyei magányába vonuljon, s továbbra is mindenekelőtt költői életműve építésén fáradozzon? Érdemes ez utóbbi kérdés megválaszolásakor talán legjobb ismerőjére és értőjére hallgatni. Egy másik „egyszeműre”, tehát ismét csak egy költőre, aki kellő érzékenységgel és beleélő készséggel képes megérteni és megérezni a költőtárs minden szempontját és rezdülését. Tóth László 2005 februárjában készített „vázlatos rajzolatában” a következőképpen értékelte az éppen akkor ötvenöt esztendőes Varga Imre emberi és alkotói lét-helyzetét napjaink irodalmi és közéletében: „A magyar szellemi-művészeti-társadalmi életet ma a szekértáborok, az ilyen-olyan érdekszövetségek, a magamutogatók és a tülekedők jellemzik. Akinek nincs gusztusa ez utóbbira, akinek idegen az alkatától a magamutogató, aki nem csatlakozik látványosan egyik táborhoz sem, és nem tesz hűségnyilatkozatot egyik mellett sem, az – sarkítva bár, de a lényegét nem meghamisítva –: nincs. Az, hogy Varga Imre hiányzik mindegyik mai magyarországi

értékrendszerből, az, hogy neve soha nincs rajta az ünnepeltek-díjazottak-körüludvaroltak valamelyik listáján, a legkevésbé sem az ő hibája. Hogy egyre terebélyesedő és súlyosbodó életművének nem is a valódi megmérettetésére, hanem még az észrevételére sem került sor – a hiteles magyar kritika hiányát jelzi, s közállapotaink kóros voltáról beszél. Ami azonban bizonyos szempontból messze esik a lényegtől. Mert a lényeg az a belső harmónia, az ember önmagával való egyensúlyba kerülésének az a foka, a léleknek az a békéje, ami verseiből – Varga Imre mostani személyiségéből – sugárzik. A verseiben felnyíló kozmikus tágasságban a létezés csodája izzik föl, ami által észrevétlen a legnagyobb csoda: az isteni közelébe kerülhetünk.”

A lényeghez érkeztünk. Varga Imrének, az embernek és a költőnek, a nehézségek és a kínok elviseléséhez, a háttérbe szorítottság és a visszhangtalanság elviseléséhez, nagy valószínűséggel évtizedek óta leginkább az a szemléletbeli váltás vagy változás, ráébredés vagy megvilágosodás adott és adhat mind a mai napig hitet, erőt, kitartást és lelki békességet, amit számára a zen-buddhizmushoz való közelkerülése jelent. Varga Imre a legritkábban ad interjút. Nehezen nyilatkozik meg közvetlenül személyes érzéseiről, gondolatairól, törekvéseiről. Kivételes alkalom, hogy 2001 júliusában adott interjújában életútjának és alkotói pályájának erről az, úgymond, életközépi fordulatáról mégis kendőzetlen nyíltsággal beszél. Többek között a következőket mondja: „Az életem első felében tékozló életet éltem, és az életközépi fordulat idején, amikor a dantei sötét erdőbe jutottam, annak is a legközepébe, ott ért az a fölismerés, hogy bármerre induljak is most már, kifelé van – és ez nagy örömet adott. Ám ha a fordulatot pusztán erre a világosodó élményre fokoznám le, nem lenne minden ízében igaz. Volt benne pokol, fájdalom, ütközések, kétkedés, türelmetlenség, reménytelenség, remény, magány, tisztaságvágy. A váltás elhúzódik mindmâig. Drámai lény vagyok, küzdelmekkel, földre esésekkel meg a létezés, a tiszta öröm megtapasztalásaival. Minden fájdalomnak értelme, értéke van – ha kellő távolságból nézzük. Végző soron tehát a rossz is javunkra válhat. A fordulat idején nem tudtam, hogy mi történik velem, mi az, ami belülről alakít, viszont éreztem a belső kényszert, hogy váltanom kell... Tékozló koromban nem éreztem a felelősségét annak, miféle íratlan feladatokat bízott rám a teremtés. Fontosabb volt a becsvágy. Hogy jelen legyek a *Szép versek*ben. A váltás után viszont láthatóan takarékosabb lettem. Nálunk a hiányzó beavatásoknak mindenféle önpusztító pótlékai terjedtek el: az alkohol, a dohányzás, a kábítószer. Könnyen függőségbe kerülhetünk tőlük. Az igazi léttapasztalatot viszont nem pótolják, sőt el is fedik. Egy év alatt leraktam az akkori szokásaim egy részét: abbahagytam a húsevést, italozást, dohányzást, és pár hónap alatt lefogytam tizennyolc kilót.” Az „életközépi fordulat” elvi-tudati háttéréről hasonló nyíltsággal beszél: „Századunk pszichológiája több hívószót is tud arra, mi vezérli, irányítja az embert. Az egyik a szexualitás, a másik a hatalom, az uralom a többiek és a világ fölött, hogy az igazság mindig a miénk legyen, vagy legalábbis a jog, a politikai döntés, a pénz. A harmadik megközelítés pedig az önmegvalósítás lenne. Az önmegvalósítás, az alkotó élet kiteljesítése nem jelent elzárkózást, különködést, hanem éppen hogy megnyílás a közösség felé. Mindegyikünk küldetéses, mindegyikünk fontos ember, ránk van bízva a teljesség, sorsunkkal, életünkkel, ám esendők is vagyunk, föl nem ismert gyengeségekkel. Amit keresünk, nem lehet fogalmi igazság, ennél előbb, belső, mély tartománya énünknek, a világnak. Tehát lélektani rendszereken is túli. A legfontosabb, hogy eljussunk ehhez a belső alakító erőhöz. A test, az érzés, a gondolat mulandó. És mégsem. Ez a kettő így együtt igaz. Egyszerre vagyunk időbe vetett és időtlenből élő lények. Lerakom tehát, elengedem azt a műveltséget, ismeretanyagot, lelki, fogalmi, gondolati terhet, ami elzár a létezéstől, s ez lenne a meditáció útja. Lecsendesedni, tudatossá válni, kiüresedni, és minden testi-értelmi tartalmon túl visszatalálni ahhoz, ami az embert belülről élteni. Ez maga a lét, az igazság.”

Az életfelfogásban és szemléletmódban bekövetkezett alapvető fordulat természetesen jelentős mértékben átformálja a költő alkotás- és alakításmódját is. Az „életközépi fordulatot” követően, a pálya második nagy szakaszában háttérbe szorulnak a mindenféle korlátot nélkülöző formák, a már-már provokatívan merész asszociációk; a harsányságot felváltja a leghagyományosabb műfa-

jok, mindenekelőtt a szonett vagy a haiku megújítására, egyéniesítésére való törekvés, a szolid vagy szelíd, de mindenképpen visszafogottabb hangvétel. Az elsősorban kifelé forduló költői alapállást felváltja a befelé, a belső lényeg megismerésére és kifejezésére való törekvés. A második nagy költői korszak szinte valamennyi versét valamiképpen áthatja, de legalábbis megérinti a zen-buddhizmus nyugalma és bölcsélete. Kritikusa, András Ferenc az újabb válogatott versek megjelenésekor (*Mielőtt kimondaná*, Kalligram, 2011) joggal veszi észre, hogy ennek a megújult alkotás- és alakításmódnak mégis talán a legreprezentatívabb verse, a nyilván nem véletlenül *Zazen* címűnek elkeresztelt vers; az abban megtestesülő költői alkotásmódot pedig nemes egyszerűséggel és találóan „zen-dülésnek” nevezi. „Valamikor-valahol – írja a recenzens – a költői és az emberi sors eddig közepe felé – a költő is ember, a költő ember is – Varga Imrénél egy meglepő és mégsem létidegen fordulat következett be: szürreál-dadából – és népből is – egy természeti zen-dülés. Ezt a *Zazen* című vers egyértelműen jelzi, mondja és teszi is, hiszen, amikor egymást érinti a két tenyér, ott nincs »se más, sem én«. A haikuknál is ilyesmi történik, a fordulathoz tartozik, hogy pályasorsának eddig második felében Varga Imre haikuk sorozatait is írta, és érzékeny-vonalú képverseket is készített. A fordulat nem volt lét-idegen, mondom, mert amikor Varga Imre az előbb idézett sort írta, hogy »s egy tárgy lassan jelentésén áthalad«, már mintegy arra a zen meggyőződésre is utal, hogy túl kell jutni a nyelv és a tárgy, a fogalmiság és az érzés dualizmusán. Sibajama zen apát egyik könyvének jellegzetes a címe: *Egy virág nem beszél*. Amikor egy ember addig néz egy virágot, amíg nem lesz virággá, akkor a benső elhallgatásig is eljut. Zen módon annak megértéséhez, hogy egy hegy egy hegy, írta Suzuki, ezt a megélést először tagadni kell: egy hegy nem egy hegy, és csak ennek a tagadásnak a megértése után válik Valóssággá az afirmáció: egy hegy egy hegy. Ezután hozzát teszi, (én pedig azért is idézem, mert Varga Imre hosszabban tartózkodott egy német rendházban): »Bárhogyan legyen is, ne feledjük, hogy a Zen mindig arra törekszik, hogy közvetlenül lássunk magába a Valóságba, vagyis a Valóság maga legyen. Ezért Eckhart Mesterrel együtt mondhatjuk, hogy »Krisztus minden pillanatban születik a lelkemben«, vagy azt, hogy »Isten Vansága a magam Vansága« (God’s Isness is my Isness).” Varga Imre költészete a tudat, a lélek tisztálkodása. A meditáció, az üres tér, a csend költészete. A tudattalan tartalmak fölzsabadításáé, a belső érzelmek, a gondolatok, a képek elengedéséé. A jelen levés, a jelen maradás költészete. Ha tetszik: meditációs költészet. Jelentése és jelentősége messze túlmutat önmagán. Legalább annyira hit, erkölcs, filozófia, pszichológia, mint amennyire költészet.

Varga Imre élete és költészete rendre és rendületlenül életnek és költészetnek, teremtésnek és teremtődésnek ezeket a kivételes, telített, termékeny pillanatait vagy éppen holtpontjait kutatja, hogy azután ezeket a kivételes vagy holtpont-pillanatokot telített, termékeny módon megformált versekké, versek sorozatává lényegítse át. Fő alkotói indíttatása: a határon-lét, a holtpont-lét, a hontalanság-lét, a köztes- vagy közöttes-lét tudatos vállalása. Alkotói léthelyzete: álom és való, reális és irreális, kint és bent, lent és fent, még és már, jelen és múlt, volt és majd határmezsgyéje. Műalkotásra legalkalmasabb évada: a szürkület, az este, az éjszaka, a hajnal. Valóságosság és metafizika határterülete tehát. Második kötete (*A medve alászáll*, 1977) nyitó ciklusának címéül nem véletlenül azt választja: *Éberálom*. A hetvenes évek második felének költői termését tartalmazó kötetében (*Boszorkányszombat*, 1981) olyan versek szerepelnek, mint az *Olvasás közben az erdei tisztáson elalszom* vagy a *Félálom: a tenger mélyén* vagy az *Éjjeli táncaim*. Az önálló kötetként elkészülte után csak tizenhárom esztendővel megjelenő hosszúverséhez Baudelaire-től kölcsönöz mottót: „... óh, álmokkal teli város! / hol fényes nappal is szellem les úton. / Mindenütt rejtelem szivárog és szétsugároz / sűrűdben nedv gyanánt, te óriás vadon!” (*Múltvesztőhely*, 1999). Negyedszázadon át, 1983-tól 2008-ig folyamatosan írja vad, már-már horrorisztikus rémlátomásainak *Álmoskönyvecskéjét*, melynek darbjait többször nemcsak az elkészülésük napjának, de órájának is pontos meghatározásával látja el. S azok az órák bizony kivétel nélkül éjszakai vagy hajnali időszakot jelölnek (*Trella vilém*, 2001)! Második nagy pályaszakaszának pedig szinte nincs olyan verse, amelyben ne jutna valamilyen módon szerephez, közvetve vagy közvetlenül, elalvás és ébredés, felriadás vagy

visszaalvás átmenetisége, ne volna jelen álom és ébredés, élet és halál telített és költőileg is legtermékenyebb, legtermékenyítőbb pillanata. Élet- és halálesztétika, éber- és álomesztétika a vers megszületésének érdekében? Igen. Álommá lett élet és életté lett álom. Az éberálom költészete.

Varga Imre költészetének legfőbb erénye, úgy tűnik, elsősorban szemlélet- és alakításmódjának rendkívüli egységességében rejlik. Hatását a legnyilvánvalóbban és a legerőteljesebben a maga tagolatlan teljességében képes kifejtetni. A szerző sokszor hivatkozik úgynevezett történeteire. Valójában történetet a legritkább esetben mond el. Sokkal inkább egy nehezen megfogalmazható, ám annál intenzívebben átélhető érzet, érzelem, a világhoz, a létezéshez való nagyon személyes hozzáállás, kötődés megélésére, megéreztetésére, közvetítésére vállalkozik. Ez a műegész „mögötti” egységesség és stabilitás teszi azután lehetővé, hogy egyes köteteiben a lehető legtermészetesebb módon vegyülhetnek, illetve illeszkedhetnek egymáshoz a legkülönbözőbb műnemhez, műfajhoz vagy stílusirányhoz tartozó szövegek. Jól megférhet egymás mellett vagy egymással a dal, az elégia, a haiku, a szonett, a hosszúvers, a dramatikus verses játék, a lírai napló, vagy akár egy prózai álmoskönyv. S jól megfér akár egyetlen művön vagy cikluson belül is a verses és prózai részletek ötvöződése, a (neo)avantgárd, a klasszikus modern vagy a posztmodern kísérlet. Mai szemmel nézve ezért sem lehet egyetlen olyan művet kiemelni az eddigi költői életmű egészéből, amely önmagában a legkülönfélébb költői szándékok és eljárásmodok, műfajok és megoldások szintetizálását jelenthetné. Nem, a költői pálya építkezését figyelve ez mind bizonyosabb, csakis maga az életmű egysége és egységessége, mint folyam és folyamat jelenti önmagában és egészében az egységet és egységességet! Varga Imre költészete ebben az egységében és egységességében képes kifejtetni a legteljesebb és a legintenzívebb hatását.

Ferdinand Georg Waldmüller: Szentgyörgyi Imréné és Szentgyörgyi Imre udvari tanácsos – 1917

Szemes Péter

Értékek köztársasága

● Szokolczay Lajos *Valóságlátomás* című könyvéről

A posztmodern „kecskebukáit” díjazó korunkban különleges megbecsülést érdemel minden olyan alkotó, aki a maradandó, örök értékek, a mulékony divat ellenében a hagyományok tisztelete és megbecsülése, a túltengő „szabadossággal” szemben az egy nemzet, az édes haza, a megtartó anyanyelv védelmében tör lánzsát. E sajnálatosan kevesek közé tartozik az egyetemes magyar kultúra és művészet szolgálatát vállalt misszióknak, életfeladatnak tekintő irodalomtörténész-kritikus, az utat mutató, eligazodást segítő lámpásként világitó szellemű Szokolczay Lajos. Akinek – noha magamagát képezte akadémikus emberré – minden sora, amellet, hogy erkölcsi minta, tanít, és gyönggyé formáltságában gyönyörködtet is. A horatiusi szentenciának megfelelően: szépség és lélekemelő rend csendül ki legutóbbi kötete, a *Valóságlátomás* a hanyag elegancia mögött biztos kézzel felépített esszéiben is. Melyekben a személyes érdeklődésen, a szövegek örömein túlmenően egy markáns „didaktikus” cél is megjelenik: a kánon felkentjei által „másik”-nak nevezett, valójában az egyetemes szerves és értékes részét képező, *nemzeti* irodalom, művészet és művelődés nagy teljesítményeinek felmutatása, az értő figyelem. Üzenet-értékű 56 írása (e mágikus dátumra-számra Szokolczay Lajos több kedves költője alapozott kötetkompozíciót), értük-szólalása, világosan nyilvánítja a vallott és vállalt közösséget, míg az azokat összefogó egységek négyességében a még korántsem záruló, ám lassan gyémánttá kristályosodó (keménységű, csiszoltságú) saját életművön kívül a figyelem teljességre-törekvését és a szerzőt választott sorsosaival együvé szervező elv általános érvényességét is megláthatjuk.

A *Múltban a jövő* esszé-ciklus nyitányaként – a termékenyítő hagyományhoz nyúlva – a váradi *A Holnap* antológiák és a Nyugat kapcsolatát vizsgálja (*Két „forradalmi láz”*), különös tekintettel Ady szerepére, akinek poéziséről egy fiktív diáklevelet is rögtönöz (*Miért szeretem Ady költészetét?*). A magyarság megmaradásáért vívott harc két órát álló példaképét – egyúttal az etikai mércévé válás két magatartásformáját – mintázza a nagy előd vértetét az igazságban fogant védekezéshez magára öltő Kós Károlyról és a stósi magányból lázas szavát emelő Fábry Zoltánról rajzolt ket-tősportréban (*A helytállás módozatai*), hogy aztán – kitérítve a kört – nagy ívű (egy-egy önálló kötet érdemlő) munkában vegye számba az „idegenbe” szakadtak legjavát (*Ötágú síp*), kitérve sajátos önazonosság-tudatuk alakulására is (*Kettős kötődés?*), illetve a Trianon-trauma izzó parazsait líratörténetünkben (*A csonkaság emlékhelyei*). Amint a szétszórattatást az illyési sípok össz-hangjátékával kísérli orvosolni, másik újabb nemzeti tragédiánkat, 56 gyilkos „toroksebét” a legyőzöttek győzők áldozatának megemelésével, s a helyettük szóló szabadság-szavak fortissimojával, felerősítésével (*Hősök egy hős nélküli korban, Soha vér nem folyt még ily ártatlanul*) balzsamozza. De éppily értékőrző gondoskodással, vigyázó szeretettel fordul a hitben fogant nyelv felé is, legyen szó a „néprajz poétája” archaikus népi ima-gyűjteményéről (*Erdélyi Zsuzsanna varázslatai*), vagy Tűz Tamás és Fáy Ferenc Keresztút-költészetéről (*Mi lesz harmadnapon!*), a karácsonyló versek csillagfényéről (*Üdvöz-lég, titkos Eljövő!*), katolikus líránk bérceiről („*Arannyal s égi késsel*”), végül a teljesség felé nyúlva: a magyar művészet egészét átható szakralitásról (*Valaki jár a fák hegyén*). Mintegy átvezetesként a következő egységhez, két medália is helyet kapott itt: a szép és igaz szavú Móricz, a szellem szolgálatosa (*Móricz-kard*), és az erkölcsével földalatti Napként is világitó Szerb Antal (*Élő fáklya – Szerb Antal*) arcképe.

A *Lét és nemlét* darabjaival – az ellobbanó étellel szemben a mű öröklétét is megidéző cím a Keszei István pályaképét áttekintő dolgozatéból rövidült – ugyancsak eltávozott jelesek babérjait gyarapítja a szerző, hiszen az elemzés, az odafordulás és a beválogatás gesztusa is már magában értékítélet, Szakolczay Lajos minőség iránti elkötelezettségét tükrözi. A gazdag és szerteágazó Márai-oeuvre mellett (*A világlátás és gondolkodásmód eleganciája*) a „természet katedrálisa előtt térdeplő” Áprily Visegrád-imádata (*Egy költészet kilátója*), Illyés szerelmi lírája (*A megfordított vánkos*), a „tündéri” Nemes Nagy Ágnes esszéi („*Rács és világúr, ég és bilincs*”) és az „evangéliumi költő”, Nagy Gáspár poézise (*A hit kozmosza – Föld – Biblia – Szabadság*) nyer esszéi által rangjához illő megbecsülést. De figyelme éppúgy kiterjed a Kárpát-haza kincseit ugyancsak jelentősen gazdagító, anyaországi Szécsi Margit prózájára (*A lét boldogsága*) és Marsall László pályakezdésére (*A mély lélegzet csak álom?*), mint a vajdasági Herceg János verseire (*Ne féljetelek!*) és Hornyik Miklós álomi sétáira (*Úriember sétapálcával*), vagy az erdélyi (származású) Páskándi Géza abszurd humorára (*Páskándi Géza játéka*), Sütő András szimbólumvilágára (*A történelem (a mítosz) mint metafora*) és az ugyancsak áttelepült Kolozsvári Papp László posztumusz regényére, *A diák utolsó történetére (A szerelem gyönyöre és korbácsütései)*. Sőt, behatóan foglalkozik a nyugati magyar irodalom kiváló képviselőivel: a Londonba szakadt Határ Győzővel („*A nincsig-seholsincsben*”), a Nemzetőrt szerkesztő, Münchenben élt Tollas Tiborral (*Több az ország, mint a vert sereg*), a párizsi emigráns Keszei Istvánnal („*Lét és nemlét forgóajtájában*”) és a New Yorkban (is) kiadót alapító Püski Sándorral (*Könyves sors – magyar sors*) is. Utóbbiak beemelése a vizsgált körbe azért is különösen fontos, mert az illyési sípnek ezt az ágát fenyegeti leginkább az eltűnés veszélye, a kapcsolódó írások így, amellet, hogy emléket állítanak az utolsók közül való mohikánoknak, talán a még munkálkodókra is nagyobb fényt irányozhatnak. Mindez persze éppúgy sajnálatosan igaz a vajdasági (s a velük együtt a délvidéki sípot alkotó – sokkal nehezebb helyzetű – horvátországi és szlovéniai magyar irodalomra) és az itt nem, de a következő egységben szereplő kárpátaljai és felvidéki literatúra esetében is. S ami a legfontosabb: a *Lét és nemlét*-pantheon szoboralakjai életművének recepciója is komolyan bővül, gyarapodik Szakolczay Lajos nem egyszer hiánypótló dolgozatainak köszönhetően.

A *Rorunk farsangja* alkotótársak utóbbi köteteire, hangsúlyos pályaszakaszaira, lokális műhelyek teljesítményeire koncentrálnak. Annak a bizonyos „másik” magyar literatúrának mindmennyi értékére, melyeket – ha egyáltalán – sohasem önmagukban, hanem valamihez képest ítélnék meg, vagy ha igen, eleve értéktelennek, korszerűtlennek, divatjamúltnak bélyegeznek a fősodor irodalmi megmondóemberei. A miértről így ír a szerző – némi malíciával –, a tenger-moraj szavával amazok csermely-locsogását egymagában elnyomó nemzeti kolosszus, Csoóri újabb verskönyveit elemző szövege (*A „Hattyúkkal ágyútűzben” - től a „Futás a ködben” - ig*) élén: „A kortárs magyar líra ’élcsapata’ legalábbis, ha a friss fejleményeket vesszük, a koráramlat: az abszurdot és groteszket nyelvi meg-hökkentéssel tovább ’fricskázó’, okos, filozofikus, hűvös, ám designszerűségében csillogó (olykor nyelvrontó?) *abrakadabra* foglya. Az a korszerű, aki ebben a modernnek vélt?, modernnek színelte? szerepben tetszeleg. Aki nem avatkozik a haza, a politika (vagy ha igen, annak csak egyik oldalát fújó) dolgaiba.

A költő sok mindenről beszélhet, önmagára és a világra is ’reflektálhat’ (ha ügyes, az ’elváráshorizontot’ sosem figyelmen kívül hagyva), de csupán akkor lesz *befutó*: bizonyos jó-rossz kánon tagja-elfogadottja, ha ettől-attól elhatárolódik. Ha a magyarság ügyeiről, történelmünkéről, Trianonról, a közösséget szolgáló közjóról stb. akar szólni, azt lehetőleg *kupléhangon*, az orfeum bódulatában tegye. Kívülállóként. Mert nép, nemzet, erkölcs, honszeretet, család, boldogság, férfi és nő közötti szerelem mind-mind avított kacsat, a költészet lomtárában a helye.”

A Csoóri-kozmosz utóbb keletkezett csillagrendszerének feltérképezésével Szakolczay Lajos könnyedén és elegánsan teszi mindezt nevetségessé, sőt a költő besúgóit számba vevő kötetet (Kiszely Gábor: *Szellem a cėlkeresztben*) vizsgáló, (joggal) meglehetősen kritikus hangú írásának végén támadásba megy át: „Aki nyitott szemmel forgatja a könyvet, arra is hamar rájön, hogy Csoóri Sándor manapság miért is – honnan és kik által – támadtatik olyannyira gőzerővel.”

A továbbiakban is magasan tartja a léceket, hiszen a „költészet lomtárából” olyan kincseket emel ki, mint a (szintén „korszerűtlen”, hiszen férfi-női) szexualitás „lobogó dalnoka”, Tornai József *Drága nyelvem, zöld lebegés örülete* kötete (*Az idő lucskos barlangjában*), Kalász Márton újra kiadott, önéletrajzi fogantatású regénye, a *Téli bárány* („Nyugszol-e vaj idegen földben”), Czigány György újabb verseskönyve, a *Mézet ont az ég* (*A teremtés misztériuma*), Ágh István „öngyötrő ’semmi’-keresésének” lenyomata, a *Hívás valahonnan* (*Halálvirradatban*), Vári Fábián László *Jég és korbácsa* (*Halálverbunk dobjai szólnak*), vagy a Kilencek tagjai: Kiss Benedek (*Utak keresztje – A lét kozmosza*) és Kovács István (*A gyermekkor tündöklete – Poétikus önéletrajzi regény*) egy-egy, az alkotói pályán mérőföldkönek számító munkája. Mellettük, a 70., illetve 65. születési évforduló apropóján, köszöntő-jelleggel is, behatóan foglalkozik a szintén az *Elérhetetlen föld* köréhez tartozó Péntek Imrével (*Péntek Robinson szigetén*), valamint Döbrentei Kornél (*Száz mennyet félvállon*) költészetével. De nemcsak a nagy „bölcsé-nyekre” figyel: a feledés homályából napvilágra hozza a ma inkább művészettörténészként ismert Wehner Tibor „léleklevelezőlapjait” is (*Apróhirdetés-szerű léteesszenciák*).

A helyi kötődés, a lokálpatrióta elkötelezettség szép példáiként három antológiát is vizsgál: a címében telitalálat (Ady nevét rejtő), ám minőségében az előd *A Holnap* színvonalától messze elmaradó, nagyváradi *Váradykot*; a város emblematikus pontjai, idilljei mellett a magyarság, az ember sorsát fókuszpontba állító kolozsvári „szerelmes földrajzot” (*Szent kövek, szent tanítás – 111 vers Kolozsvárról*); és a dunaszerdahelyi Vámbéry Polgári Társulás – egyébként évente megjelenő – 2008-as, vegyes műfajú és tartalmú gyűjteményét (*Eklektika mint körkép*). Az ezekről a kiadványokról írtak kötet korpuszába illesztése azért is fontos, mert azok nemcsak a határon túli alkotók megjelenési fórumai (s illetően különösen megbecsülésre érdemesek), nemcsak, az egyes szerzők teljesítményén túl, a lokális műhelymunka eredményeiről adnak számot (mint például a felvidéki válogatás), de e vidéki „bástyák” pozícióit is megerősítik – ellensúlyozva a Budapest-központúságot – az egyetemes magyar irodalom térképén.

Teljessé téve kitekintése széles spektrumát, két irodalomtudós-kritikus utóbbi munkáit is elemzi Szakolczay Lajos. Rendkívül szimpatikus elismerő hangja, mellyel a szép és nemes cél minél teljesebb megvalósításában, a közös törekvésben, nemzeti literatúránk szolgálatában sorsosai: Alföldy Jenő (*Halandó kézzel halhatatlanul*) és Vasy Géza (*Versvilág*) tevékenységét méltatja, könyveiről szól. Kiemeli előbbi biztos kezű, szakszerű útmutatását, mellyel az Illyés-líra világában kalauzolja az olvasókat (az értőket éppúgy, mint a „kakasülőn lévőket”), utóbbiról és művéről pedig ekként ír: „Az elemző mikroszkópja alatt versmódzatok, lírasíkok, nagy és még nagyobb versek erősítik egymást – minő szépséggel teli kanyarokat rejt a Fazekas Mihálytól Nagy Gáspárig húzódó, a természet forradalmától a társadalom forradalmáig eljutó vonulat –, és ebben az önszólító líraválasztásban a pedagógus-irodalomtörténész (pedagógiai) ethoszán kívül nyilván nagy szerepet játszott a személyes ízlésvilág is. Ám Vasy Géza ’verskeresése’ több mint a megszokott kánont (kánonokat) fölülíró – kiegyenesítő! – gesztus, egy mélységesen vallott, értékeiben kikezdetetlen értékangor – ajánlat-e az ajánlat, ha süket fülekre talál – tudatosítása.”

Az irodalom terrénumáról a „testvérműzsák” irányába lép a *Kitekintés* egység. A szerző kiváló esztétikai érzékét, egyben képzőművészeti elkötelezettségét, és a könyv-művet komplex egészként, a textus értékén túl, külbeccében sem pusztán dolognak, hanem megformáltságában műalkotásnak tekintő szemléletét is igazolja a *Szívárványos az ég alja* című esszé, melyben az erdélyi magyar könyvművészet és -grafika történetét vázolja és jeleseit állítja elénk, a Kántor Lajos szerkesztésében megjelent *Könyv, grafika – Könyvművészet Erdélyben (1919-2011)* gyűjtemény alapján. Szöveg és kísérő ábrázolás kapcsolatát, megfeleléseit és ennek nehézségeit példázza a Cartaphilus Könyvkiadó Illusztrált klasszikusok sorozatának három darabját (József Attila: *Szabad ötletek jegyzéke*, Francois Villon *balladái*, Alfred Jarry: *Két Übű-dráma*) vizsgáló *Látomásos vonalháló – önkifejező arc*. S ahogy Wehner Tibor kisprózáira, (írói és szobrászi) életművének bemutatásával Kós Károly fia, Kós András művészetére is nagyobb figyelmet próbál irányozni (*A szobor mint a lét talapzata*). Ám munkáit

bizonyosan könnyebb lenne beemelni a köztudatba, ha közülük illusztrációként legalább néhány szerepelne a kötetben, s hasonló a helyzet *Az „értelmező” homálytól a mítoszi kiteljesedésig* hét festő-nő-portréja, művészeti miniesszéje esetében is, ott ráadásul az sem derül ki, miért pont rájuk esett Szakolczay Lajos választása (az apropó talán egy közös kiállítás lehetett). Bár a figyelemfelhívás önmagában is értékelendő, a világháló pedig lehetőséget teremt az alkotások megtekintésére is, így fellelhető ott a Münchenben élő Simonyi Emő – a hetek egyike – a kötet fedelét díszítő képe is. Az illusztrált *Übű*-kiadásról írtak jó átkötést képeznek a szerző színházi érdeklődését tükröző három, közreadott kritika felé. A Nemzeti *Farsang* előadása kapcsán Caragiale drámanyelve átültetésének és az általa megjelenített világ színpadra teremtésének eredendő nehézségeit jelöli meg a félsiker okaként (*Balkáni tyúkudvar*), éppen azt, amit az Evangéliumi Színház Márai-bemutatójában (*Márai temploma*), illetve az Operaház *Figaro házassága* produkciójában éreynként említ. Az utóbbiról szóló *Poétikus Mozart – poétikus évadkezdést* így zárja, írása címéhez is igazodva: „Költészet szólt itt nyugodt folyamú ’álomhangszereken’, hiszen a Teremtő által így rendeltetett.”

A kötet végére két személyesebb jellegű szöveg került. *Az olimpiák olimpiája?* a korábbi eredményeket számba vevő, sporttörténeti alapozású, mégis szubjektív töprengés a magyar csapat londoni olimpiai esélyeit illetően. (Lehet valami a zalaiak genetikai anyagában, hiszen N. Pál József hasonló megszállottja a sportnak, nem beszélve két másik, megyei születésű József Attila-díjas: Szabó István és Szálinger Balázs ZTE-rajongásáról.) Szakolczay Lajos a válogatottságot lemondó (azóta visszatért, sőt hazaigazolt) Nagy László – egy humoros tus: „ha Juhász Ferencként lehet valaki (bukott) politikus, Nagy Lászlóként miért ne lehetne kézilabdás?” – példájából kiindulva jut el a sport erkölcsi vetületéig, a haza, a nemzet szolgálatának, mint morális imperatívuszhoz, fontosságáig. A magyar csapat jobbik felében bizakodó jóslata végül is bevált – úgy tűnik, nemcsak a költők, az irodalomtörténészek-kritikusok is a jövőbe látnak –, hiszen 8 arany-, 4 ezüst- és 6 bronzéremmel az előkelő 9. helyen végeztünk az országok nem hivatalos rangsorában.

Végül a *Magamban bíztam...*-mal hetvenéves önmagát köszönti a szerző. Pályája, eddigi életútja fontosabb állomásainak felvillantása mellett, egyfajta alkotói hitvallásként, így fogja össze e nagy és szép hivatás, a magyar szó, a magyar kultúra szolgálatának lényegét: „Én is azt próbáltam egész életemben: építeni!

Dacolva az idővel, a sorssal, a nehézségekkel, a szegénységgel, a besúgókkal. Az egyetemes magyarság olyan kincs, amelyet szolgálni több, mint gyönyörűség – kitüntetés.

Van tíz-egynéhány könyvem, amelyben ott az életem. Még be se kell hunynom a szememet, hogy lássam: az illyési rozsvetésben – Tamási Áron is szórta a szemeket – Kós Károly mellett Sütő András baktat, s követi őket Cs. Szabó László, Mikó Imre, Jékely Zoltán, Kormos István. Faludy György pedig úgy fújja a furulyáját, mintha fölébreszthető volna a korán öngyilkossá lett Szilágyi Domokos – 1976-ban a Házsongárdban vállunkon vittük a koporsóját –, és életre kapna a zseniális színházrendező Harag György, vagy az ugyancsak korán elment barátunk, Nagy Gáspár is.

(...)

Erőt, sajnálom az említetlenül hagyottakat, ők adnak.

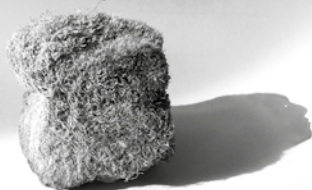
Tőlük boldog a nyaram, tőlük nem zimankós a telem.”

A 2000-es évek írásainak legjavát közreadó *Valóságlátomás* – társai mellett – ércnél maradandóbban hirdeti mindezt.

(*Nap Kiadó, 2014*)

Péntek Imre

EMLÉK PRÓBA

MAGYAR
NAPLO

Bakonyi István

Péntek Imre *Emlékpróbája*

Azt olvasom Péntek Imréről a Wikipédián, hogy „nevetségessé teszi a tradicionális költőszerepet”. Egyébként József Attila nyomán, akinek groteszk-filozofikus versei hatottak rá.

Nem egészen értem ezt a nevetségessé tevést. Persze egyértelmű, hogy a Petőfi-féle magatartás, a „néppel tűzön-vízen át”-féle szerep a XX-XXI. században már a múlté, ám a közéletiség új formái elől aligha van menekvés. Azt is tudhatjuk, hogy a Péntek számára oly fontos avantgárd gyökerekhez is hozzátartozik, hogy a pl. a Magyar Műhelyhez vonzódó költők nem hittek ebben a közéletiségben, miként ezt jól mutatja ki G. Komoróczy Emőke is, nemrég megjelent, Petőcz Andrásról szóló monográfiájában. Ám itt egy kissé más a helyzet, hiszen a Péntek Imre megteremtette szintézis különbözik az előbbiektől. Arról nem is szólva, hogy a Kilencek felfogását is említhetjük, s ebben – ha szerzőnk útja jórészt el is különül társaiétól – azért nem söpörhetjük le a közéletiség útkeresését.

Kilencedik verseskötete, az *Emlékpróba* is erről győzi meg az olvasót. Folytatva eddigi útját, ám új színekkel gazdagítva azt. Valódi emléképróákkal, a múlt sajátos feltérképezésével például. Felidézi pl. Zrínyit, Deák Ferencet, Mindszentyt, a két világháború közti korszakot, és megpróbálja újratemetni a múltat. Hogy jobban értse a jelent általa. Az avantgárd több szerzőjétől és hajdani kiáltványaitól eltérően, Péntek Imre hisz a folytonosságban, és nem próbálja semmissé tenni a múltat, s ha időnként „pofon is üti a közízlést”, ezt nem Majakovszkijék stílusában teszi.

A kötet versei három ciklusba rendeződtek: *Történelmi mező(ny)*, *Időrétegek*, *Nyűgös vendég*. Vannak átfedések: a ciklusokban időnként találunk olyan műveket is, amelyek a másikkban is ott lehetnének. A nyitóvers a *Zrínyi Miklós, költő és hadvezér monológja 1664 nyarán, Kanizsa sikertelen ostroma után*. Szó van itt a széthúzó magyarság büntetéséről, miközben a költő belebújik a jeles előd bőrébe. Nyelve és stílusa a tárgyhoz illő, és jelzi hangjának sokszínűségét. A magyar történelem és sors jellegzetes pillanatát örökíti meg. Zrínyi korában és máskor is így volt ez, bizony.

Jellemzi a kötetet a műfaji sokszínűség is. Helyenként prózára vált a költő, itt is, másutt is jókedvűen vagy éppen elkeseredve mesél, fordulatokban gazdagon. A *hetedik* c. írásban például a Princip-féle 1914-es merényletről, 100 évvel az első világháború

kitörése után. Van, ahol központozás nélküli szabadverset ír. Az idézett mű így fejeződik be: „Még nem ütötte el az óra a delet az áldozatokból kibuggyant a vér és / elöntötte egész Európát az ismert világot // A hetedik két golyója kioltotta a béke reményét amiben milliók / naivan hittek”. Nagyon élvezetes, és talán további munkákra is ösztönző, ahogy a *Pesti Napló* 30-as évekbeli világát teszi elevenné. A fotók nyomán idézi meg a korszakot. Akár lehetnének a kötetben fotók is, bár Péntek Imre szövegei képekben is igen erősek. Élvezetes és olvasmányos mesék ezek, remekül érzékeltetik a kor hangulatát, az élet pezsgését. Itt-ott persze fölbukkan az irónia is, ezzel is élénkítve a stílust, a nyelvezetet. Ízelítőül néhány sor a *Március* c. részből: „Prohászka Ottokár Szent István szobrát avatja, / feltűnő jelenség magabiztos alakja. / (Fontosnak tartják egynémely mai gyávák, / hogy emlékét folyvást meggyalázzák...)”.

És van itt drámai hangú megemlékezés Mindszenty Józsefről, pontosabban *Isten foglya* címmel egy monológ a főpap szájába adva, az 1948-as letartóztatás előtt és után. Mélyen átélhető, katartikus hatású mű ez, szép befejezéssel: „Pásztor, nyáj nélkül, így halok meg, / nincs ennél fájdalom nagyobb, / de zárhatnak engem bárhová – / Uram, a te foglyod vagyok.” És persze a mindig visszatérő téma, az 50-es évek világa is új verseket hoz a felszínre ezen a költői pályán, most éppen *Gyerekkori képeken*. Őszintén és pimaszul. Hosszabb szabadversei (vagy lírával átíratott prózái?) közé tömörebb lírai darabokat is beszerkesztett, a meghittségtől a groteszkig. Ám nemcsak a régmúlt, de a közelmúlt és a jelen emlékpróbáit is megtaláljuk. A vitriol sem hiánycikk nála... Ott is, ahol költői eszközökben szerényebb a szöveg, pl. a nyolcvanas éveket megidézendő. Valami „anti-nostradamus-i” hanggal, élénken és lendületesen. Vagy éppen az ironikus-gúnyos szonett, a *dikta-túránk* eszközeivel. A tőle megszokott szójátékok is „ülnek” és szórakoztatnak. Azt is eléri a költő ezáltal, hogy hozzá hasonlóan az olvasó is felül tud emelkedni a bemutatott visszásságokon.

Persze nincs szó mindig sorskérdésekről. Hiszen a rugós és vagy a nejlonszatyor aligha sorolható ide. Ám a jó költő számára nincs akadály: a leglényegtelenebb dolgokat is műbe tudja emelni, és tud róluk érvényesen szólni. Ama bizonyos szatyrot dicsérő írása egyfajta mai „képtelen természetrajz”, Nagy Lajos után szabadon. S ezek a pillanatok egyáltalán nem szorítják vissza a fontosabb dolgok számbavételét, többek között a rendszerváltást megelőző idők vagy éppen a változás rajzait. Pl. egy pártmunkásból lett bankvezér tanulságos történetét. Vagy éppen a költőtárs és barát, a Svájcban élt és halt Major-Zala Lajos alakjának felmutatását. Hasonlóképpen emelkedett a Seuso-kincsek mártírjának, Sümegh József emlékének szánt *Üzenet a múltból Pannóniába* c. mű. A gyalázatos gyilkosságról, amit a hatalom jó ideig öngyilkosságnak álcázott. Hősünk azóta az égi ünnepek részese az égi provinciában. És a lezárás: „Hazatért az, ami a miénk, e földhöz tartozik!”

Tehát elmondhatjuk, hogy sok húron játszik és zenél a költő. A *Nyúgös vendég* c. ciklus pedig lírailag a legerősebb része a kötetnek. Önvizsgálatról, önismeretről és öniróniáról is szólnak a versek, a szonettek. Meg az újabb és újabb stációk termékenyítő hatásairól. Itt természetesen nem a mese uralkodik, hanem a pontos és érzékletes líraiság, a feszes forma tisztelete. A számadás és a részösszegzés ideje jött el Péntek Imre pályáján, és ebben a bölcsesség sem hiányzó láncszem. Tovább él jellegzetes, egyéni hangja, és mindezt termékenyíti újabb színekkel. Kötetzáró szonettje, a *Nyúgös vendég* mintha Kosztolányi *Hajnali részegségére* felelne, hiszen ott is a vendéglét az egyik fő erő. Itt így szól Péntek: „Uram, időm lassan lejár, / kiért, miért is könyörögjek, / én, a halandó, az öröknek, / romló esélyem falainál...” Mit is mondhatunk erre? Talán azt, hogy maradj még, Imre!

(*Magyar Napló Kiadó, 2015*)

Frimmel Gyula: Reneszánsz fénykép – 2014

Kelemen Lajos

Közelebb a rózsához!

• László Noémi *föld* című kötetéről

1. Minden költő külön, személyileg éli meg, s kikerülhetetlenül megéli (ha önmaga széles érzelmű kikiáltójaként lép fel, pláne) a szavak rendkívüli önjelét. Vagy a legfinomabb dolgok látását alátámasztó alakzatok, vagy elszabadult, korlátot nem ismerő banda. (László Noémi példának okáért mintha nem éppen finoman fogékony sodrásuk miatt sóhajtana. „Mindent hálóba fog, föltár a szót”, „Bármerre fordulok, szavakba ütközöm.”) És a szavak nőgatatják, hevítik a poétát, úgyszólván mindegyik eleve nagyszerű és teljes lélekképet ígér, önnön fontosságát szuggerálja, holott valójában egy szolidan hiteles belső rajznak is irtózatot küzdelem az ára.

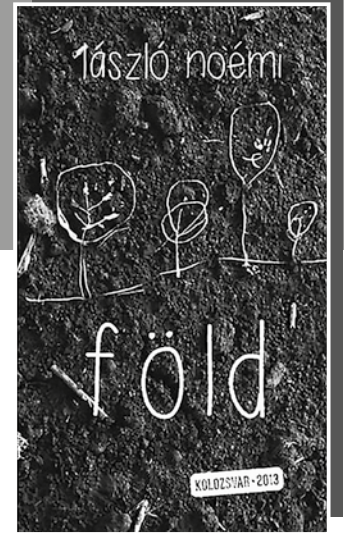
A világ gyorsan mozgó képeire először többnyire kínos automatizmus a válasz.

A szavak hajthatatlanságával tökéletesen tisztában lévő költő egész pályája hosszán ugyanazt keresi: szó és csend termékeny egyensúlyát.

Írásszinten, de csakis ezen a vonalon, igaza van a *föld* szerzőjének: „A teremtés választás dolga”. Hanem akkor karcolt, sebzett, folyton a föld és az éter közé kifeszülni akaró lelkének orátoraként mégis inkább érzésből engedi zúdulni szavait? A választás ugyanis sértetlen öntudatot feltételez. Márpedig a kedélyét sebtében váltogató, merőben ellentétes érzelmi cikázásokra hajlamos László Noémi nem tréfál; kis híja, hogy a *föld* kapujában agyon nem üti közönsége kíváncsiságát. Mindjárt kétszer is belerombol az olvasói kedvébe. „Zúduló álmom, sóvihar, halandzsa. / Végigrepedt az öntudat harangja.” Majd néhány sorral odébb: „...pusztát elöntő szikraóceán. / A tudat átzúdul saját magán.”. Különös nyitány!

Fölpukkasztott artisztikum ez? Vagy az olyannyira jeles női érzékenység realizmusa arat?

2. Mi jöhet ezután? Mi egyéb? „Ügyködhetsz: semmi lesz egészen” (*Csillag*). A semmi materialitása Lászlónál nem kőszá feltételezés (különben is: ha a semmi kifejezhető, ha közele legalább féltudatos, valamiképp, ugyebár, léteznie kell; végül is egy valóság keretében beszélünk róla, tehát nem kerekedhet e valóság fölé). A folyvást rotáló ürességgel dolgozni lehet: „A semmit jól lefedni semmivel.”. S a *föld* szerzőjének mi jut eszébe még az *Éterről*? Akik nem lelnek megnyugvást, sem bizonyosságot abban, amit a püthagoreusok ígértek, kapnak egy igazán gyalogjáró tanúságtételt: „Montblanc csúcán a hó s a jég hideg. / Hogy lánggra gyúljon, sosem éri meg.”. S kapnak továbbá még valamit („Mennyire áttetsző e lobogás. / A szembogár, hamu alatt parázs, / az idő lezárt szemhéja mögött / a havas hegyhátat lángba borítva / makacsul fordul önmagára vissza.”) – valamit, ami a zavaros művészi eszemen, vagy például egy sereg költő megmenté-

sére szolgálhat. Főleg, mióta a mindenáron való írásért dogma lett a kuszaság energiáira kötődni. De legalábbis: kegyeletgesztus régi korok, régi költői homályosságának. Igaz, mondott egyszer valamit Blake; ámde csodálatosan zavarba ejtő poézise, s hozzá a meggyőződés, hogy már születése előtt össze nem számítható évekig élt, egyedül az övé. Miként mondása is, miszerint versírás közben csupán ketten tudták, miről szólnak, mit jelentenek az egymás alá rótt sorok: a Jóisten és ő; kész műve értelmének és titkának viszont egyedül Isten a tudója. Mivel nem osztható, kár megpróbálni osztozni ezen az ördögös alapérzületen. Vagy amint Babits mondja a misztikus hevületű Blake-ről: „És mégis kert ez, és virágok nyílnak benne.”.

3. Ami azt illeti, virágokat László Noémi *földje* is terem. Áradnak, kavarnak a fogalmak, elvontságok. Nemegyszer a magasztos ars kimódolt, tanulható sémájára, sőt testetlenül. Innen, a fogalmak alig követhető, felhőkig vont ködéből visszazsánni a földre, ráadásul úgy, hogy most a költő alanyi mondanivalója egybeesik tárgyával, majdhogynem a földi egyszerűségekhez és múló aktualitásokhoz kötődő szerelem kizárólagosságával egyenértékűen vakmerő. László mindehhez bizonyos sztoicizmust is hozzáad. De hozzáad vagy sem, látjuk, tárgyai most vallják ki igazán végtelenségüket. Ha angol példáért nyúlunk megint, a *föld* szerzője Chestertonnal végre közös javakra talál. Ő, a vagabund konzervatív kötötte az orrunkra: *Minden számít – kivéve a Mindent*. Nem okvetlen muszáj idáig zsugorodnia a szemléletnek. (Persze, valójában szó sincs itt zsugorodásról. Épp ellenkezőleg!) A tárgyiasságnak ez a leszögezése a földi realitáshoz olyasféle processzus, amelyből László Noémi költészete csak gazdagodik. S egyszerre milyen bőkezűen szórja egyéni, lényeglátó képeit. Tessék, az *Édes-keserű dalból*: „Szoknyája szélébe akadt a hajnal. / Szoknyája szélén csüng a gyerekkor: / sugárzó, bűbajos alvóbaba, / prűszköl a felkavart, fényes portól, / fogózik hinta láncaiba.”. S megint egy konkrét tárgy testébe öltve, a *Tüskéből* két rész, amint László fantáziája már-már Vörösmarty képzetének méreteiig merészkedik. S anélkül, hogy hitelét vesztené: „leszáll a hold, és halálpontosan / magát a táj ütőérébe fúrja, // hogy kicsordul az összes földi szín, / föltorlódik a világ szélein (...) a józan ész majd valamit talál, / ami köré a világ összeáll, / ami alatt a világ összeroppan; // a józan ész majd valamit levág, / hogy változzon az összevisszaság – / és meghúzódik egy hideg sarokban.”. Nem baj! Miért is volna az, ha azután a költő annyira bátor, hogy saját emberiségének is igen kíméletlenül odaüt. Ezzel odaszó korunk (nem ok nélkül való) acél-dekadenciájának is. Hadd szóljon, ami keserű, a legkeserűbben, például a *Nélkülem* egy csüggedt, önvesztő paradoxonjára hangszerelve: „... kimondom, / hogy élni eszeveszett szerelem. / Ha nem velem.”.

4. Feltehetően hiába is próbálnánk egy kedves általánossággal biztatni László Noémit – buzdítanánk, hogy forduljon kicsit ki búskomorságából, félő, úgysem érne cél a hálás vallomás: mennyire okos, rendes, és mindenekelőtt mennyire érdekes, amikor egy költő a versről versírással ajándékoz meg bennünket. László Noémi a *Kirakat* szeretet-tematikájának belső jelentésébe szövö bele (utóvégre a líra generatív fogalma mégiscsak a szeretet), s mintegy párhuzam gyanánt ebből vezeti le, hogyan is fest a költészet, alapfogalma szerint kiöntve. (Hogy közben mért enged megint akkora előnyt a *semminek*, egyedül ő tudja.) „És ezt a semmit kell híven szeretni. / És ezt a semmit öltöztetjük át, / mint jobb sorsot megért próbababát, / újabb és újabb látványterv szerint, / de évről évre silányabb a szint, / pont, mint enyém most, éppen ennyire. / Bukunk a semmire.”

Amennyire a homályos és agyonvitatott történéseket követni tudjuk, a legeslegeső költő, a mágia mestere, alighanem összezárt szájjal mormoghatott, de mivel varázs érte, és roppant hit töltötte el, a felső erő megnyilatkozásának köszönhetően szemernyi kétsége sem volt, hogy ő az ő *magister dixit*, akit röpit a súlya: ő tudja, mi a költészet. „egyszerre szinte mindent fogna egybe” (*Őszi szonett-koszorú*).

5. És csakugyan: mi is a költészet? A lélek alászáll önmagába. Ebbe a félig ismerős, félig ismeretlen

tartományba. S ennek félködéből, mint valami fényttesteket ragadja le magának a szavakat. Ne lássuk e dolgot túlságosan misztikusan! Mert e leragadott szavak önmagukban jóformán semmit sem érnek. Csak ha sajátos viszonyba kerülnek egymással, s e viszony révén új értelmet nyernek, hangjuk akkor lesz a költészet hangja. A lélek alászállását eleve bizonyos hangulat, egyéni attitűd kíséri. A nagy tragikus költők alászállása nem nélkülözi a heroizmust, ahogy lelkük hangjából sem hiányzik a pátosz. A *föld* versei kétségkívül tragikus költészet (itt-ott némi becsempészett fanyar ízzel). De még az sem istenkísértés, ha a preromantika sírköltészete jut eszünkbe e líráról. („csak a halál tudatában / lépek”, „Hiába támad benne gondolat, / ha elzuhan s a föld alatt ragad.”, „Megint szétestem.”) Hull, hull az enyészet zápora, az ember kapja-veszi. És nem szabadul a gondolattól, hogy ez az enyészet-áradat itt nincs kifejezve. Hanem csupáncsak kimondva.

6. Az igazán érdemes költőket mindig nagy tárgyak felé vonzotta valami. De akármit jelentsen is, e vonzalom s hajlam okán nem valami verbális *techné*-ről van szó. Sokkal inkább a költészet hét lakat alatt őrzött titkáról. László Noémi azt írja egy helyütt: „A világ, ez a távoli rózsá”. Szikár, különös ítélet, amelyben távolság van, értéktudat és fiatalosság. Nem érne-e meg egy próbát egészen közel merészkedni ehhez a rózsához?

(*Sétatér Kulturális Egyesület, Kolozsvár, 2013*)

Enteriőr az Osztrák biedermeier festők kiállításáról, a balatonfüredi Vaszary-villa tárlatán

Csik Veronika

Végtelenben a végest, végesben a végtelent?

• Bubits Tünde *Hollókék* című kötetéről

Egy újonnan megjelent könyvről írni mindig kihívást jelent, különösen akkor, ha első kötetes szerző könyvéről van szó. Ilyenkor a mű saját életműben való elhelyezésére, az író korábbi műveivel való összevetésre nincs mód. Bubits Tünde zalaegerszegi író, irodalom és ének-zene szakos tanár (a 2015. évi zalaegerszegi Ünnepi Könyvhéten bemutatott) *Hollókék* című, magyar és angol nyelvű kötete, mindezek mellett olvasóként és irodalommal foglalkozó emberként is nagy feladat elé állított.

A kisregény annak ellenére, hogy a kultúrkörünkben jól ismert motívumokat (rózsa, a sors fonala, Párkák) és témákat (szerelem-szeretet-gyűlölet, élet és pusztítás, sors és sorsalakítás) használ, összetett és többretegű írás, melyet családregegyként, fantasyként és mitikus szövegek összességéként is olvashatunk. Műfaját tekintve leginkább felnőtteknek szánt mese-regény, lírai, szentencia-szerű betétekkel, de ugyanúgy nevezhető fantasy-mesének is, az író által megteremtett különleges atmoszférájú világ miatt. A populáris irodalomban különösen nagy népszerűségnek örvendő műfaj a klasszikus irodalmi kánon felől nézve még mindig marginális helyet foglal el. Tolkien *A Gyűrűk Ura* trilógiája volt a legfontosabb mérföldkő a fantasy mint szépirodalmi műfaj kanonizációjában, annak ellenére, hogy irodalmi előképei már a huszadik század előtt is megjelentek.

Bubits Tünde műve egy titkokkal és szenvedéllyel teli világba kalauzol bennünket. „A sziget lomha mozgással követte a hajnalt. Nem önszántából. Fekete fénynyelők cipelték a rétek fölött, a hegyek fölött, az örök idő felé. Semmi más nem volt. Csak örök hajnal. Ennyi fényt bírtak el, s ennyi fény kellett örök életükhöz. Sejtelmes félhomály.” A címben szereplő, a szigeten lakó fiú nevét egy hollókék színű rózsáról kapta, mely egyben eredetmondájának az alapja is. „Hollókék: egy rózsakertész leszármazottjának tudhatta magát. Amaz kísérletező kedvében újabb és újabb fajtákat nemesített, a legsikerültebb a hollókék rózsa volt a gyönyörök illatával és színével.” Boldizsár Ildikó mesekutató *Rózsák a tündérmesékben*¹ című tanulmányában a rózsa sokrétű szimbolikájára hoz példákat a különböző mesékből. Mint kifejti: a növény általában a titkot, titokzatosságot, szerelmet, örömet, szépséget és a vonzalmat szimbolizálja. Jelenthet azonban gyűlöletet, taszítást, romlottságot és fájdalmat is. Bubits Tünde kötetét a rózsa motívumának különböző

¹ <http://esolap.hu/archive/entryView/672>

aspektusai mind-mind átszövik. Hollókék származása önmagában a *nagy titkot* szimbolizálja, de a címadás megtévesztő, a szövevényes cselekményben a karakteresebb női szereplők mellett ő csak mellékszereplő, aki az időtlenséget, az örök tétlenséget és várakozást testesíti meg. Nagyapja, a sziget katakombáiba száműzött kertészkirály összetettebb karakter, ő már átélte mindazt, amiről unokája csak álmodozik. Megélte a nagy, szenvedélyes szerelmet és elvesztésének fájdalmát. Az ő esetében a rózsza a szerelem és a paradicsomi boldogság motívumaként jelenik meg. „A pár hónap édenné változtatta a halottak birodalmát: a férfi sziporkázó ötletei varázskertté tették. Fényvirágok nyíltak mindenféle, játékos, pazar pompával, színekkel.” A mozaikszerűen felépített történet másik eseményszálán egy ikerpár története rajzolódik ki. A Jég és lánytestvére, Ég közti kapcsolat egyszerre nyomasztó és baljóslatú. A fiú természetellenes rajongása testvére iránt előrevetíti mindazt a pusztulást, amit az őrjöngő és vak bosszúvágy okozhat, ami megpecsételi az egész sziget sorsát is. Jég esetében a rózsza erőszakos, fájdalmat és sebeket ejtő aspektusa érvényesül. A párhuzamos szálon futó események metszéspontját a két központi szereplő, Tűnőfény (Ég unokája) és Lacrimosa (a kertészkirály szerelemgyereke) találkozása adja. Mindkét nőt a honvágy, a kirekesztettség és a megvetettség érzése kínozza. Míg a negyedrészt ember Tűnőfényt az a vágy hajtja, hogy eljusson az álmaiban látott örök hajnal szigetére, addig Lacrimosa saját múltja és lelkiismerete elől menekül. Tragédiájuk ironikus módon az, hogy az időtlen szigetre már későn érkeznek, nem tudják megmenteni sem a szigetet, sem az őket váró Rózsaapát és Hollókéket. „A két férfi a szerelem gondolatába kapaszkodott: az egyik a megélt, a hajdanvolt érzés felé kúszott, a másik a meg nem élt, elképzelt ideába, hátha ideér, megmenti Tűnőfényt, hiszen ez volt az ígéret. A romlatlan testek romlani kezdtek, a várakozás pedig a végtelenbe foszlott. (...) Az ideérkező két nő döntött, legyen minden a tűzé.”

Bubits Tünde története nem adja könnyen magát, ahhoz sűrű és a bonyolult cselekményszálak csak lassan, többszörös újraolvasás után rajzolódni kezdnek ki. Mindezek mellett az író a lineáris történetmondás helyett, az időrendet figyelmen kívül hagyó szövegegységekkel és az ezeket megszakító lírai betétekkel, mozaikszerűen építi fel a cselekményt. Ezzel együtt, a szöveg rövid, tömör mondatokból építkezik, és gyakori a szöveghelyek hiánya is, nagyobb teret adva az olvasói képzeletnek. A korábban említett, az egész kisregényen végigvonuló rózsza-motívum mellett az idő, az időtlenség, az élet örökös körforgása is központi elemként fordul elő. Bubits Tünde fantasy-meséje olvasásakor éppen az az izgalmas, hogy amíg a kapcsolódási pontokat keressük az egyes fejezetek között, addig súlyosabb jelentéstartalmak is értelmet nyernek, mint például a kitaláltság érzése. Lacrimosa és Tűnőfény a gyökereiket és származásuk titkát keresik, Jeget – miután embertelen kínokat vállal, hogy Ég nyomára bukkanjon – kitalálja a közösség. Bubits Tünde kötete a népszerű műfaj ellenére nem akar széles olvasó közönséghez szólani, közismert motívumokkal átszótt, rétegelt magánmitológiát alkotott. A kötet kapcsán mindenképp meg kell említeni Németh Miklós grafikusművész igényes, a szöveggel szoros egységet alkotó illusztrációit is.

(*Pannon Tükör Könyvek, 2015*)

TOP-HATS AND RINGLETS

AUSTRIAN BIEDERMEIER PAINTINGS
FROM THE MUSEUM OF FINE ARTS

2015.06.13. –
2017.12.31.

Vaszary Galéria
www.vaszaryvilla.hu

Benedek Katalin

Kedély, nyugalom

● Osztrák biedermeier festők művei a balatonfüredi Vaszary-villa tárlatán

Balatonfüredet múltja, kultúrtörténete szinte predestinálja a biedermeier lelkület befogadására. A sajátos helyi szellemnek köszönhetően a császárváros divatos festőinek arc- és tájképei, csendéletei hiteles helyre kerültek a Vaszary-villában. Kissé visszatekintve, eszünkbe jut Kazinczy Ferenc tanácsa, aki a korszak küszöbén a bécsi arcképfestőkhöz küldte a magyarokat. Balatonfüred a reformkori Magyarország egyik szellemi fővárosa. Ezt a levegőt árasztják épületei, melyeknek falai mögül halkán kiszüremlik, Krúdy Gyulát idézve: „a múlt idők átélt regénye.” És erről a világról beszél nekünk Melocco Miklós 21. századi Deák-émlékművének főszereplője. A tóparti ligetbe invitál bennünket a politikus. A kerti padon ülve hallgathatnánk őt, amint íróasztala mögött ülve társalogni hív. Hiszen Deák Ferenc ide járt gyógyulni, barátaival, eszme társaival szívesen időzött a Balaton partján. 2004-ben a szoborkompozíció szakmai zsűrije az emlékmű felállításához a legmegfelelőbb helyet kereste, ahonnan a Haza Bölcsé szólhat vendégeihez és az arra sétáló emberekhez. Végül azt a véleményt alakítottuk ki, hogy Melocco Miklós különleges műve nem kerülhet máshova, mint az Állami Szívkórház szomszédságában lévő kis parkba. A művész ide álmodta, tervezte és kivitelezte alkotását.

Cylinder és lokni címmel a Szépművészeti Múzeum egyik legnépszerűbb műtárgy-együtteséből, mintegy ötven műalkotást felölelő reprezentatív tárlatot láthatunk. A biedermeier stílus talán legmagasabb megnyilvánulási formája a bútórész- és enteriőr művészet. Ugyanakkor a korszak festészetének sajátos jellemvonása a valóság megfigyelésén alapuló tárgyyszerű ábrázolás, az egyszerűség, mértékletesség és meghittség. Pedig a kifinomult polgári világ idejében is jelentek ellentétek, feszültségek. Gondoljunk például Metternich személyére.

A 19. század első felében, közepén divatosabbá váló korstílus kedvelt festészeti műfajai a realista portrék, táj-ábrázolások, a hétköznapi jeleneteket, a szegények világát békés empátiával megörökítő életképek, valamint az érzékletesen megfestett csendéletek. A sajátos osztrák kultúrára jellemző egyeztető irány keresése a képzőművészeti alkotások mélyén is ott rejlik.

A megtekinthető kollekción az időszak jellegzetes darabjaiból áll. Természetes jó néhány mű magyar vonatkozása. Példaként A. v. Pettenkofen Borsos Józsefet ábrázoló művét, J. M. Ranftl 1838-as árvízképét említem, de Szentgyörgyi Imre udvari tanácsos is modellt ült F. G. Waldmüllernek. A már fentebb megjelölt festészeti témák tagoltan jelennek meg a kiállítóteremben. Leg-

árnyaltabban a korabeli arisztokrácia és a polgári társadalmi rétegek képmásai. Élvonalbeli művészek (Fr.v. Amerling, J. N. Ender, Fr. Eybl, J. B. Reiter) portréi tanúskodnak a bécsi biedermeier igényes képzőművészeti ízléséről.

Hangsúlyosan foglalkozom a bécsi akadémia egyik fő alakjának, Fr. v. Amerlingnek Nákó grófnét megörökítő alkotásával. Nem csak művészi színvonala, de az egyéb érdekes kultúrhistoriai összefüggések okán is. A festő a magyar arisztokráta körökben népszerű volt. Tőle származik gr. Széchenyi István egyik igen kvalitásos egészalakos portréja. Az angol festészetből átvett virtuóz ecsetkezelése, választékos, részletezően gazdag és gondos előadásmódja kiemelik őt kortársai közül. Munkáin a hiteles vonások megrajzolása

mellett az egyéniség sugárzó érzékeltetésével is kitűnt. Gr. Nákó Kálmánné a kor magyar művelődéstörténetének egyik figyelemre méltó nőalakja, akinek szalonját neves művészek látogatják. Zenei tehetsége feltűnést kelt a fővárosban, amikor a Nemzeti Színház egy ünnepi előadásán magyar dalokat zongorázik. A grófné zongorajátékát Liszt Ferenc is hallgatja, majd megjegyzi: „Ezt én is el tudom játszani, de így nem.” Amerling tanítványának és modelljének leánykori neve: Gyertyánffy Berta, egy temesvári örmény gyökerű család leszármazottja. A művész, az emberábrázolás mestere igen érzékletesen adja vissza a különleges szépségű asszony karakterét, örmény eredetű arcvonásait. Ám Nákó Berta (művésznév) nő létére komoly sikereket ért el,

Johan Mathias Ranftl:
Az 1838-as pesti árvíz,
1839

mint portréfestő. Két művét a Magyar Nemzeti Galéria őrzi.

A kiállítás önálló egysége a J. Danhauser festőművész és Pyrker János velencei pátriárka, majd egri püspök és műgyűjtő együttműködő szellemi kapcsolata. A tehetséges fiatal festő éveken át dolgozott a pátriárka és az érsek udvari festőjeként. Az egyházfő a felállítandó Nemzeti Múzeum javára adományozott, több száz darabból álló képgyűjteményével is művelődéstörténetünk megbecsült alakja. Hozzá tehetjük, hogy később ezt az adományt mintegy ötven képpel kiegészítette, amelyek az 1906-ban a Szépművészeti Múzeum alapgyűjteményének fontos darabjaivá váltak. Az érsek írói munkásságáról elsősorban két eposza, a „Tunisiás” és a „Rudolfias” alapján szólhatunk. Danhauser történeti képek sorozatán elevenítette meg a Rudolfias-témát. Tíz évet dolgozott rajta. A Habsburg Rudolf, Ottokár és Wallstein körül zajló események megjelenítése

magán viseli még a romantika rekvizitumait. Az élményszerűen megfestett eposz Danhauser több forrásból táplálkozó alkotói tevékenységére is rávilágít. Később ugyanis, vérbeli biedermeier művészként humorral eltalált zsánerképek kerültek vásznaira.

Bepillantathatunk az életképek világába is, többek között F. G. Waldmüller és Fr. Gauermann ecsetje nyomán. A tájfestést A. v. Pettenkofen *Szolnoki vására* képviseli hitelesen. R.v. Alt a veduta festés mestere. Finoman alkalmazott akvarell technikájú, világos szerkezetű városrészletével jegyzi magát a bemutatott művészek sorában.

A zűrzavaros 21. században a biedermeier ismét hódít, mi több: fölértékelődött. Sietünk, kapkodunk. Szükségünk van a bensőségességgel átítatott komfortérzésre. Lehet, mindez csupán illúzió. Vagy talán az idős Ferenc József császár mondott igazat? „A régi szép idők, úgy látszik, újra visszatérnek.”

Enteriőr a kiállításról Johan Nepomuk Ender: Halászfíú című munkájával (1825)

Ferdinand Georg Waldmüller: Koldusfiú -1863

Arató Antal

„Isten éltesse, drága Manna ...”

Kő Pál kisbronz kapcsán

Kő Pál kisplasztikája

Tíz éve, 92 éves korában hunyt el Supka Magdolna Széchenyi-díjas művészettörténész. (A Manna becenevet testvérétől kapta, aki kisgyermekként nem tudta jól kiejteni a nevét, aztán így öröklődött tovább.) Életében rendkívül sokat tett – nem egyszer kíméletlenül hadakozva – azoknak a művészeknek az elismertetéséért, elfogadtatásáért, akiket a hivatalosnak vélt művészetkritika elutasított. Lett légyenek azok kortársai vagy régebbi alkotók. 1999-ben, a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje kitüntetését kapta, többek között – mint az indoklásban olvashatjuk – „a korábban csaknem elfelejtett, ma már nemzetközileg elismert művészi életművek felfedezéséért, ápolásáért”.

Ezek közé tartozott Aba-Novák Vilmos, akiről 1966-ban megjelentetett monográfiáját számos korabeli támadás érte. Kő Pállal maghitt barátságát – a magyar művészet sajátos nemzeti jellegéről vallott közös nézeteik mellett – különösen elmélyítette, hogy a Nemzet Művésze is nagy tisztelője a festőművészeknek. A fiatal Kő Pál (akkor még Maczky Levente) édesapjától tanult meg festeni, s miután meglátott egy jó áron árusított giccset, sorozatban gyártotta azokat, hozzájárulva a családi költségvetéshez. Tehetségének híre ment, felkérték a szomszéd község, Jászszentandrás temploma stációképeinek megfestésére. Itt szembesült Aba-Novák 1933-ban készült szuggesztív erejű freskóival. (A stációképek, az akkor 15 (!) éves „művész” alkotásai mindenki meglepődésére elkészültek, ma is láthatóak.) Mint egyik, vele készült interjúban olvashatjuk, Supka Magdolna kérte, hogy népszerűsítse a méltatlanul elfeledett művészt: „Meg kell menteni Aba-Novákot, ez egy zseni...Nincs más dolgod, mint hogy ezen túl azt monddod, hogy Aba-Novák egy jó festő.” Majd így folytatja Kő Pál „...ha 'fontos' helyen jártam, már tudták és mondták előre: ja, Aba-Novák Vilmos, meg Tóth Menyus, meg Somogyi Jóska... Igen, így mondták. És én mondtam a magamét ezekről a fontos emberekről.” (Kő Pál: *Belső tárlat*. Bp., 1996, 27-28. l.) Supka Magdolna biztatása is hozzájárult ahhoz, hogy Aba-Novák Vilmost idéző bronz emléktáblát készített a jászszentandrási templom falára, s *A Fal. 100 éve született Aba-Novák Vilmos* címmel tanulmány is közzétett az említett kiadványban, ahol többször hivatkozik Supka Magdolnára. Együtt tartottak előadást a festőművészről a Magyar Tudományos Akadémián, ketten avatták fel Nagy Benedek Szent László szobrát Szekszárdon 2007-ben, s mint Kő Pál emlékezik, Supka Magdolna szavai után, „az ő árnyékában” hangzott el saját méltatása. (Kő Pál: *Csillagbojtár. Mesterekről, pályatársakról, tanítványokról*. Bp., 2010, 135. l.)

Az eddigiekben kapcsolatuknak csupán egyetlen szegmensét idéztük. A másik – többek között – Tóth Menyhért művészetének közös megbecsülése, és Kő Pál részéről annak elismerése, hogy Supka Magdolna mit tett a 20. századi magyar festőművészet egyetemes érvényű életművének elismertetéséért. Köztudomású, hogy Tóth Menyhértnek első önálló kiállítása (1941) után 23 évig kellett várnia a következőre. A Képzőművészeti Főiskola elvégzése után paprika és majoránnatermesztéssel, alkalmi szobafestéssel (úgy, hogy pallót kellett neki készíteni, mert a műlábával nem tudta használni a létrát) kereste meg a festékre, vászonra valót. A faluban „pinkász”-nak becézték, édesanyját a szomszédjai biztatták, hogy égesse el a számukra is érthetetlen festményeit. Supka Magdolna két évtizedig látogatta a „miskei remetét”, biztatta, folyamatosan követte és jegyezte fel pályájának, gondolatainak, motívumvilágának változásait, 18 tanulmányt, katalógus előszót írt róla, monográfiája három kiadást ért meg. (*Tóth Menyhért*, Bp., 1990, 1998, Kecskemét, 2004, 133 lap.)

Tóth Menyhértet a főiskolán (a felvételi vizsgán először látott élő modellt) számos megalázta-

tás érte. Megértő tanára, Vaszary János, látva sajátosan egyéni útkeresését, megjegyezte: „Ha ezt akarja csinálni, nehéz dolga lesz!” Kétkedés, csüggedés helyett ez azonban egy életre szóló biztatást jelentett a festőnövendéknek. Társai kevésbé voltak megértőek a hat elemít végzett „rendkívüli hallgatóval”. Egy alkalommal ráta-
postak a rajzaira, képeinek és nézeteinek egyéniségét karikírozták. Olyannyira, hogy Tóth Menyhért hallgatási fogadalmat tett. „Lehet, hogy neki van igaza!” – válaszolta Vaszary, amikor társai azzal fordultak hozzá, hogy Tóth Menyhértet be kéne zárni, mert csak rajzol, nem válaszol a kérdéseikre. „Mandzsettás társaim gúnyoltak – emlékezik vissza – sánta paraszt gyerekeknek, sőt bolondnak tartottak. De valami belső kényszer azt mondta: hallgass! Ösztönösen éreztem, hogy nekem hallgatnom kell, befelé néztem és a belső szóra hallgattam.” Amikor a főiskola felszólítására édesapja érte jött, hogy hazavigye, nem ellenkezett, de neki sem válaszolt kérdéseire, míg a „kofahajón” a Dunán hajózva haza nem értek. (Bánszky Pál: A Tóth Menyhért-i életmodell – Forrás, 1983. 9. sz.) Még nagyobb törést jelentett az életében, hogy mesterét, a modern szemléletű művészoktatás másik legfontosabb képviselőjével, Csók Istvánnal együtt 1932-ben kényszernyugdíjazták. Egy évig ki is maradt a főiskoláról. Supka Magdolna írja a monográfiájában: „Az önkéntes szilencium nyomasztó élménye hosszan kísérte őt, míg aztán több változat után egy végső, páratlanul szuggesztív Szent János képével 'ki nem festette' az örök hallgatásra ítélt 'nepomuki' és az 'aranyszájú', meg Miskén látható Szent János-szobor legendás alakjait közös jelképbe foglalva.” Ezt követően közli a művésznek a festmény elkészülte után egy papírszeletre „önmagának mementóul” írt feljegyzését: „*Szádon a vaspántot/szavad öröklángja/ átégette. – Tóth Menyhért – Miske – 77.X.7.*” Ezt az idézetet véste Kő Pál Supka Magdolna 90. születésnapjára készített kisbronzának egyik oldalára (*Születésnapra*, 26x26x5 cm) a következő jókívánsággal: „Isten éltesen drága Manna – Lujos – 06/2004/21.” A kisplasztika másik oldalára Tóth Menyhért egyik feszes, ám mégis oldott kompozíciójú, a művész formaalkotó gondolkodását ezúttal is tanúsító rajzát (*Csoport*, filctoll, 300x210 mm) teremtette újjá, sajátos metamorfózisaként megjelenítve azt egy másik technikában.

Az idézet valójában egy vers. Tóth Menyhért ritkán, alkalmanként írt verseket, versszerű szövegeket. Supka Magdolna közli: „Ha Tóth Menyhértet hallgatta az ember, költővé válhatott az egész jó szándékú világ.” (Tóth Menyhért édesapja a frontról minden alkalommal verses leveleket küldött haza.) Szerette a verseket, a falusi ünnepeken többször szavalt, s noha egyáltalában nem tekintette magát költőnek, versei elválaszthatatlanok munkásságától. Az idézett szövegre is egyaránt illik az a megállapítás, amit Sümegi György ír a verseiről: „...gondolatvilágának mélységére, elvontságára és sajátos egyéni képszerúségére is egyedi példát kínálnak.” (Tóth Menyhért: *Levelek, vallomások*. Közzéteszi Sümegi György – Forrás, 1983/9. sz.) A művész halálának 25. évfordulóján Kecskeméten konferenciát rendeztek. Felszólalt Kő Pál is, s idézte a verset tanúságtételül arra, hogy személyes beszélgetéseik során „amit mondott, rabul ejtő és szintre megjegyezhetetlen volt, szinte nem értettem, mert nem hétköznapi szavakkal fejezte ki önmagát.” És persze megemlékezett Supka Magdolnáról is, „Tóth Menyhért tudós és értő fejedelemasszonyáról”, aki már nem lehetett jelen. Ám, hogy mégis jelen legyen, „kőpálosan” a kisplasztika egyik példányát a múzeumnak ajándékozta. (Kő Pál: *Tóth Menyhért táltos festőről* – Lyukasóra, 2005. július.)

A kisplasztikát számos kiállításon bemutatták, így Tóth Menyhért verse is szinte újabb, önálló életre kelt. Szerepel Csikai Márta később készült emlékérmén, amit a Supka Magda Emlékdíj jutalmazottai kaptak a T-ART Alapítványtól. A vers sokszólamúságára utal, hogy P. Szabó Ernő – teljes joggal – Supka Magdolnára is vonatkoztatja egyik szavát: „Már pedig az örökhangú szó szinonimája nem lehet más, mint az igaz, valódi, a hiteles, nyilván nem csak a művészettörténészre, de elsősorban az emberre vonatkozóan. Valóban egyike volt azon keveseknek, akik a szó szoros értelmében küzdöttek a hiteles értékekért, azok hiteles tolmácsolásáért.” (*Magyar Nemzet* online, 2011.) Kernács Gabriella a Józsefvárosi Galériában rendezett Supka Magdolna-emlékkiállítás (2013) megnyitóját, megemlítve, hogy „Manna sose fogta be pörös száját”, a „... templomépítő Szent Istvánok és a falu fölött repülő táltosok mesterének” a kisbronzán olvasható idézettel fejezte be. (MMA honlapja.)

A kisplasztikát bemutatták a MMA Supka Magdolna születésének 100. évfordulójára emlékező kiállításán a Vigadóban, láthatjuk a reprezentatív katalógusban, sőt a hátsó borítón ismét közlik annak szöveges előlapját. Idén a mester és felesége, Halassy Csilla közös agárdi tárlatán szembesülhetett a közönség ezzel a sajátos műalkotással, amelynek szellemi határában találkozik a magyar művészeti élet három meghatározó személyisége. Maradandóan megőrizve és felmutatva Tóth Menyhért vallomásainak egyik mondatát is: „A szeretet teremti az embert.”

P. Szabó Ernő

Központ és periféria – új értelmezésben

● Az Ars Pannonica „vándorlásai”

Bár az ókori Pannoniának pontosan körülhatárolható határai voltak, maga a pannon fogalom inkább egy sajátos szellemiséget, tartást jelent, a tradíciók tiszteletét, de egyben az egyéniség, a teremtés, az invenció fontosságát, a nyitottságot a különböző értékek iránt. Így hát alighanem az Ars Pannonica kiállításcím olvastán, hallatán alighanem jó néhányunknak az jut az eszébe: művészet határok nélkül. S valóban, a magyar kortárs képzőművészek munkáinak szélesebb körben történő bemutatását, a szakterület mű-

velői közötti eszmecsere bővítését, a nemzetközi művészeti kapcsolatok kiépítését célozzák a Vas Megyei Önkormányzat által megrendezett Ars Pannonica Nemzetközi Képzőművészeti Biennálék, illetve tárlatok. A IV. Ars Pannonica Biennálé anyagát például, amelyen a magyar alkotók művei mellett először szerepeltek osztrák művészek munkái is, a Karinthiai Tartományi Hivatalban is bemutatták, majd egy hónappal később a budapesti Art IX-XI. Galériában volt látható az összeállítás.

Zászkaliczky
Ágnes:
Al Di Meola
portréja,
2014

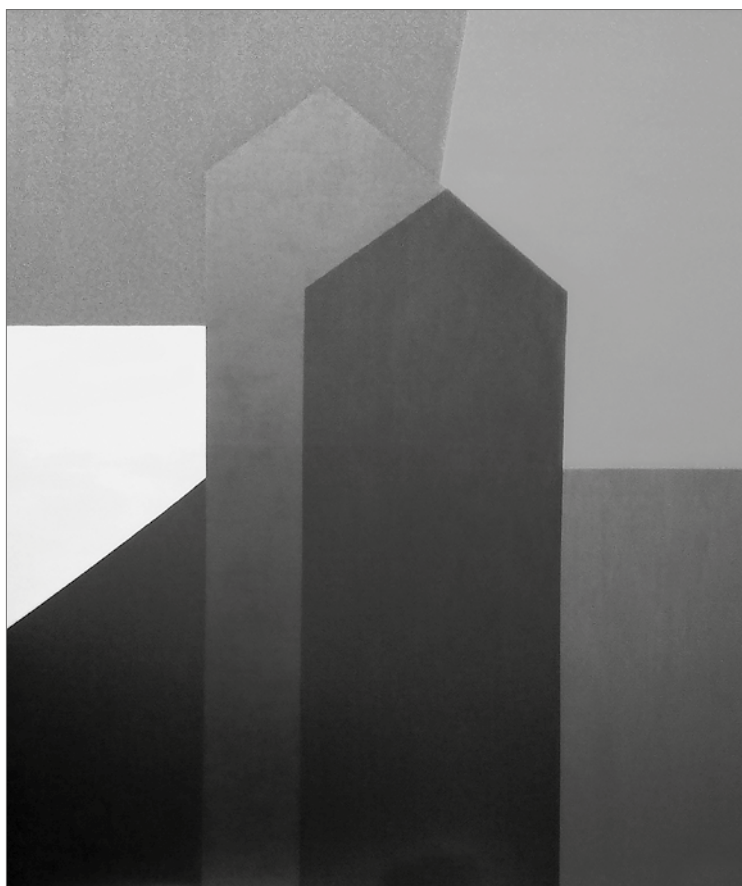

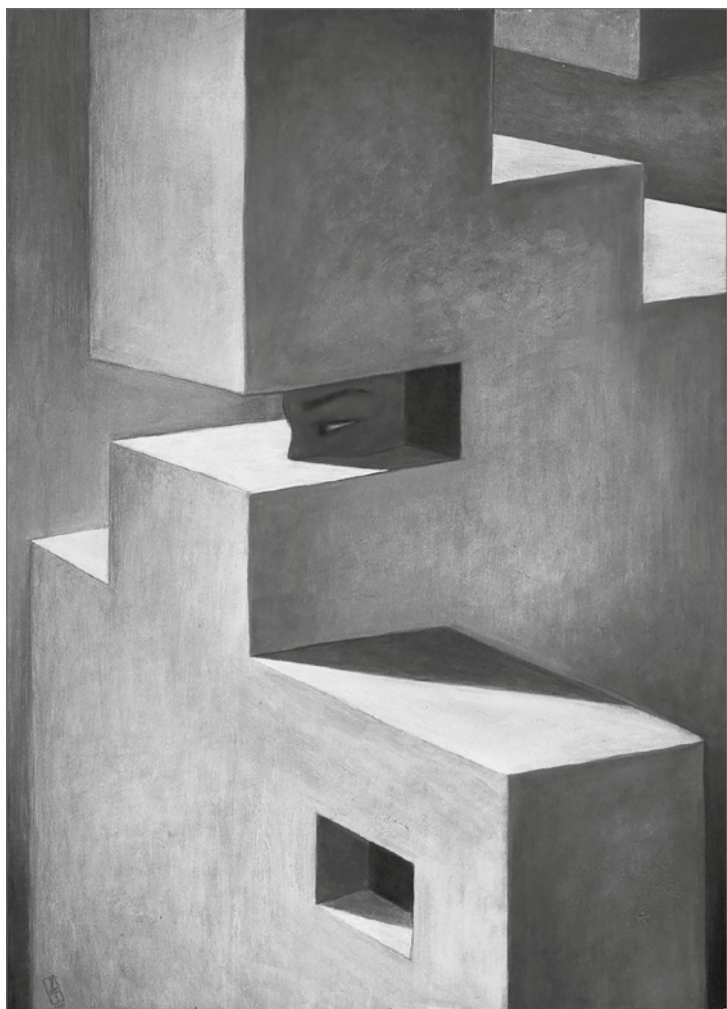
Hiánypótló szerepet tölt be a rendezvénysorozat, ugyanakkor újabb fóruma a kortárs művészet értékeiről, lehetőségeiről folytatott, határokat átívelő eszmecesterének. Ami lokális jelentőségét illeti, azt akkor tudjuk igazán megérteni, ha arra gondolunk, Szombathelyről indult útjára a rendezvénysorozat. Abból a régióból tehát, ahol, bár történtek rá kísérletek, az elmúlt évtizedekben sohasem sikerült tartósan megszervezni egy olyan eseménysorozatot, amely rangos fórumot adott a térségben élő művészek munkáinak a bemutatásához, s amely közvetíthetett volna a határ két oldalán dolgozó alkotók, azok művészeti csoportosulásai között. Nem mintha nem dolgoztak volna ebben a régióban kiváló alkotók: Derkovits Gyula neve elválaszthatatlan a várostól, itt élt hosszabb időn át Bartha László, innen származott el többek között Fóth Ernő, Gerzson Pál, Marosits István, Rozanits Tibor, Paizs László. Szombathely az elmúlt években rangos felsőoktatási központtá vált, amelynek programjában a vizuális művészetek is központi szerepet töltenek be. A városban működik az egyik legnagyobb vidéki kiállítóhely, a Szombathelyi Képtár, a közelben található a zsennyei művésztelep, Rum, ahol a régióhoz kötődő művészek saját erőből hoztak létre galériát, valamint Velem, a magyar kísérleti textil bölcsője – a különböző rendezvénysorozatok azonban sorra elhaltak, így értelemszerűen nem erősödhettek meg a határokat átívelő kapcsolatok sem, sőt, a szombathelyi textilbiennálék triennálévá alakulása még a korábban szilárdan tartott hadállások elvesztésével is fenyeget. A kulturális, művészeti élet országos zavarai mellett nyilván szerepe volt ebben annak is, hogy a rendszerváltozás után a megyei és városi önkormányzati szervezet kulturális szakintézményeinek működése teljesen átalakult. A megyei önkormányzatokon a kulturális irányítás megszűnt, intézménnyel nem rendelkeznek. Az új intézmény tulajdonosok, irányítók és az irányított szakintézmények még keresik a mindenki számára optimális működés formáit, módszereit.

Voltak pedig jó példák rangos rendezvények megszervezésére már a hatvanas-hetvenes években is – igaz, nem a határ innenső, hanem túloldalán, amikor is a Grazban dolgozó Skreiner

professzor, illetve az általa létrehozott Trigon művésztelepek és kiállítások az osztrák-olasz-szlovén művészek mellett kortárs magyar művészek számára is alkalmat adtak a közös munkálkodásra, bemutatkozásra. A rendszerváltozás után a határok légiesülése lehetővé tette volna, hogy magyar kezdeményezések gazdagítsák az együttműködést – úgy tűnik, hogy ez a szándék a némi késéssel, az Ars Pannonia biennálék 2008-as elindulásával valósulhat meg. Ez mintha azt jelezné, hogy a második világháború utáni első vidéki képtárépítő, a Vas Megyei Önkormányzat gazdag, sokrétű alkotóművészet orientáló szerepéről a megváltozott körülmények között sem kíván teljesen lemondani, tisztelve a hagyományokat, becsülve a szakma erőfeszítéseit. Vas megye a szűkös pénzügyi lehetőségeit pályázati formák kihasználásával igyekszik pótolni, vezetőinek ehhez a szándékához elnyerték az emberi erőforrások minisztériuma, személyesen Balog Zoltán miniszter támogatását is.

Aknay János:
Emlék – 2015

Szurcsik József:
Éjjelem – 2010

Merre tovább Ars Pannonica? Az, hogy a biennálén szerepelt művek 2013-ban Bécsben, 2014-ben pedig Klagenfurtban, az Alpok-Adria Szövetség székhelyén és Budapesten is közönség elé kerültek, s a budapesti Flux Galériában október 19-én megnyílt tárlaton szereplő alkotások november 24-től újra csak Bécsben, a Magyar Nagykövetség kiállítótermében láthatták, a szervezőknek azt a célkitűzését tanúsítja, hogy lokális fórumból a kortárs magyar művészet egészét bemutató, annak értékeit kommunikáló a rendezvénysorozat váljon. Azt az elképzelést, hogy a tárlat különböző hazai és külföldi intézmények közreműködésével, az osztrák és immár szlovén művészekkel együtt, (s később, remélhetőleg akár horvát, olasz alkotók bekapcsolódásával) legyen alkotóművészeti közvetítő a fővárosi, dunántúli, vasi és az ausztriai régiók között. Ebben az értelemben egyrészt hozzájárulhat a központ és a periféria hagyományosan felfogott fogalmának az átértelmezéséhez, a sokáig egyközpontúnak, ha úgy tetszik vízfejűnek mondott magyar kortárs művészeti élet helyszínének a bővítéséhez, másrészt nyitottsága révén a jó értelemben vett szalonkiállítások sorát gazdagíthatja, illetve ugyancsak hozzájárulhat a szalonkiállítások fogalmának a tisztázásához. A sokféleség, színeség jellemzi már ma is, a lehető legkülönbözőbb szemléletmódok együttélése, a stíluspluralizmus, a változatos anyaghasználat. *Agora Hungarica*, ahogyan Kőnig Frigyes festményének a címe mondja, a művészet nyelvén történő *Kommunikáció*, ahogyan Renata Brandstätter alkotása alatt olvashatjuk. Egyszerre van jelen a lírai természetélmény (Casar Sebastian) és az absztrahált, lényegi vonásaira egyszerűsített táj, ahogyan Dobos Éva, Suzanna Fruhwirt Nievoli, Kamper László, Karner László, Nagy Gábor kompozíciói mutatják. Lírai absztrakt kép éppen úgy szerepel a tárlaton, Lányi Adriennek és Tolnay Imrének köszönhetően, mint organikus formaalakulatok, Olajos György és Romváry Márton alkotásain illetve geometrikus struktúrák Serényi H. Zsigmondnak, Dobos Évának és Pál Katja formázott képeinek köszönhetően.

A jel, a kommunikáció fontosságára figyelmeztet Baky Péter, Christina Kerz alkotása, magát a jeladót, a megmutatkozó vagy éppen rejtőzködő, de a rejtőzködés gesztusával is fontos információt adó embert állítja a középpontba jó néhány alko-

tás. Természetesen mindegyik másként. Hús Zoltán a régi mesterek remekműveire asszociálva teszi, Zászkaliczky Ágnes napjaink művészvilágának kiemelkedő alakját, Al Di Meolát idézi meg, Mészáros Szabolcs, Oroszy Csaba és Sóváradai Valéria a névtelen, arctalan alakot. Az emberi arc, fej és építészeti elemek jelennek meg Szurcsik József festményein, a világ uniformizálódása kontra az egyéni vonások megőrzésének lehetőségén való meditáció jelként, ahogyan Varga Amár László számára is újra és újra a séma és az attól való eltérés viszonya jelenti a legfontosabb megválaszolandó kérdést. Régmúlt idők, az ókor építészeti elemeiből, ledőlt, törött oszlopokból rakja össze újra a rendet Kőnig Frigyes, míg Nádas Alexandra művei a trecento, quattrocento építészeti, tárgyi világának elemeit ötvözik a magyar táj motívumaival. A jelen és a múlt az emlékezés folyamatának köszönhetően válik egységgé Szócs Géza és Aknay János kompozícióin, a megnevezett város, Sopron és meg nem nevezett másik, Szentendre architektúrája jelenti a kiindulópontot számukra, az eredmény, a festői vízió azonban már nem konkrét épületek képe, hanem annak a folyamatnak a dokumentuma, amely az idő múlásával átértelmezi, személyessé formálja a motívumot. Meddig tart, milyen eredményt hoz ez a folyamat? Talán csak néhány másodpercig, amíg, ahogyan a Foky Éva munkáin megjelenő szappanbuborékok elpukkadnak, vagy hónapokon, éveken át rakódnak egymásra a rétegek, mint a lazúrosan dolgozó festőnél a különböző árnyalatok? Alighanem mindegy.

A lényeg az, hogy Mikrokozmoszok születnek, amely egymás mellett megjelenve a nagy egészet formálják, teret adva a kép nézőjének, a mű által elindított asszociációs folyamatnak is. Úgy rakódnak egymásra a rétegek, úgy sorakoznak egymás mellett a képek, mint mondjuk az Ars Pannonica különböző, egymást követő tárlatain szereplő műalkotások, amelyek közül néhányal ezen a kiállításon találkozunk. Érdemes figyelemmel kísérni a sorozatot, amelynek immár van múltja, jelene s remélhetőleg lesz jövője is.

Nagy Gábor:
Hasadék – 2012

Péntek Imre

Tárlatról, tárlatra

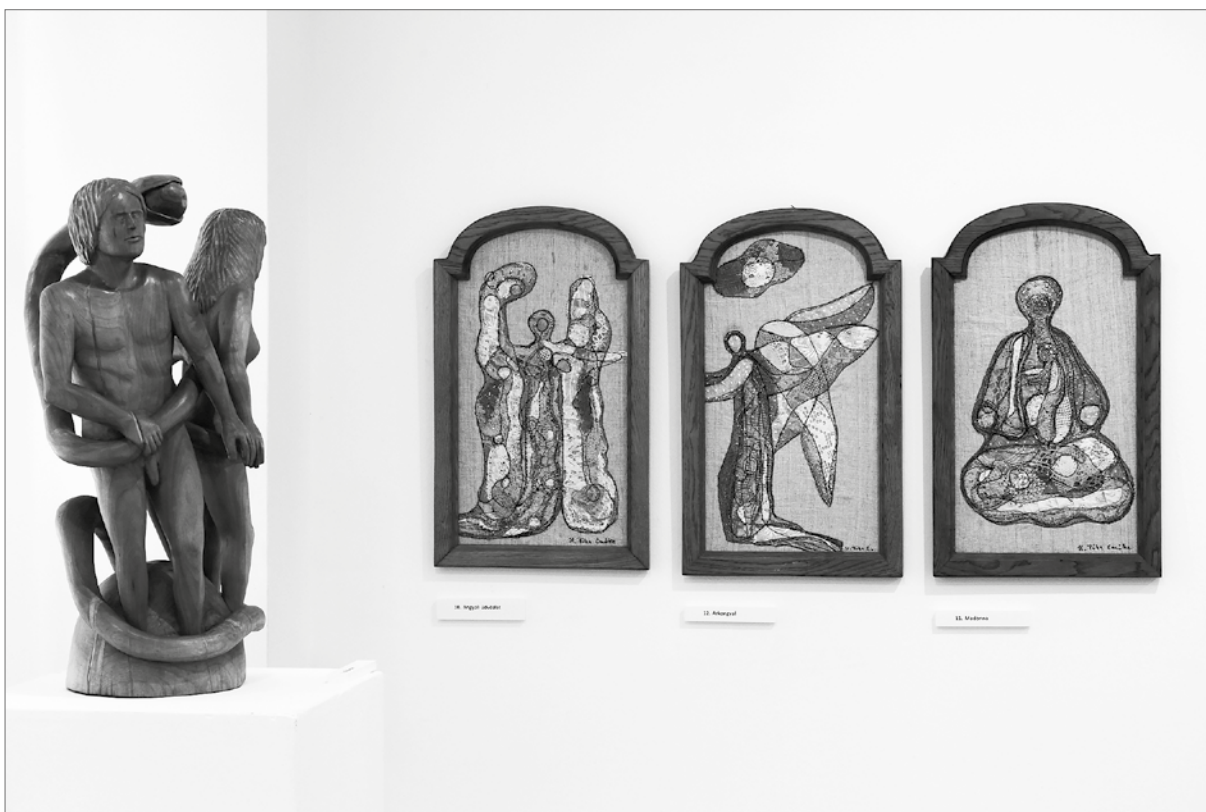
- Áthatások, átjárások kísérletei

Hadnagy György és H. Póka Emőke tárlata a zalaegerszegi Gönczi Galériában

Egy város (és vidéke) képzőművészeti élete mindig sokarcú, változatos hatásból épülő, érzékeny képződmény. Hogyan és miként oszlanak el a kiállítások, díjak, elismerések, köztéri megrendelések, ezt árgus szemmel figyelik. Így van ez Zalaegerszeg esetében is, a nyugat-dunántúli város igyekszik észrevétni magát, végül is a Göcseji Múzeumban van a Kisfaludi Stróbl-hagyaték, itt dolgozott a tragikusan korán, három éve eltávozott Munkácsy-díjas Fischer György szobrászművész, s tavaly óta

a Kossuth-díjas Németh János keramikumművészre esett – joggal – nagyobb figyelem. Ám a középmezőny alkotói, az elsősorban a régióban, a városban ismert művészek sem panaszkodhatnak, a Göcseji Múzeum, a Városi Kiállítóterem, vagy a Keresztury VMK Gönczi Galériája – országosan is számon tartott kiállítóhelyek – tudja a dolgát, és ki-ki megkapja a maga lehetőségét az aktuális, gyakran évfordulóhoz kötött bemutatkozásra. Ennek a folyamatnak volt szerves része a nemrég a Gönczi Galériában

Enteriőr
a kiállításról

rendezett kettős tárlat: Hadnagy György és H. Póka Emőke újabb (és régebbi) munkáinak közszemlére tétele.

Művész házaspár. Nehéz ügy, hisz a két ember lehet különböző is, alkothatnak más-más műfajban, anyaggal, s lehet stílusuk is teljesen más. Ám ebben az esetben ez nem áll fenn, mert bár egyikük a fának – Hadnagy György –, másikuk, H. Póka Emőke a textilnek – kötelezte el magát, a stílus, az anyaghasználat, a művészi építkezés igen hasonló elképzelésekkel teszi a dolgát. Az évek során összecsiszolódtak, Hadnagy György – mint fával dolgozó iparművész – remek kereteket készít a textilképeknek, s H. Póka Emőke kompozíciói harmonikusan illeszkednek a szépen lecsiszolt, lakkozott keretekbe. S bár a korábbi tárlatokon meg-megjelentek, ilyen tág ívű áttekintésre húsz éve nem vállalkoztak.

Persze, Hadnagy Györgynek a könnyebb: ő igazán ismert művész a városban (és tágabb környékén), számos köztéri szobrája látható a köztereken. Az intarziaművész, a belsőépítész, a kisbútor és formatervező az évtizedek alatt elérte, hogy a szobrász cím is titulusai közé került. A köztéri fa szobrok készítése néhány évvel ezelőtt még elutasításra talált, ám az újabb technológiai fejlődés ezt is megoldotta. Ma már „bírnák” a hőmérsékletváltozást a fából készült szobrok és szobrák, olcsóbbak is,

és Hadnagy György számos – főként figuratív – művel képviselteti magát ezen a téren.

De térjünk vissza a Gönczi Galéria kiállító termébe, ahol a kettős tárlat látható... Én úgy vélem, két jól felkészült iparművész kollekciójával találkozhatunk. Akik talán egy kissé tőlük távolabb álló, kevésbé járt terepre merészkedtek.

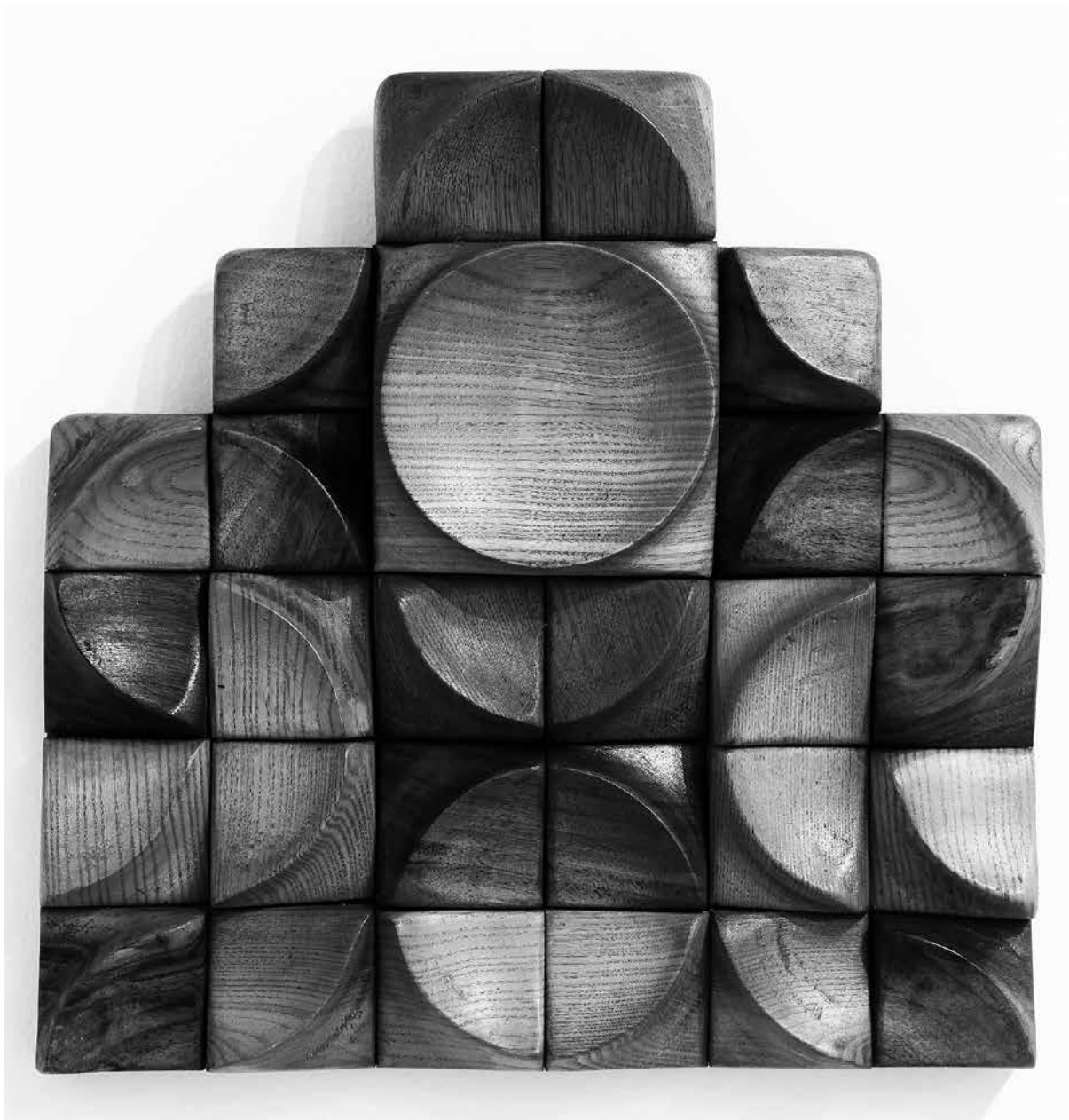
Hadnagy György *Feltámadás* című szobra fogad a bejáratnál. Látványos póz, a test anatómiája is elfogadható, azonban az egész valahogy teátrális, az arc nem eléggé kidolgozott, s főként hiányzik belőle az a sugárzó többlet, amit joggal várhatnánk el egy ilyen téma felvállalásakor. Figuratív alkotásokat látunk, ötleteket (*Egy kalap alatt*), a *Bűnbeesés* kissé gyermeketeg kompozícióját. Az a baj (szerintem), hogy Hadnagy nem döntötte el, merre menjen. Mehetett volna a naiv művészet irányába – de nem ment

–, választhatta volna részlet gazdag kidolgozást, a fotószerű ábrázolást – nem tette –, megmaradt egy köztes megoldásnál, az alakok, a test kifejmálásánál, a kifejező erőre már nem futotta. Persze, így is szép és látványos megoldások születhetnek, így is megragadhatják a szemlélők egy részét alkotásai, melyek a fa megmunkálásának, anyagának valódi ismeretéről szólnak, de igazi szobrászati –szobrászati áttörést ebben a kollekcióban nem találtunk. Egy jellegzetes megoldás: *Apokalipszis* című műve az angyalról szól, aki a végítélet trombitáját fújja... Ám éppen arcát nem látjuk, fölfelé fordítja a művész, pedig én látni szeretném, miként torzítja el a végletes esemény ennek az égi tüneménynek fizimiskáját. Az *Ideológia*, a satuba fogott fej is lehetne jó, ám – ebben a direkt elképzelésben – csak egy színházi geg, próbababa. Illusztráció. Mutatvány.

Kétségtelen, az absztrakt formázás, az anyag játéka, a fa szerkezetének érzékeltetése sokkal jobban kezére áll Hadnagy Györgynek. Az iparművész ebben a megmunkálásban otthon van, a szerszám és a kéz megtalálja az optimális pozíciót. (Tán nem véletlenül, a szomszéd Lendván

H. Póka Emőke:
Balaton

Hadnagy György:
Plasztikus
falikép

alkotó Király Ferenc művei juthatnak eszünkbe. Ő is számos nagyméretű, színes fa plasztikát készített.) Hadnagy György a *Tükröződés* vagy *Hullámmzás* megfogalmazásakor érezte a fa finom, belső strukturáinak erőterét, s ezt figyelembe véve hozta létre művét. Az *Ornamentikus forma* is közelebb áll a díszítőművészethez, ám a szobrászi megmunkálás eredménye is átcsillan rajta. Számos természeti jelenség – *Evolúció*, *Kisbolygó*, *Origó 2.* – kerül elénk, ezek formaleleménye, plasztikai értéke, a fa biztos átalakítása képes elfogadtatni magát. Ebben az előadásban találjuk a *Védettség* című kettős plasztikát – egy férfi

és egy nő –, akiket falak választanak el. Talán ebben a kompozícióban jutott legmesszebb a szobrász, a két test anatómiája, az elválasztó falak, a tér betöltése – igazi lelemény, amiből az a bizonyos erő sem hiányzik.

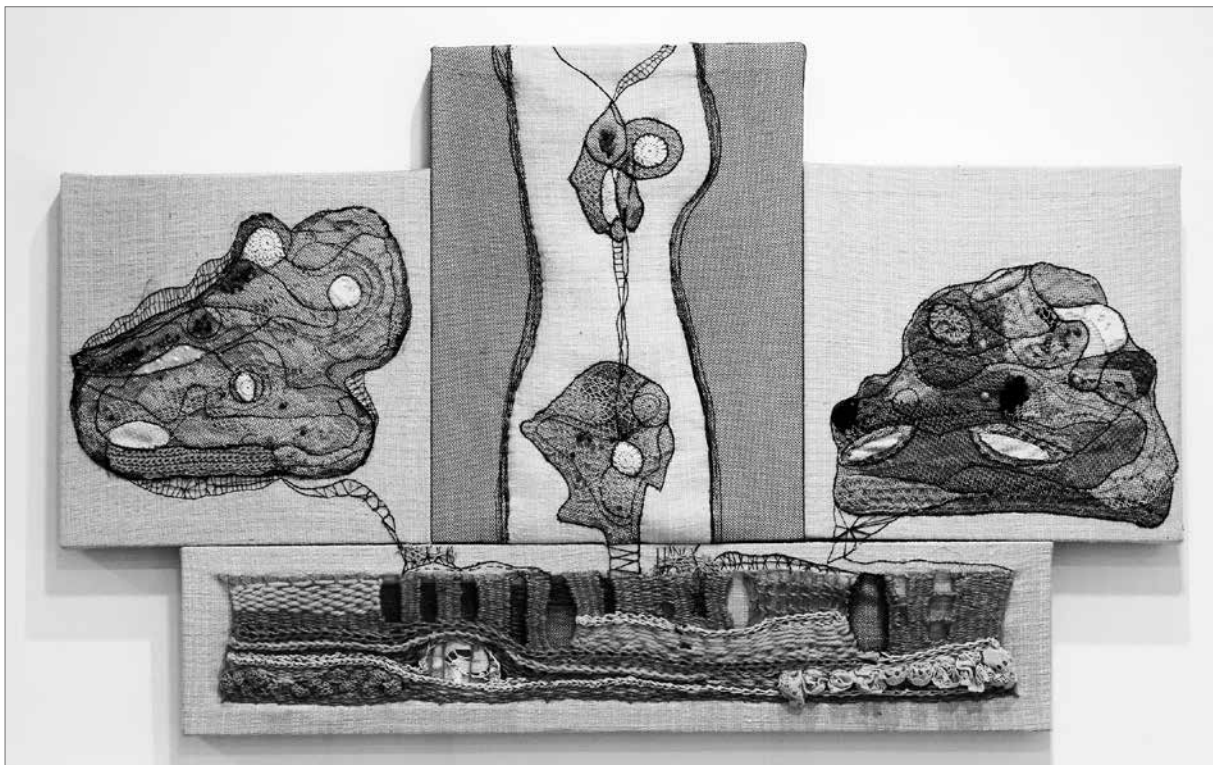
A főnézetben feltűnő *Modern Szent Kristóf* sem változtat a lényegen – a mobil telefon sem –, a két alak kidolgozatlanlansága az, ami elidegenít, taszít, kétségessé tesz. S itt már a régebről ismert intarziákról van szó, mint az *Ikarosz* vagy az *Öreg halász*. A stilizáció – vagy annak imitálása – sem rejti el megoldatlanságokat. A díszítőművész kalandozását egy tőle idegen területen.

H. Póka Emőke, a feleség és „társművész”, a textilművészet terén keresi önmegvalósítás, a művészi kifejezés lehetőségeit. Számára a folt-
hatás, a szálak, fonatok csomózása és ritkulása a fontos. Gyakran használ „töredékeket”, melyeket kompozícióiba épít. Egy régi menyasszonyi fátyol darab, tüll maradvány, gyapjú szöveta-
rab mind részesei lehetnek egy-egy nagyobb munkának. Számára egyértelmű, hogy a szövet, a textil lágy-sága, elomló, puha volta a nőiség adekvát megfelelői. A fészek, az otthonosság szinonimái. Kostyál László megnyitójában említette műveivel kapcsolatban a „vonalasságot”. Valóban, a sziluett fontos eleme műveinek, a körvonalak tiszta lefutásukkal érzékeltetik, adják vissza az adott témát. Színvilágát a sötét árnyalatai uralják – ahogy Hadnagy Györgyét a fa kellemes barnasága –, amelyet itt-ott tör meg gyöngyök, fémgombok visszafogott, diszkrét, szinte rejtett sorozata. Jellegzetessége az apró csigaházak beépítése is a textiltalálak hálóza-
tába, szerkezetébe. Nem véletlenül, egyik legmeghatározóbb kompozíciója a *Balaton*. A függőnyszerűen lehulló fonatok, pászmák, csomók közegébe a kis csigaházak csillogása kelti a víz

benyomását. A vonalasság mellett fontos része H. Póka Emőke darabjainak az ornamentális, a szeszélyesen kanyargó, tekergőző textiltalálakok hajlékony játéka. Varrott, applikált munkáinak nagy része – *Napfogyatkozás*, *Misszió*, *Rimini rózsája* – síkban gondolkodva teríti ki témáját, míg más művek több rétegűek, a teret kitöltve lelik meg nyugvópontjukat. (*Nosztalgia*, *Vegetáció*) Feltűnik a stilizáló figuratívitás (*Madonna*, *Arkangyal*, *Angyali üdvözlés*), de találkozhatunk elvont témákkal, mint a *Reinkarnáció*, *Misszió* is. Az *Anima* ennek teljes, totális megvalósítása. Kagylók, fonatok, csomók bonyolult hálózata kívánja érzékeltetni az emberi lélek megfoghatatlanságát. A női princípium jelenik meg az olyan munkáin, mint a *Születés*, *Ketten*, *Anyaság*. Némi keleties ízt, hangulatot visznek kollekciónak a Buddha-ábrázolások. Talán az olyan darabokkal válik ez az alakítási mód látványos-sá, kifejezővé, mint a *Velence*, *Virágzás*, amelyek felvonultatják H. Póka Emőke textiltudásának teljes arzenálját.

A díszítőművészet és az autonóm kifejezés-
mód dilemmáiról is szól ez a kettős tárlat. Hogy nem természetes, magától értetődő egyikből

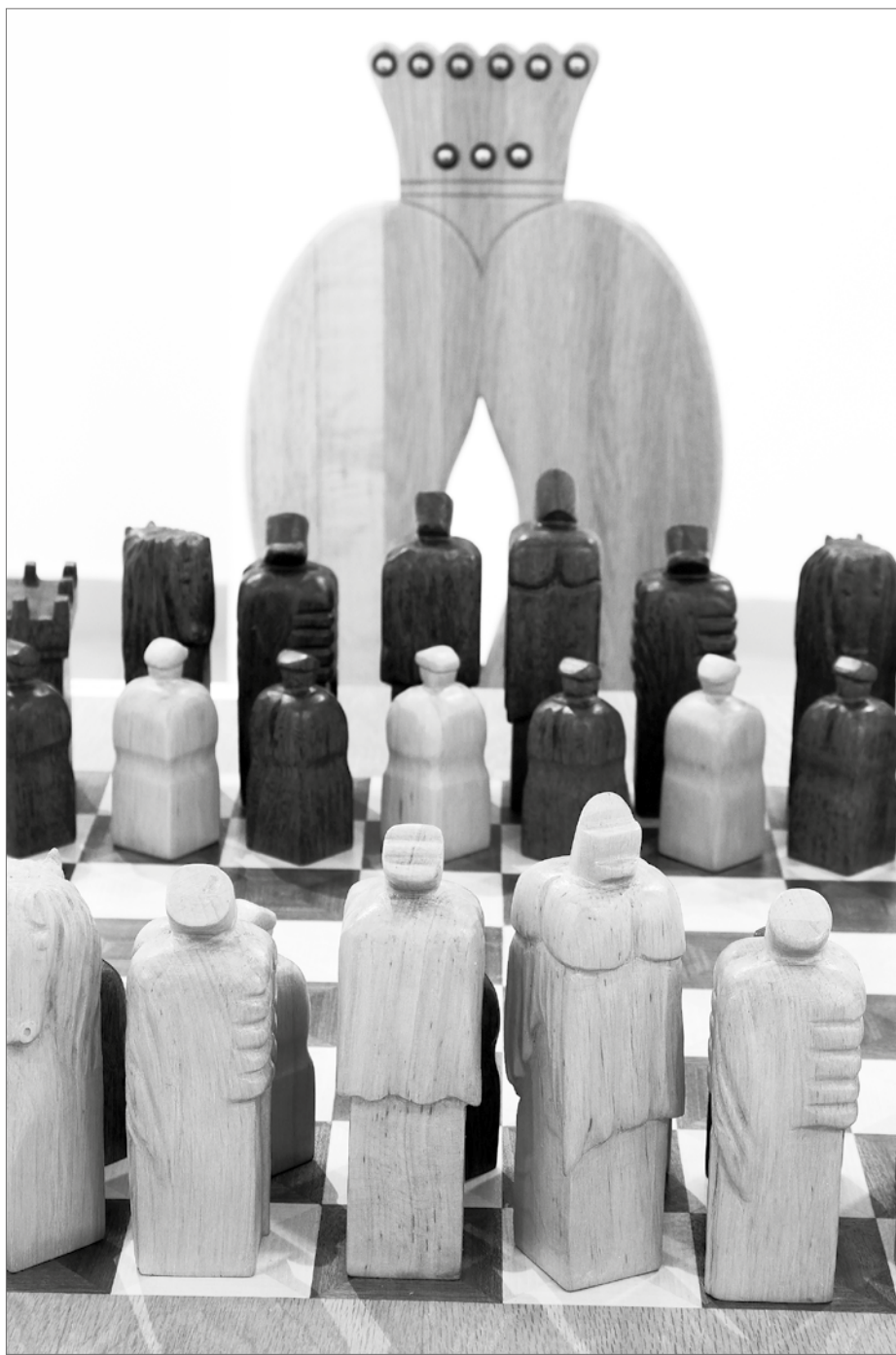
H. Póka Emőke:
Reinkarnáció

átjutni a másikba. Hogy az érintkezési pontok még nem az azonosulás egyértelmű jegyei. S az áthatás, a kölcsönhatás, a külső és belső vonások részbeni azonossága még nem szól arról, hogy elértük a másik partot. Mégis, tisztes teljesítmény a művészpárpár évek alatt össze-

gyűlt kollekciójának java termése. Ha Hadnagy György sakkasztalát, székeit és első lépésre váró készletét nézzük, a mérkőzés egyelőre nem dőlt el...

Hadnagy György:
Sakk

Grafikai elvarázslások

● *Frimmel Gyula*

tárlata a zalaegerszegi Városi Kiállítóteremben

Rég elmúlt a magyar grafika „aranykora”, a hatvanas-hetvenes évek, amikor olyan alkotók voltak jelen a képzőművészeti életben, mint Kondor Béla, Major János, Gyulai Liviusz, Würtz Ádám, Szemethy Imre, Vén Zoltán és nem utolsósorban Rékassy Csaba. A mai „gyakorlók” inkább a manipulatív eszközökhöz, mint a fotó, a film, folyamodnak, a klasszikus, hagyományos grafikai lapok készítéséhez nincs kedvük, s talán felkészültségük. Hisz ki ismeri már – gyakorlatban

– a rézkarc, a linómetszet technikáját, a lágyalap elkészítését, a dúcok faragását? Nos, azért vannak igazi követők, akik csendben, árnyékban, de szívós kitartással dolgoznak azokkal a már elfeledett technikákkal, amikkel meglepve találkozunk itt-ott a kiállítótermekben. Egy ilyen visszahúzó, kiváló mester Frimmel Gyula, aki sok mindent kipróbált, de végül visszahúzódt Zalaegerszegre, ahol előbb nyomdákban dolgozott, de 1991 óta az Ady Endre Gimnázium

Frimmel Gyula:
Séta,
2015

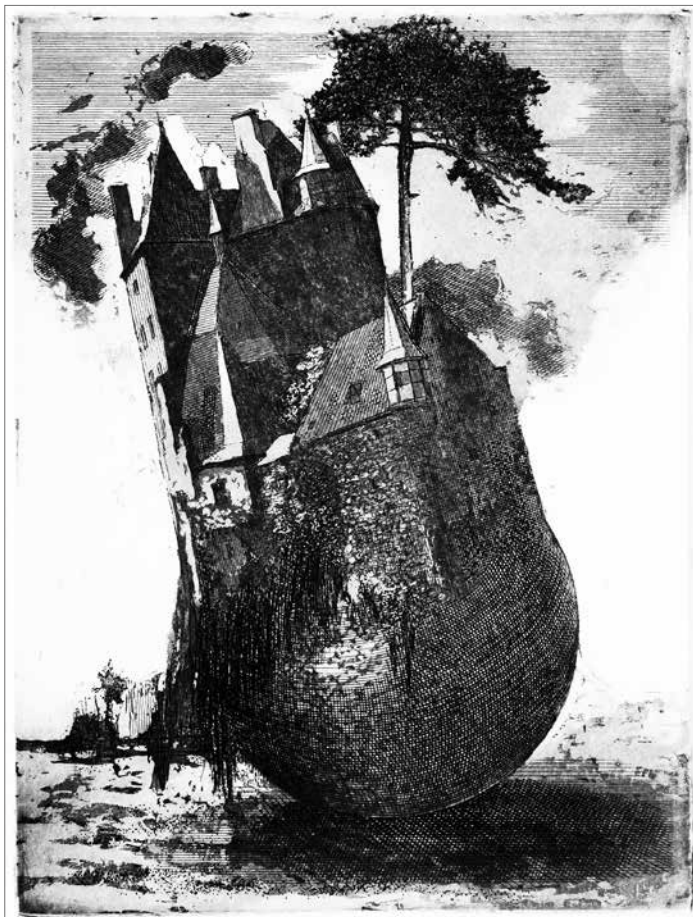
Frimmel Gyula: Madárember – 2010

művésztanára, s az elmúlt több mint tizenöt év alatt több generáció az ő „kezeből” tanulta meg a képzőművészeti mesterség alapfogásait.

Oktatni, tanítani és mellette alkotni. Ez az, ami nem mindig jön össze. Az utóbbi években ez Frimmel Gyulának sikerült. A különböző – helyi és országos – kiállításokon rendszerint találkozunk művivel, s közelebbi ismerősei, barátai, kollégái is kíváncsian figyelik, mikor kerül ki egy-egy igényes lap műhelyéből. Persze, sokat ismerünk, sokkal már találkoztunk, s akadnak variációk is, de – ismerve igényességét – csak megdolgzott mű kerülhet ki a keze alól, csak a technológiai maximum érvényesülhet karca-in, nyomatain. Igényessége már-már legendás, visszafogottsága szintén – egyesek szerint már nem itt kéne tartania. De Frimmel Gyula csak bölcsen mosolyog, visszavonul, s elkészíti az újabb lap vázlatait, tanulmányait, hogy megszülessen az újabb tökéletes alkotás.

És hát ő is múlik az idővel, az idén lett 60 éves. S ebből az alkalmából retrospektív kiállítással köszöntötte őt a város közönsége, amelyet vonz a grafikus lapjairól áradó titokzatosság. Frimmel Gyula nem könnyíti meg a szemlélő dolgát. Tudását, műveltségét igyekszik beledolgozni a kép szövetébe, a rajz, kompozíció részleteibe, s ember legyen a talpán, aki minden vonalnak utána tud menni, aki minden kis girlandot meg tud fejteni. Bár munkái akár vázlatosnak is tűnhetnek, mindig eljátszik a vázlatossággal, a rögtönzéssel, mintha csak afféle szárnypróbálgatás lenne a síkban kiterülő város vagy liget. Vagy a számos különleges alak, akit felvonultat – kosztümösen vagy meztelenül. A vázlatosság gyakran átmegey valaminő ravasz, kimódolt szürrealizmusba, amely csak sejteni engedi a rébuszokba csomagolt elképzeléseket. Az *Álmodj szépet, bohóc!* című kép valósul meg gyakorta: képtelen tájak – mint a Távoli táj, ahova a képzelet, a fantázia vágyódik –, jelennek meg, melyeken furcsa jelentek játszódnak le. (*Álomkonténer, Madárember, idő*) Kostyál László írja 2005-ös kritikájában róla:

„Alkotásain ugyanis sokszor meghökkentően szűk képkivágatokkal találkozunk, amelyhez egyrészt bizarr motívum-társítás, másrészt néha a kompozíció folyamatosságának jelentést hor-

dozóan tudatos megtörése (*Hasadt kép, Álmodj szépet, Bohóc!*), az ábrázolási síkok elcsúsztatása vagy különböző síkok egymáshoz társítása (*Társulás*) járul. A szimbólumokban rejtőző, sajátos magán-mitológia által hordozott tartalmat valamilyen szelíd melankólia lengi körül, adekvát dekódolásához azonban a művész vajmi kevés támpontot ad. Értelmezése ezért a motívumok felismerhetősége ellenére is nagyrészt emocionális síkon zajlik.”

Kostyál László hasonló jelenségeken tündöklik el: hogyan közelítsünk e bizarr kép- rejtvényekhez, melyek egyrészt megfognak vizuális részletgazdagságukkal, kidolgozottságukkal, s ugyanakkor az a bizonyos „társítás” mérföldek távolágait hidalja át, ha bírjuk fantáziával... Álomjelenségek, mesterséges képi futamok, fura látomások kelnek életre Frimmel gondolati kísérletei nyomán. Olykor egy-egy motívum uralja a képmezőt (*Nemszimmetria, Súly, Ott-*

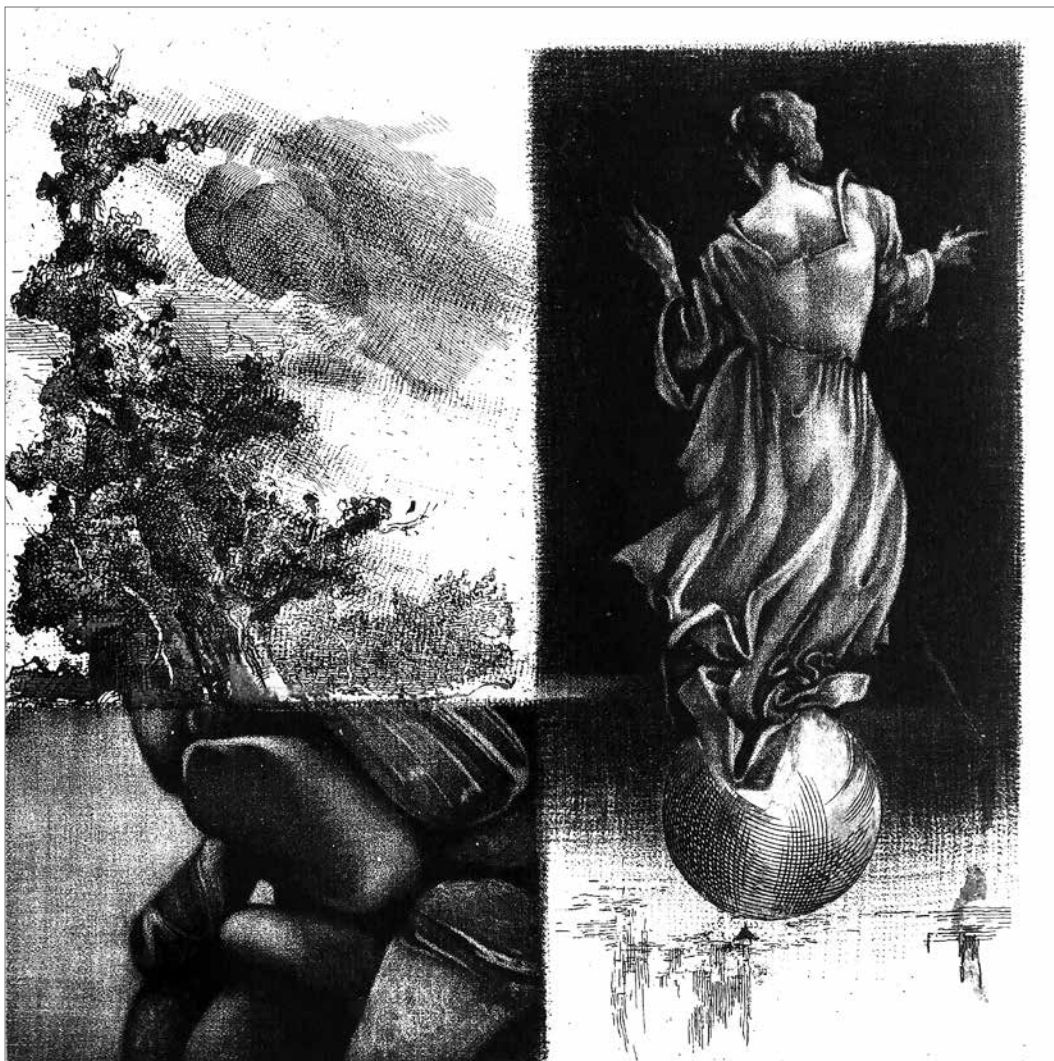
Frimmel Gyula: Kényes egyensúly, 2015

hon), ez terjeszkedik, változik, kitöltve a síkot. Máskor komoly, többszereplős darab szereplői adják elő „mondandójukat”. Frimmel szemében a tárgyak önálló életre kelnek: mint a *Rajzszer-tárban*, vagy a *Csendélet ismeretlen rendeltetésű tárgyakkal* című képen. A látszólag elhanyagolt holmik a nyomaton elrendeződnek, alakot öltenek, s elmondják a maguk kis történetét. Olykor csak egyszerű szimmetriáról van szó, tükörképről, vagy valamilyen elcsúsztatásról. Máskor bonyolultabb formációt öltenek, a Frimmeli

látásmódnak megfelelően. A címek is erősítik ezt az érzést. Például itt van az *Arnold léghajós elutazása* – Gross Arnold emlékének szentelt kép, melyen aktok, egy kertecske búcsúzik a már alig látható égi járműtől... Szép és egyedi elgondolás, amely méltó gesztus is a távozó, rokon lelkületű művész iránt. Hasonlóan sokelemű kompozíció a *Tájkép Albin Brunovszky motívummal* című alkotás. A nagy, óriási tengerjáró hajó igyekszik betörni a képbe, a képen látható kis folyóra... Értjük a képtelenséget, mégis lenyűgöz

Frimmel
Gyula:
Profil,
2003

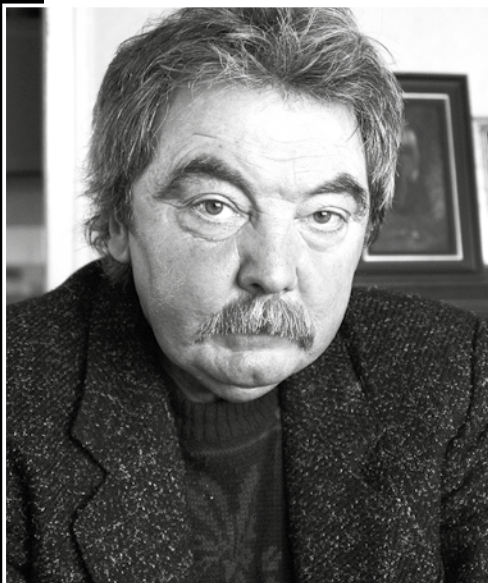
Frimmel
Gyula:
Anima,
2004

ez a grafikai példabeszéd arról, hogy nagyságrendjét tekintve hová mi való...

A Frimmeli életmű különleges darabjai az értőkhöz, gyűjtőkhöz eljutottak, de a tágabb körű ismertségnek még vannak korlátai. Ezért volt kellemes meglepetés részvétele a Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlaton, ahol két munkájával Rékassy Csaba-díjat nyert el. A *Díva* – egy reklámgrafikai karikírozás – a szokásos nőalak, félmeztelen, a melle kilátszik, rajta a mellbimbók. Ám a mester a könyökökre is mellbimbókat helyezett, ezzel csúsztatva félre a szokásos jelentést. A másik díjazott mű az Arnold léghajós elutazása – Gross Arnold emlékére – amelyről már szóltam. Örömmel tölt el, hogy a tágabb

körű szakmai elismerés is felfigyelt erre a rejtőzködő, igényes grafikai teljesítményre.

S tünődhetünk, hogyan tovább? Mi születik még ebből kivételes felkészültségből? Merre kanyarognak a fantasztikus „társítások”? Újabb különös motívumokkal telehintett tájképekkel, tárgy kollázsokkal kápráztat el? Vagy a színpadias jelenések, több figurás, drámai előadásai kerülnek elő? A kultúrtörténet mely tájairól hoz felszínre újabb adalékokat? Kérdések, amelyek csak a jövő hozhat választ... A linó-és rézmetszetek mestere talán erőt gyűjt, hogy grafikai újabb terrénumokat nyerjen meg a síkot elvárásoló hódításaival.

Kostyál László

In memoriam Gábriel József

1952-2015. nov. 10.

Tanár Úr, csöngettek, menni kell!

Gyászol a zalai művészetkedvelők közönsége. Gábriel Jóskának, bocsánat, Gábriel József festőművésznek és tanár úrnak a gyilkos betegséggel folytatott nehéz küzdelem után maga a névrokona, Gábriel arkangyal csengetett. Ez az utolsó csengőszó hazahívta őt Teremtőjéhez. Hányszor és hányszor indult a stúdiómozgások kezdetét jelző csengőszó után kötelességtudóan a tanítványaihoz, akik évtizedek múltán is emlékeikben őrzik határozott és alapos útmutatásait, finom ugratásait, szarkasztikus humorát. Sokan közülük az ő indíttatására választották az alkotói pályát, és maguk is festőművészek lettek. Bár a katedrát már jó másfél évtizede elhagyta, ma is nagyon sokan gondolnak nosztalgiával a Tanár úrra.

Gábriel József Söjtörön született 1952. május 23-án. 1974-ben végzett a Pécsi Tanárképző Főiskola rajz-földrajz szakán, majd 1980-ban a Képzőművészeti Főiskolán is diplomát szerzett. 1974-1989 között a zalaegerszegi Deák Ferenc Szakközépiskolában tanított, 1989-től tíz éven át az Ady Endre Általános Iskola és Gimnázium óraadó tanára volt. 1999-ben megnősült, és az Amerikai Egyesült Államokba költözött. Előbb a texasi Dallasban, majd a louisianai Slidellben lakott, de korábbi otthonától sem szakadt el, minden évben több hetet töltött zalaegerszegi kis házában, és rendszeresen hazlátogatott szülőfalujába. Munkáival folyamatosan jelen volt a zalai művészeti életben is, képei különböző magángalériák kínálatában mindmáig szerepelnek, újabb és újabb művészi korszakának alkotásait egész sor itthoni tárlaton mutatta be – az ő közönségének. Mert sokan vannak (vagyunk), akik igényelték és várták friss műveit. Művészetével számos rangos elismerést szerzett, így a mouscroni (Belgium) 5. és 6. Nemzetközi Plasztikai és Grafikai Kiállítás Ezüstérmét (1982 és 1984), a Zalai Tárlat díját (1985), a Szőnyi Ösztöndíjat (1987), a VII. Dunántúli Tárlat fődíját (1990), a Zalaegerszegért díjat (1994) és a Pro Urbe Zalaegerszeg kitüntetését (2007). Hazai és külföldi egyéni kiállításait számba venni is nehéz. Műveit itthon öt, külföldön további három közgyűjtemény őrzi. 2009-ben átfogó album jelent meg munkásságról, a Vitrin Kortár Képző- és Iparművészek Társasága kiadásában.

Gábriel festményei és grafikái a zalai művészet értékes és karakteres szellemét képezik. Az alkotásai kapcsán a leginkább eszünkbe jutó fogalmak a szürrealizmus, a szimbolizmus, a szimultanizmus vagy éppen a sejtelmesség, de Gábriel, különösen az utóbbi években, sokat tett azért, hogy véletlenül se lehessen őt egyetlen törekvéshez sorolni. A közelmúltban töredezett szürrealista kompozíciókkal párhuzamosan készített naturalisztikus táj- és zsánerképeket, sőt, portrékat, de valamilyen mélyebb, titokzatosnak tűnő jelentésréteget szinte valamennyi alkotása mögött érezni. Rengeteget dol-

gozott, szinte ontotta magából a képeket, újra és újra tudott valami meglepőt, továbbvívót produkálni. Mikor tavasszal vagy ősszel hazajött Halom utcai házába, bőröndjében hozta magával a befejezésre váró, félig kész, vagy éppen az elkészült, itthon is bemutatásra szánt képeket.

Három éve, a hatvanadik születésnapja alkalmából rendezett tárlat kapcsán sokat beszélgettünk, bölcsessége, filozofikus gondolatai, élelátása mély hatással volt rám. Azóta, amikor megérkezett, mindig felhívott, találkozotunk, megmutatta az új műveit, elmondta terveit, elbeszélgettünk. Így volt ez idén tavasszal is, mikor eljövetelem előtt a langyos napfényben nézegettük kertjének hatalmas diófáját. Nyáron hallottam, hogy újra itthon van, a tervezettnél korábban, de nem keresett. Tudtam már, miért, és nem akartam zavarni. Nem szeretett magáról, egészségi állapotáról beszélni, ez olyan szféra volt, melybe csak kevesen léphettek be. Úgy éreztem, a harcot egyedül akarja megvívni, és ezt tiszteletben tartottam. Talán hiba volt, talán jól tettem, már nem fog kiderülni. A múlt héten – november 10-én –, mint az iskolában annak idején annyiszor, megszólalt a csengő. Ezt az utolsó órát már nem egyedül tartja, hanem közösen egykori kollégáinkkal, Németh Tomival, Fischer Gyurival, és talán másokkal is. Diskurzusuk elkísér bennünket...

Sit tibi terra levis!

A Pannon Tükör – hasonlóan néhány laphoz, mint a Hévíz vagy a Parnasszus – elérte a „nagykorúságot”: húsz éves lett. Ebből az alkalomból a november 6-án a Göcseji Múzeumban egy kis tanácskozást szervezett a szerkesztőség, egy kis áttekintést a történekről. Elsőként Balaicz Zoltán, Zalaegerszeg M.J. Város polgármestere köszöntötte a résztvevőket. Értékelte a lap eddig végzett munkálkodását és megemlíttette: a helyi támogatás fő teherviselője a város, aki ettől az évtől 5 millió Ft-ot biztosít a lap megjelenésére. Elismerve az eddigi eredményeket, a folyóirat országos ismertségét, mely a városnak is „megjelenést” biztosít az országos médiumokban, elismerésül és biztatásul – megemlékezve a 20 éves évfordulóról – Emléklapot adott át Péntek Imre főszerkesztőnek. Köszöntötte a tanácskozást Balogh László, a szerkesztőbizottság elnöke, a nagykanizsai Batthyány Gimnázium igazgatója is, aki további sikeres tevékenységet kívánt a szerkesztőségnek. Csontos János az Írószövetség nevében elemezte: Mire jök a folyóiratok, s öt tételben fejtette ki gondolatait. Kardos Ferenc költő, a lap kanizsai munkatársa vetített képes előadáson idézte fel Pék Pál, alapító főszerkesztő alakját, valamint a lap indulásának meglehetősen nehéz körülményeit. Péntek Imre főszerkesztő széles ívű áttekintést adott az elmúlt húsz évről: az irodalom és a kultúra töretlen ívű szolgálatát emelve ki fő gondolatként. Ismertette a lap működésének gazdasági alapját, kiemelve ebben Zalaegerszeg jelentőségét, szólt az NKA és az MMA mecénási szerepéről, a szerkesztőségi teendőkről, amelyeknek jobban kell a jövőben törekednie a „hivatalszerűsége”. Bence Lajos, a folyóirat lendvai főmunkatársa a két tájegység kulturális összetartozásának fontosságát hangsúlyozta, hogy a periodika rendszeresen helyet ad a Muravidéken született magyar nyelvű műveknek, teljesítményeknek. Dr. Kostyál László, a múzeum igazgató-helyettese, művészettörténész a lapban található képzőművészeti anyag jelentőségéről adott részletes és alapos tájékoztatást. Németh János Kossuth-díjas kerámiaművész arról szólt, miért szereti olvasni a Pannon Tükört? Mert nem csak sok információ van benne, de a prózai rovatban mindig talál érdekes olvasni valót is. Végül a lap 5. számát Szemes Péter esztéta, főszerkesztő- helyettes mutatta be.

Néhány pontatlanság, hibaigazítás. 4. számunkban a Pelso tizedszer című cikk 74. oldalán nem Szamán, hanem – helyesen: Szabán Györgyről van szó, akinek kompozíciója említésre kerül. Benedek Katalin Erdélyi művészek-erdélyi művészet című tárlatbeszámolójában a 79. oldalon pedig az általa leadott képek szerzője és címe maradt el. Ugyanezen lapszám 87. oldalán a Laudáció Lanczkor Gábor Caravaggio című költeményéről lemarad a szerző – Szörényi László neve. (A netre felkerülő lapszámokban ezek javításra kerülnek.) A hibákért mind szerzőink, mind olvasóink elnézését kérjük!

Szerzőinkről

- Arató Antal** (1942; Székesfehérvár) Művészeti író.
- Bakonyi István** (1952; Székesfehérvár) Irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Irodalom az új évezredben.
- Bence Lajos** (1956; Lendva) Költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Vallani, MNMI, 2011.
- Bene Zoltán** (1973; Szeged) Író, legutóbbi kötete: az Isten háta.
- Benedek Katalin** (1950; Budapest) Művészettörténész, kurátor. Legutóbbi kötete: Élő magyarörmény művészet.
- Cséby Géza** (1947; Keszthely): Költő, író, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: A csend visszhangjai, Lengyel költők a XX. és XXI. század fordulóján, 2010, műfordítások.
- Csik Veronika** (1986; Zalaegerszeg) Kritikus, írásai lapokban jelennek meg.
- Fa Ede** (1935; Nagykanizsa) Költő, író. Legutóbbi kötete: Lávapatakok, Takács László Irodalmi Kör, 2011. Felsőmagyarország Kiadó, 2014.
- Fenyves Marcell** (1970; Budapest) Költő, legutóbbi kötete: Nyolctilalmas a világ, Kortárs Kiadó, 2000.
- Gál Csaba Sándor** (1968; Székesfehérvár) Költő, legutóbbi kötete: Az alászállás éve, Vörösmarty Társaság, 2012.
- Győri László** (1942; Budapest) Költő, író. Legutóbbi kötete: A szó árnyéka, Kalligram Kiadó, 2010.
- Hagymás István** (1955; Lendva) Író, legutóbbi kötete: Az álomlátó fiú (Pápes Évával), Muravidéki Baráti Kör, 2013.
- Halász Albert** (Lendva) Költő, író. Legutóbbi kötete: Könnyű versek, MNMI, 2011.
- Kelemen Lajos** (1954; Kaposvár) Költő, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: Árnyalatok igazsága, Magyar Napló Kiadó, 2013.
- Király László** (1954; Budapest) Zeneszerző, író.
- Lancsák Zsófia** (Nagykanizsa) Költő, versei lapokban, kiadványokban jelennek meg.
- Lechky Dushan** (Székesfehérvár) Író. Legutóbbi kötete: Álomküzdők, 2005, magánkiadás.
- Madár János** (1948; Budapest) Költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Hullong az idő, Orpheusz Kiadó, 2008.
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író. Legutóbbi kötete: Emlékpróba, Magyar Napló Kiadó, 2015.
- Simon Adri** (1974; Budapest) Költő, legutóbbi kötete: Földerengés, Gondolat- 86ÜK7, 2015.
- Szemes Péter** (1979; Zalaegerszeg) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: „Rendületlenül”, Pannon Tükör Könyvek, 2014.
- Tóth Imre** (1966; Zalaegerszeg) Költő, író. Legutóbbi kötete: A kert, Pannon Írók Társasága, 2015.
- Vicei Károly** (1944; Zenta) Író, műfordító. Legutóbbi kötete: Álomnapló a naplóban, zEtna Kiadó.
- Vilcsék Béla** (1956; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Költőportrék. Értelmezések 2008-2012. Rím Kiadó, 2013.

PANNONTÜKÖR

Franz Eybl: Kislány képe – 1852

Következő számaink tartalmából:

Zalán Tibor, Gyimesi László, Karáth Anita, Gelencsér Milán, Soós József versei; Sarusi Mihály, Csernák Árpád, Joó József, Gál Soma prózája; Szabó Ferenc SJ, Pomogáts Béla, Pápes Éva, Tucsni András, Szigethy István, Mayer Erzsébet, Buda Attila tanulmánya, kritikája; P. Szabó Ernő, Kostyál László, Péntek Imre képzőművészeti írásai.